ANDRÉ GIDE

amintiri de la curtea cu juri

sechestrata din poitiers

ANDRÉ GIDE
AMINTIRI DE LA CURTEA CU JURI
*
SECHESTRATA DIN POITIERS
Traducere şi prefaţă de IRINA MAVRODIN
Editura UNIVERS
Bucureşti
1972

CUPRINS

PREFAŢĂ

Prin mijlocirea celor două texte pe care le prezentăm aici, cititorul român va putea cunoaşte unul dintre aspectele caracteristice ale multiformului spirit gidian: cel al responsabilităţii civice şi al angajării.

Creaţia gidiană – de o diversitate care face din autorul Pivniţelor Vaticanului şi al Falsificatorilor de bani un precursor atât al literaturii existenţialiste franceze cât şi al Noului Roman – este în întregimea sa afirmarea unei „religii a omului”. Textele la care ne referim însă, prin caracterul lor cu totul particular, ne propun sub forma cea mai directă ipostaza unui Gide scriitor-cetăţean.

Gide atacă aici direct, pe bază de documente şi mărturii autentice, mărturii transcrise în stil de proces-verbal, tarele unei societăţi minate de o mentalitate iresponsabilă şi ipocrită, precum şi mecanismele perfide şi crude ale unei justiţii create pe măsura acesteia. Aceste pagini care notează brutal şi sec, fără a o literaturiza sau atenua, o realitate foarte precisă, cu neputinţă a fi pusă la îndoială, căci ea prinde fiinţă din nenumărate mici detalii foarte concrete, în faţa cărora niciun argument nu mai poate rezista, reprezintă unul dintre cele mai patetice ţi mai inatacabile acte de acuzare.

Cititorului îi sunt oferite, fără niciun comentariu – el fiind astfel instituit ca unic judecător şi chemat la o gândire şi la o atitudine responsabile şi active – documentele oficiale aflate în dosarul afacerii de sechestrare din Poitiers sau însemnările făcute de către scriitor în timpul proceselor la care acesta a participat ca jurat.

În acest gest îl regăsim pe Gide „contemporanul capital” (Malraux) al generaţiilor dintre cele două războaie, „directorul de conştiinţă” al acestora, marele inquiéteur care-şi obligă semenii să aibă curajul de a se confrunta cu adevărurile cele mai atroce, şi aceasta în spiritul celei

mai desăvârşite sincerităţi faţă de ei înşişi. Îl reîntâlnim aici pe moralistul Gide care, încercând să construiască o morală laică a trăirii sincere şi autentice, dar totodată responsabile, denunţă morala pervertită a societăţii sale.

Crima de sechestrare din Poitiers e rezultatul necesar al unei astfel de morale, care ia aspecte exacerbate în mediul unei burghezii provinciale a cărei viaţa închisă de familie favorizează dezvoltarea unor mentalităţi ale căror urmări pot să ia cele mai oribile şi mai inumane forme. Găsim în Sechestrata din Poitiers unul dintre cele mai violente atacuri (cu serioase tradiţii, vechi şi mai recente, în literatura franceză) împotriva familiei burgheze, faţă de modul de viaţă al căreia Gide manifestă, prin întreaga sa operă, o aspră reprobare.

Amintiri de la Curtea cu juri reprezintă rezultatul experienţei de jurat a lui Gide, care îl pune în contact direct cu modul de funcţionare al justiţiei burgheze, de care luase în pai te cunoştinţă şi prin dosarul crimei de sechestrare din Poitiers. Gide dezvăluie indolenţa şi comoditatea spirituală a funcţionarilor justiţiei, dar şi a cetăţeanului oarecare, reprezentat aici de juraţi, automatismele, prejudecăţile, conformismele acestora, deficienţele sistemului procedural – toate puţind duce la săvârşirea unor grosolane erori judiciare şi la distrugerea definitivă a unei personalităţi umane. Dar el face mai mult decât atât: prin tipurile de acuzaţi pe care le înfăţişează, şi care aparţin mediilor celor mai umile ale societăţii, Gide atacă însăşi această societate, marea vinovată, a cărei structură generează şi favorizează existenţa unor asemenea cazuri.

Foarte dostoievskian în această lucrare, Gide îndeamnă la încredere în om, la efortul de recuperare – prin simpatie şi solidaritate activă, prin strădania de a te considera tu însuţi vinovat de decăderea celuilalt – a ceea ce este uman chiar şi în individul cel mai mizerabil.

Prin Sechestrata din Poitiers şi prin Amintiri de la Curtea cu juri Gide anticipează interesul pe care-l vor manifesta scriitorii existenţialişti francezi, autori ai unei literaturi angajate, pentru publicarea documentului brut (Sartre, în special, va publica astfel de documente în Les temps modernes), şi chiar, într-o oarecare măsură, o anumită problematică a acestora. Dar el se înscrie totodată într-o foarte veche tradiţie a literaturii franceze, ilustrată de numele unor scrutori-cetăţeni ca Voltaire sau Zola, autori ei înşişi ai unor celebre texte prin care opinia publică era informată de injustiţiile comise de societate, şi mobilizată să ia atitudine împotriva autorităţii care o reprezenta şi în favoarea victimelor ei.

IRINA MAVRODIN

AMINTIRI DE LA CURTEA CU JURI

Rouen, mai 1912.

Din totdeauna tribunalele au exercitat asupra mea o irezistibilă fascinaţie. Când călătoresc, patru lucruri mai ales mă atrag într-un oraş: grădina publică, piaţa, cimitirul şi Palatul de Justiţie.

Dar acum ştiu din experienţă că una e să asculţi cum se împarte dreptatea şi alta e să contribui tu însuţi la împărţirea ei. Când faci parte din public, mai poţi crede în dreptate. Pe banca juraţilor însă, îţi spui în sinea ta cuvintele lui Hristos: Nu judecaţi.

Desigur, nu-mi închipui că o societate se poate lipsi de tribunale şi de judecători; dar timp de douăsprezece zile am putut simţi, până la spaimă, cât de îndoielnică şi de precară e dreptatea omenească. Lucru ce se va mai vădi poate întrucâtva în aceste note.

Totuşi, ţin să spun aici, de la bun început, pentru a mai tempera criticile care se întrezăresc în povestirile mele, că faptul care m-a izbit poate cel mai mult în cursul acestor şedinţe e conştiinciozitatea cu care toţi, atât judecătorii cât şi avocaţii şi juraţii, se achită de funcţiile lor. Am admirat cu adevărat, şi nu o dată, prezenţa de spirit a preşedintelui şi felul în cate cunoştea fiecare caz; rapiditatea interogatoriilor şale; caracterul ferm şi moderai al acuzării; densitatea pledoariilor şi absenţa oricărei elocinţe deşarte; în sfârşit, atenţia juraţilor. Mărturisesc că toate acestea întreceau speranţele mele; dar totodată făceau ca anumite scrâşnete ale întregului mecanism să fie cu atât mai îngrozitoare.

Fără îndoială, treptat, vor putea fi introduse unele reforme, atât cu privire la judecător şi la interogatoriu, cât şi cu privire la juraţi…[1] Nu e rolul meu sa le propun aici.

I

Luni. Mai 1912.

Se procedează la apelul juraţilor. Un notar, un arhitect, un institutor pensionar; toţi ceilalţi sunt recrutaţi dintre comercianţi, mici negustori, meseriaşi, agricultori şi mici proprietari; unul dintre ei abia ştie să scrie, şi pe buletinul lui de vot va fi greu să distingi între da şi nu; dar cu excepţia a doi nepăsători, care de altfel se vor recuza în mod constant, fiecare pare foarte hotărât să-şi pună în joc întreaga conştiinciozitate şi întreaga atenţie.

Agricultorii, în majoritate zdrobitoare, sunt hotărâţi sa se arate foarte severi; isprăvile unor bandiţi ca Bonnot etc… au preocupat nu de mult opinia publică: „Mai ales să nu fim indulgenţi“, iată cuvântul de ordine, lansat de ziare; domnii juraţi reprezintă Societatea şi sunt cât se poate de hotărâţi s-o apere.

Unul dintre juraţi lipseşte la apel. Nu s-a primit din partea lui nicio scrisoare de scuze; nimic nu-i motivează absenţa. Condamnat la amenda reglementară: trei sute de franci, dacă nu mă înşel. În timp ce sunt trase la sorţi numele celor care urmează să ia parte la primul

proces, soseşte, asudat leoarcă, juratul absent; e un biet ţăran bătrân ieşit parcă din Puşculiţa lui Labiche. Stârneşte un mare hohot de râs când explică că se învârteşte de-o jumătate de ora în jurul Palatului de Justiţie, fără a izbuti să găsească intrarea. I se anulează amenda.

Din teama absurdă de-a nu mă face remarcat, n-am luat note în legătură cu primul proces; un atentat la pudoare (vom avea de judecat cinci). Acuzatul este achitat; nu pentru că vinovăţia lui n-ar fi sigură, ci pentru că juraţii socotesc că nu e cazul să fie condamnat numai pentru atâta lucru. Nu fac parte din juriu în acest proces, dar în timpul suspendării şedinţei îi aud vorbind pe cei care au făcut parte din el; câţiva sunt indignaţi că i se răpeşte Curţii timpul cu asemenea fleacuri, care se comit, spun ei, în fiecare zi şi pretutindeni.

Nu ştiu cum au procedat pentru a obţine achitarea. Recunoscându-l totodată pe individ vinovat de faptele de care e învinuit. Probabil că majoritatea a scris deci pe foaia de vot, împotriva oricărui adevăr, „Nu“, ca răspuns la întrebarea: „E vinovat X… de… etc…“ Vom întâlni cazul nu o dată, şi aştept, pentru a vorbi mai pe larg despre el, alt proces, în care am făcut parte din juriu şi am asistat la tulburarea, la adânca nelinişte chiar, a anumitor juraţi, în faţa unui chestionar astfel formulat încât îi obligă să voteze împotriva adevărului, pentru a obţine ceea ce ei socotesc a fi dreptatea.

*

Al doilea proces din chiar aceeaşi zi mă găseşte pe banca juraţilor, şi îi aduce în faţa mea pe acuzaţii Alphonse şi Arthur.

Arthur este un tânăr escroc cu mustaţa subţire, cu fruntea pleşuvă, cu privirea puţin rătăcită, având înfăţişarea unui personaj dintr-un tablou de Daumier. Se dă drept vânzător în magazinul unui anume domn X…; dar din depoziţiile martorilor reiese ca domnul X… nu are magazin.

Alphonse e „comis-voiajor“; îmbrăcat cu un pardesiu bej cu revere late de mătase de culoare mai închisă; păr pieptănat lins, de-un castaniu-închis; faţa roşie; privire dulceagă, mustăţi groase; înfăţişare falsă şi arogantă; treizeci de ani. Trăieşte la Le Havre cu sora lui Arthur; cei doi cumnaţi sunt intim legaţi de multă vreme; acuzaţia apasă şi asupra lor.

Afacerea e destul de încurcată; e vorba mai întâi de un furt destul de important de blănuri, apoi de o spargere având drept rezultat, în afară de dezordinea pricinuita, doar furtul unei pungi de tutun de trei franci şi al unui carnet de cecuri inutilizabile. Primul furt nu poate fi reconstituit, iar învinuirile rămân atât de vagi incit acuzaţia insistă mai curând asupra celui de al doilea; dar nici în această privinţă nu se ştie nimic precis; se fac apropieri între o serie de fapte mărunte, se emit presupuneri, se trag concluzii…

Neavând nicio certitudine, acuzaţia îi implică solidar pe ambii acuzaţi; dar sistemul lor de apărare e diferit. Alphonse înfruntă totul cu nepăsare, îşi supraveghează atitudinea, râde spiritual la anumite observaţii ale preşedintelui:

— Fumai ţigări de foi.

— Oh! răspunde el dispreţuitor, havane de douăzeci şi cinci de centime!

— Nu spuneai chiar acelaşi lucru în faţa judecătorului de instrucţie, rosteşte ceva mai târziu preşedintele. De ce n-ai continuat să negi?

— Întrucât am văzut, că asta avea să-mi aducă neplăceri, răspunde el râzând.

E perfect stăpân pe sine şi îşi dozează în mod foarte abil tăgăduirile. Ocupaţiile sale de comis-voiajor rămân foarte îndoielnice. Se spune despre el că e „amantul” unei fete bătrâne de 60 de ani. Protestează: „Mi-e ca o mamă“.

Face asupra juraţilor o impresie deplorabilă. Îşi dă oare seama? Fruntea, treptat, începe să-i lucească de sudoare…

Arthur nu-i câtuşi de puţin mai simpatic. Părerea juriului e că, la urma urmei, dacă nu e sigur că au săvârşit aceste furturi, e probabil că au săvârşit altele; sau că vor săvârşi; că trebuie deci băgaţi la răcoare.

Totuşi noi mi-i putem condamna decât pentru acest furt.

— Cum aş fi putut să-l săvârşesc? spune Arthur. Nu eram la Le Havre în acea zi.

Dar s-au găsit în camera amantei sale bucăţi dintr-o carte poştală, scrisă de mâna lui, care e timbrată din Le Havre la 30 octombrie, ziua în care s-a comis furtul.

Or iată cum se apără Arthur:

— Am trimis, spune el în esenţă, în acea zi amantei mele nu o carte poştală, ci două: şi cum fotografiile de pe ele erau „cam deocheate” (e vorba de Adam şi Eva de la catedrala din Rouen), le strecurasem, lipite una de alta pe partea cu fotografia, într-un singur plic transparent, după ce scrisesem adresa şi pe o parte şi pe alta, le timbrasem pe amândouă şi perforasem plicul în dreptul timbrelor, pentru a permite ştampilarea amândurora. La plecare n-a fost ştampilat, probabil, decât un singur timbru. La sosirea în Le Havre, funcţionarul de la poştă l-a ştampilat pe celălalt; aşa se face că poartă ştampila din Le Havre.

Iată, cel puţin, tot ce-am izbutit să înţeleg din tăgăduielile lui confuze, bruscate de un preşedinte a cărui părere e gata făcută, şi care e foarte hotărât să nu mai audă nimic nou. Mi-e foarte greu să înţeleg, să aud chiar, ceea ce spune Arhur, care, mereu întrerupt, începe în cele din urmă să se bâlbâie; juraţii, al căror interes nu izbuteşte să-l capteze, renunţă să-l mai asculte.

Sistemul lui de apărare e totuşi cu atât mai plauzibil cu cât e foarte

puţin verosimil ca un escroc atât de abil cum pare a fi Arhur să fi lăsat în urma sa – ce spun? să fi creat – în chiar seara furtului, o asemenea dovadă împotriva lui însuşi. Mai mult, clacă se afla la Le Havre, ce nevoie avea să-i scrie amantei lui la Le Havre, când putea tot atât de bine să se ducă la ea?

Ştiu că juraţii au dreptul, fără să intervină direct în dezbateri, să se adreseze preşedintelui pentru a-l ruga să pună acuzaţilor sau martorilor cutare întrebare socotind-o în măsură să limpezească dezbaterile sau convingerea lor personală, pe care totuşi nu trebuie să şi-o arate… Voi îndrăzni să mă folosesc de acest drept?… E erou de imaginat ce emoţie resimţi când trebuie să te ridici şi să iei cuvântul în faţa Curţii… Dacă vreodată va trebui să „depun mărturie”, sunt sigur că-mi voi pierde cumpătul! dar dacă m-aş afla pe banca acuzaţilor! Dezbaterile sunt pe cale să ia sfârşit; nu-mi mai rămâne decât o clipă. Îmi adun tot curajul, simţind că, dacă nu-mi înving de data asta timiditatea, nu voi mai îndrăzni să vorbesc cât va ţine sesiunea – şi, cu o voce gâtuită:

— Domnul preşedinte ar putea să-l întrebe pe funcţionarul de la poştă care a depus mărturie acum câteva clipe dacă timbrarea de la plecare diferă totdeauna de cea de la sosire?

Căci dacă ar fi posibil să se constate că timbrul a fost într-adevăr ştampilat la sosire, cum pretinde Arthur, şi nu la plecare, cum pretinde acuzarea, ce-ar mai rămâne din aceasta?

E limpede că preşedintele, care nu a urmărit argumentarea încâlcită a lui Arthur, nu înţelege ce vreau cu această întrebare; totuşi, plin de bunăvoinţă, îl cheamă pe martor:

— Ai auzit întrebarea domnului jurat? Te rog să răspunzi.

Funcţionarul se lansează atunci într-o lungă şi complicată explicaţie care tinde să facă dovada că, orele de plecare nefiind aceleaşi cu orele de sosire, confuzia nu e posibilă; că, de altfel, scrisorile care vin şi scrisorile care pleacă nu se timbrează nici măcar în acelaşi local etc. Totuşi nu răspunde la singurul lucru care mă interesează, şi nu ştim nici acum mai bine decât înainte dacă s-a putut constata că timbrul de pe bucata de carte poştală este în mod efectiv şi sigur un timbru de plecare şi nu de sosire. Între timp martorul şi-a terminat explicaţia.

Domnule jurat, sunteţi mulţumit?… încerc să formulez o nouă întrebare, mai categorică decât prima. Pot oare spune că nu, că nu sunt mulţumit, că martorul n-a răspuns câtuşi de puţin la întrebarea mea? De altfel, simţ bine că nu numai preşedintele, dar nici măcar vreunul dintre juraţi n-a înţeles această întrebare; cel puţin niciunul dintre juraţi n-a înţeles de ce-o pun. Niciunul n-a putut urmări argumentarea lui Arthur, pe care eu însumi n-am urmări-o decât cu mare greutate. Are un cap care nu inspiră încredere, un fizic ingrat, o voce neplăcută; n-a ştiut să se facă ascultat. Părerea tuturor e definitiv

fixată, şi chiar dacă s-ar descoperi acum că acea carte poştală nu e scrisă de mâna lui – Dezbaterile au luat sfârşit.

Puţin mai târziu, în sala de deliberări.

Juraţii sunt în mod unanim şi categoric împotriva celor doi acuzaţi, fără să nuanţeze sau să consimtă a stabili vreo diferenţă între unul şi celălalt; escroci, neîndoielnic, şi tâlhari cât de curând, aşteptând doar prilejul de a mânui revolverul sau bastonul cu măciulie de plumb (prea distinşi pentru a se folosi de cuţit, poate). Totuşi, în ceea ce priveşte cele două furturi de care erau învinuiţi, nu li se putuse dovedi vinovăţia altfel decât prin câteva apropieri de fapte – despre care ei susţineau că sunt simple coincidenţe; iar din rechizitoriu niciun lucru cu adevărat decisiv nu-i putea convinge în mod hotărâtor pe juraţi. Erau vinovaţi, fără îndoială, dar poate nu tocmai de aceste delicte. Era oare verosimil, admisibil chiar, ca Alphonse, la Trouville, unde era foarte cunoscut, în strada Paris, atât de frecventată, şi la o oră deloc târzie, să fi putut, fără a fi fost remarcat de nimeni, să care un balot enorm, socotit a fi de un metru lăţime şi de doi înălţime? — (E vorba aici de primul furt, cel de blănuri.)

în sfârşit, oricât de escroci ar fi fost, nu erau totuşi nişte tâlhari; vreau să spun că profitau de societate, dar nu se răzvrătiseră împotriva ei. Urmăreau propriul lor folos, dar nu să facă rău altuia etc… Iată ce-şi spuneau juraţii, înclinând către o severitate ponderată. Pe scurt, au căzut de acord să-i condamne, dar nu excesiv; să-i recunoască vinovaţi, fără circumstanţe atenuante, dar şi fără circumstanţe agravante. Acestea din urmă erau în funcţie de următoarele întrebări: furtul a fost săvârşit noaptea… au participat mai mulţi?… Într-o clădire locuită?… cu chei false sau prin spargere?

Şi cum era mai mult decât evident că, dacă furtul fusese săvârşit, nu putuse fi săvârşit altfel, juraţii, în mod firesc, şi în ciuda a ceea ce îşi făgăduiseră să facă, s-au văzut puşi în situaţia de a răspunde da la toate întrebările.

— Dar, domnilor, spunea unul dintre juraţi (cel mai tânăr şi singurul care părea să posede unele rudimente de cultură), dacă răspundeţi nu la aceste întrebări, nu înseamnă că prin aceasta credeţi că n-a avut loc spargerea, că lucrurile nu s-au petrecut noaptea etc.; înseamnă doar că nu vreţi să reţineţi acest cap de acuzare.

Raţionamentul îi depăşea.

— Nu e treaba noastră să ne amestecăm în toate astea, riposta unul dintre ei. Noi trebuie doar să răspundem la întrebarea: „Furtul a fost săvârşit noaptea?“

— Nu putem totuşi să răspundem ca nu, spuneau ceilalţi.

Şi cu toate că la urmă s-au găsit şi câţiva nu, răspunsurile, în marea lor majoritate, au fost afirmative.

Astfel încât toţi cei care se hotărâseră să voteze doar: vinovat, dar

fără circumstanţe atenuante sau agravante, s-au văzut puşi în situaţia de a vota pentru circumstanţe atenuante, spre a compensa excesul „agravantelor”, pe care întrebările îi constrânseseră să le accepte.

Şi puţin după aceea, în cor:

— Ah! Frumoasă treabă am făcut! E o ruşine! N-or să fie destul de pedepsiţi! Circumstanţe atenuante! Cum ê cu putinţa una ca asta? Dacă ne-ar fi lăsat măcar sa notăm: vinovaţi, pur ţi simplu!…

Spre marea uşurare a tuturor, tribunalul s-a pronunţat pentru o pedeapsă destul de mare (şase ani de închisoare şi zece ani de interdicţie de domiciliu), ţinând seama cât mai puţin de hotărârea juraţilor.

Am notat mai în amănunt perplexitatea, tulburarea care domnesc în sala juriului; le voi regăsi aproape aceleaşi cu prilejul fiecărei deliberări. Întrebările sunt astfel puse încât îl lasă foarte rar pe jurat să voteze aşa cum ar fi vrut şi conform a ceea ce crede el că e drept. Voi reveni asupra acestei chestiuni.

Ies, nemulţumit de această primă şedinţă. Aproape mă bucur că Arthur continuă să-mi fie tot atât de puţin simpatic, altfel n-aş mai putea dormi. Şi totuşi îmi pare monstruos că nimeni nu i-a ascultat cu atenţie apărarea. Şi cu cât mă gândesc mai mult la ea, cu atât mi se pare mai plauzibilă… Atunci mi-a venit ideea (cum de nu mi-a venit mai de mult?) că dacă acea carte poştală a lui Arthur, sau, cel puţin după spusele lui, dacă cele două cărţi poştale împerecheate erau timbrate de ambele părţi ale plicului, era de ajuns ca fiecare timbru să fie de cinci centime, şi că, în consecinţă, dacă timbrul de pe bucata de carte poştală găsită era un timbru de cinci centime, el nu putea să fie singurul. Un timbru de zece centime poate că n-ar dovedi că Arthur e vinovat; căci poate n-a băgat în acelaşi plic cele două cărţi poştale decât după ce le-a timbrat… dar timbrul de cinci centime ar dovedi în mod sigur nevinovăţia lui. Îmi făgăduiesc să-i cer mâine procurorului general, pe care am norocul să-l cunosc, permisiunea de a examina mica bucată de hârtie aflată în dosarul lui Arthur-Marii.

*

Când trec prin faţa camerei portarului, acesta mă opreşte şi îmi dă o scrisoare. E datată din închisoare. E din partea lui Arthur. Cum mi-a aflat numele? Prin avocatul lui, fără îndoială.

Întrebarea pe care am pus-o în timpul interogatorului l-a făcut fără îndoială să creadă că mă interesam de soarta lui, că mă îndoiam de vinovăţia lui, că poate îl voi ajuta…

Mă imploră să uzez de dreptul meu, să cer să fiu lăsat să-l vizitez în celula: are să-mi dea explicaţii de o mare importanţă etc.

Mă voi uita mai întâi în dosarul lui; dacă bucata de carte poştală e insuficient timbrată, îi voi împărtăşi procurorului îndoiala mea.

Am putut vedea, după şedinţă, dosarul: cartea poştală poartă un timbru de zece centime. Renunţ.

Şi totuşi îmi spun azi că, dacă fiecare timbru ar fi fost de cinci centime, funcţionarul de la poştă, la plecare, le-ar fi ştampilat pe amândouă, şi că, dimpotrivă, dacă valoarea timbrului de pe una din părţi ar fi fost suficienta, celălalt timbru ar fi putut să-i scape, şi sa fie ştampilat doar la sosire…

II

A doua zi începe tot cu un „proces de moravuri". Preşedintele dă ordin ca judecata să aibă loc cu uşile închise; şi pentru prima oară, aplicându-se o circulară recentă a ministrului justiţiei, sunt scoşi din sală, spre vadita lor nemulţumire, soldaţii de serviciu. Prezenţa lor, de altfel, spune această înţeleaptă circulară, nu pare cele mai adeseori indispensabilă (sic) căci sala e goală, iar jandarmii care-l însoţesc pe acuzat asigură, în ceea ce-l priveşte pe acesta, o pază îndestulătoare.

De ce nu pot fi scoşi din sală şi copiii! Dar vai! ei trebuie să depună mărturie: fetiţa violată, mai întâi; apoi fratele de zece ani, cu câţiva ani mai mare decât ea. Fie-ţi milă, domnule preşedinte, şi scurtează interogatoriile! De ce atâta insistenţă când faptele sunt cunoscute, medicul a făcut constatările necesare, iar acuzatul a mărturisit totul? Nefericitul! E aici, îmbrăcat în zdrenţe, urât, firav, cu capul ras, având încă de pe-acum înfăţişarea unui ocnaş; are douăzeci de ani, dar e atât de plăpând încât abia de pare un adolescent; ţine în mână o hârtie (credeam că e interzis), o hârtie scrisă, pe care o citeşte şi o reciteşte cu mare nelinişte; fără îndoială încearcă să înveţe pe dinafară răspunsurile pe care i le-a sugerat avocatul.

Informaţiile în legătură cu el îi sunt foarte defavorabile; frecventează foşti puşcăriaşi şi cârciumi deocheate. Cazierul lui: o condamnare de opt zile pentru abuz de încredere, şi, curând după aceea, o condamnare de o lună pentru furt. Acum e acuzat de a fi „violat pe deplin" pe micuţa Y. D… În vârstă de şapte ani.

— N-am făcut chiar totul, protestează el.

— Hai! spune ce-ai făcut.

— Frăţiorul ei mă trimisese să văd ce face. Am luat-o ca s-o aşez pe pat.

— Nu tocmai asta aştepta din partea dumitale frăţiorul ei când te-a trimis să ai grijă de sora lui. Continuă.

— Apoi am coborât-o de pe pat. Am aşezat-o pe jos…

— Hai! Ce mai aştepţi? Continuă!

— M-am descheiat la pantaloni…

— Şi ai început să faci o mişcare despre care micuţa spune ca a ţinut foarte multă vreme.

— Oh! nu, domnule preşedinte, nu mai mult de zece minute.

— S-a zbătut?

— Nu prea mult.

— După aceea te-ai dus să iei o bucată de pâine.

La acestea acuzatul protestează, cu inutilă vehemenţă.

— Nu, asta nu; pâine n-am luat!

— N-are nicio importanţă! Te-ai simţit dintr-o dată cuprins de oboseală; ai luat-o pe fetiţă, ai ţinut-o lângă dumneata, şi te-ai culcat pe patul fratelui ei, unde ai dormit. De ce te-ai culcat pe patul fratelui?

— Nu ştiu.

Pauză; apoi preşedintele reia, fără emfază, pe-un ton de dojană aproape blând, foarte apreciat de juraţi:

— Mă băiete, nu e bine ce-ai făcut.

— Văd şi eu asta.

— Ai ceva de adăugat? îţi pare rău?

— Nu, domnule preşedinte.

Pentru mine e limpede că acuzatul n-a înţeles a doua întrebare, sau că răspunde numai la prima. Şi totuşi un murmur de indignare străbate banca juraţilor şi se revărsă până la banca avocaţilor.

Avocatul apărării roagă în acel moment să i se pună acuzatului întrebarea dacă n-a fost internat în ospiciu acum unsprezece ani. Faptul e recunoscut ca fiind exact.

Sunt chemaţi martorii: mama fetiţei mai întâi; dar aceasta n-a văzut nimic, şi tot ce poate spune e că, atunci când, întorcându-se de la lucru, a găsit-o pe fetiţă plângând în stradă, i-a tras la început două palme zdravene.

Acum e rândul copilului[2]. E curată şi drăgălaşă; dar se vede că totul – tribunalul, băncile, atmosfera şoc. Prilejul, tronul acela pe care stau cei trei domni bătrâni îmbrăcaţi în chip atât de ciudat – o înspăimântă.

— Haide, nu-ţi fie teamă, copila mea, apropie-te.

Şi, ca şi ieri, fetiţa este urcată pe un scaun, ca să se afle la înălţimea la care e cocoţată Curtea, şi pentru ca preşedintele să-i poată auzi răspunsurile. Acesta le repetă imediat cu voce tare, spre lămurirea juraţilor. Pe fetiţă o vedem din spate; tremură din tot trupul; dar nu pentru că râde, ci pentru că plânge în hohote. Scoate o batistă din buzunarul şorţului.

Interogatoriul acesta e atroce. Şi câtă inutilă insistenţă pentru a şti cum s-au petrecut lucrurile, de vreme ce totul se cunoaşte cu de-amănuntul! Micuţa, de altfel, nu poate răspunde, sau răspunde doar monosilabic:

— Ai sângerat?
— Da.
— Mult?
— Da… Mi-a astupat gura.
— Ţi-a astupat gura. De ce?
— Pentru că strigam.
— Pentru că striga.

Vocea copilului e atât de slabă încât preşedintele, ca s-o audă, se apleacă şi îşi pune mâna pâlnie la ureche. Apoi se îndreaptă din şale şi, întorcându-se către juraţi:

— La anchetă micuţa a spus că acuzatul i-a arătat „păsărică” şi „i-a făcut buba”.

Nădăjduim cu toţii că s-a sfârşit; dar nu: acum e rândul fratelui (zece ani).

Preşedintele: – Ce ocupaţie ai?
— Merg la şcoală. (Zâmbete.)
— Spune ce ştii. Ce-ai văzut?
— L-am văzut încheindu-se la pantaloni…
— Continuă.
— A spus că vine de la closet.
— Ce făcea sora ta când te-ai întors?
— Tăia pâine… Am alergat după el.
— Ce băiat curajos! Ai alergat după el fiindcă o bătuse pe sora ta?
— Nu l-am prins eu.

Avocatul acestei jalnice cauze a neglijat să convoace la timp martorii apărării. În virtutea puterii discreţionare a preşedintelui e totuşi ascultată doamna X… o biată precupeaţă care aproape l-a adoptat pe nefericitul individ, pentru că, spune ea, „sora lui a avut un copil cu fiul meu”.

Doamna X… Are faţa violacee, gâtul gros cât o coapsă; peste părul bine întins şi lucios, rărit în jurul urechilor, poartă o pălărie legată cu panglici; o şuviţă neagra îi acoperă jumătate din frunte; are mâna stângă înfăşurata în cârpe şi legată de gât. Plânge. Cu o voce patetică imploră indulgenţă pentru bietul băiat, „care n-a ştiut niciodată ce e fericirea”. Arară că părinţii lui erau alcoolici, şi că-l snopeau în bătăi; „îl culcau în closet”; e de-ajuns să-l priveşti ca să-ţi dai seama că a rămas un copil; se distrează uitându-se la poze, se joacă cu bile, cu sfârlează. Chiar cu câtva timp înainte încercase „să se culce peste copilă”, care l-a muşcat atunci de ureche. Din închisoare îi scrie precupeţei scrisori incoerente. Biata femeie scoate din buzunar un teanc de foi şi plânge în hohote.

Interogatoriul a luat sfârşit. Nefericitul se străduie cu mare greutate să urmărească rechizitoriul procurorului, din care se vede ca nu

înţelege decât pe ici pe colo câte-o frază. În schimb, foarte curând, va înţelege bine că e condamnat la opt ani închisoare.

Între timp preşedintele ne-a comunicat că, după cum a mărturisit acuzatul în faţa judecătorului de instrucţie, „e prima oară că a avut raporturi sexuale". Iată tot ce va fi cunoscut el din „iubire"!

*

Al doilea proces din această a doua zi aduce pe banca acuzaţilor un băiat de douăzeci de ani, cu o înfăţişare blândă, cam morocănoasă şi naivă. Marceau şi-a pierdut mama la vârsta de patru ani, nu şi-a cunoscut tatăl, a fost crescut la azil. Încă înainte de a împlini şaisprezece ani lucrase în două locuri ca mecanic; fiind urmărit pentru furt, tribunalul din Yvetot îl condamnase la şase luni închisoare, cu dreptul de a beneficia de legea Béranger[3].

În urma acestei condamnări, mecanicul la care lucra îl concediază; de atunci mai lucrează încă, dar la întâmplare şi schimbându-şi adesea patronul, fiind rând pe rând rândaş, hamal, mecanic. Cei care-l angajează nu au a se plânge de el; găsesc doar că are „o fire cam închisa". Devenit îndrăzneţ în urma întrebării mele din ajun, mă hazardez să-l întreb pe preşedinte ce înţelege martorul prin asta.

Martorul.

— Vreau să spun că rămânea la o parte şi nu se ducea niciodată să bea sau să se distreze cu ceilalţi.

În acea perioadă a vieţii sale, Marceau datorează: Patruzeci şi cinci de franci unui negustor de biciclete; Şaptezeci de franci la spălătoreasă;

Şapte franci la cizmar.

Cu puţinul pe care-l câştigă, cum ar putea s-o scoată la capăt, fără să fure?…

Încă de la primul său furt făptuise totul „cu premeditare"; cu o duminică înainte, ni se spune, cumpărase o luminare; apoi, în ajunul furtului, împrumutase de la patronul lui o şurubelniţa cu care a deschis sertarul unde se aflau cei treizeci şi cinci de franci pe care-i luase.

Crima de care ne ocupăm astăzi cerea o pregătire mai savantă. Sau, cel puţin, o primă tentativă, care a eşuat, i-a servit într-un sens drept repetiţie generală.

În noaptea de 26 martie, Marceau pătrunde, aşadar, pentru prima oară, în căsuţa izolată pe care o ocupau în XXX bătrâna doamnă Prune, proprietăreasa unui restaurant, şi servitoarea ei. Sparge, la parter, un geam de la sufragerie, deschide fereastra şi intră în cameră. Spera, după cum a mărturisit, să găsească bani într-un sertar din bucătărie; dar uşa bucătăriei era închisă cu cheia; după câteva încercări zadarnice de-a o deschide, pleacă, făgăduindu-şi să se

întoarcă a doua zi, cu unelte mai potrivite.

În după-amiaza de 27 martie, întrebându-se dacă geamul spart nu i-a alarmat pe locuitorii casei, Marceau încalecă pe bicicletă şi se întoarce la XXX. Pe drum zăreşte o bucată de potcoavă, pe care o ia cu el gândindu-se că i-ar putea fi de folos. Am uitat să spun că în ajun îşi procurase o lumânare, pe care se dusese s-o cumpere din Grainville. Aşadar Marceau dă târcoale prin jurul casei, se încredinţează că peste tot domneşte liniştea şi, nu-mi prea dau seama cum, se convinge că nimeni din casă nu se alarmase – ceea ce era adevărat.

Interogatoriul acuzatului furnizează suficiente elemente pentru a se putea reconstitui crima. Marceau nu caută să se apere, şi nici măcar să se scuze; recunoaşte că a făcut ceea ce a făcut, ca şi cum nu se putea altfel. S-ar spune că e dinainte resemnat să devină criminal.

Iată-l, aşadar, în noaptea zilei de 27, la aceeaşi oră, din nou la XXX. Fereastra pe care-o escaladase în ajun rămăsese deschisă, şi prin ea intră iar în sufragerie. Dar cum în seara asta are intenţii serioase, are grijă să închidă în urma lui obloanele. Ţine în mină lanterna de la bicicletă; e o lanterna fără suport, deci n-o poate lăsa din mână, îl încurcă şi curând, în bucătărie, o va înlocui cu un sfeşnic. Iată-l scotocind prin sertare: unsprezece gologani. Nu merită să se oprească. Urcă la primul etaj.

Doamna Prune şi servitoarea ei ocupă la etajul întâi cele două camere din dreapta; în cele două camere din stânga sunt găzduiri, uneori, drumeţi. Încet, Marceau se încredinţează că aceste camere sunt goale: ţine în mână un cuţit cu lama scurtă şi ascuţită, pe care l-a găsit într-un sertar din bucătărie.

Preşedintele – De ce luaseşi cuţitul?

Marceau. — Ca să-l bag în servitoare.

Uşa acesteia este însă zăvorâtă; Marceau se străduie s-o deschidă; dar, auzind zgomot în camera bătrânei, aleargă să se ascundă într-una din camerele neocupate. Stinge luminarea şi, în timp ce se apleacă să aşeze sfeşnicul pe jos, cuţitul pe care-l strecurase sub vestă, spre norocul lui, cade; şi, în întuneric, nu-l mai poate găsi. Când iese iar pe coridor, se întâlneşte cu bătrâna, dar fără armă; din fericire pentru ea, şi pentru el.

Doamna Prune vine la rândul ei să depună mărturie. Este o bătrânică demnă şi firavă, de optzeci şi unu de ani; abia se ţine pe picioare, şi cere un scaun, care i se aduce, şi pe care se aşază, lângă bară.

— Aud un zgomot în casă. Îmi spun: Dumnezeule! ce-o fi? O fi grindina? Mă ridic. Deschid fereastra dinspre grădină; nu văd nimic. Mă culc din nou. Zgomotul se aude iar. Mă scol din nou. Nu mai aud nimic. Mă culc iar; pendula arată ora douăsprezece noaptea. Dar iată că văd o rază de lumină pe sub uşa mea. Oh! îmi spun, n-o fi luat ceva

foc? Chem servitoarea; nu vine. Totuşi, îmi spun, eram mai curajoasă altădată – şi ies pe coridor. Mă duc la uşa servitoarei: „Au venit hoţii, femeie, sfinte Dumnezeule, au venit hoţii !“ Ea nu răspunde; uşa era închisă,

Tocmai atunci Marceau, întorcându-se pe coridor, s-a năpustit asupra bătrânei, pe care a doborât-o uşor.

— De ce ai apucat-o pe doamna Prune de gât?

— Ca s-o sugrum.

Spune asta fără lăudăroşenie şi fără stinghereală, cu aceeaşi naivitate cu care preşedintele pusese întrebarea.

Auditoriul izbucneşte în hohote de râs.

Procurorul. — Atitudinea publicului este inexplicabilă şi indecentă.

Preşedintele. — Aveţi deplină dreptate. Gândiţi-vă, domnilor, că fapta pe care o judecăm aici e dintre cele mai grave, şi de natură a-i aduce acuzatului pedeapsa capitală, dacă nu i se recunosc circumstanţe atenuante.

În acest timp servitoarea strigă după ajutor la fereastră. Un vecin răspunde: „Venim! venim!” Auzindu-l, băiatul s-a speriat şi a fugit, fără a mai făptui crima până la capăt.

Curtea îl condamnă pe Marceau la opt ani muncă silnică.

De mai multe ori am remarcat la Marceau o ciudată nelinişte când simţea că reconstituirea faptei sale nu este întru totul exactă – şi ca nu putea nici să pună lucrurile la punct, nici sa profite de acea inexactitate.

Din tot procesul, acesta e faptul cel mai ciudat, după părerea mea.

*

în aceeaşi zi trebuie să judecăm un incendiator.,

Bernard este un muncitor cu ziua în vârstă de patruzeci de ani, zdravăn, cu capul rotund: e chel, în schimb are mustăţi. Poartă o cămaşă nescrobită, cu dungi; un papion încearcă să ascundă gulerul, care e foarte murdar. Ţine în mână o şapcă uzată. Bernard nu are antecedente judiciare. Informaţiile căpătate pe seama lui nu sunt rele, se spune doar că are o fire ascunsă. Nu e văzut niciodată la cârciumă; dar unii pretind că „bea acasă“; totuşi e totdeauna treaz. Tatăl lui, paznic agricol foarte stimat, „s-a apucat”, se spune, „de băutura”; are doi fraţi, „alcoolici înrăiţi”

Bernard e învinuit de patru incendii. Mai întâi a luat foc teascul cumnatei lui, văduva Bernard, la 30 decembre 1911.

Preşedintele. — Cine i-a dat foc?

Acuzatul. — Eu, domnule preşedinte.

Preşedintele. — Cum?

Acuzatul. — Cu un chibrit.

Preşedintele. — De ce i-ai dat foc?

Acuzatul. — Fără niciun motiv.

Preşedintele. — Băuseşi în seara aceea?
Acuzatul. — Nu, domnule preşedinte.
Preşedintele. — Te certaseşi cu cumnata?
Acuzatul. — Niciodată, domnule preşedinte. Ne înţelegem bine.
Preşedintele. — După ce te-ai întors, la şapte şi jumătate, de la patronul dumitale, ce-ai făcut până la ora nouă şi jumătate?
Acuzatul. — Am citit ziarul.

La întâi ianuarie, adică peste două zile, arde casa cumnatei.
Preşedintele ţine ca Bernard să fi fost beat în seara aceea, şi insistă pentru a-l face să mărturisească. Bernard se împotriveşte, spunând că nu băuse nimic.

În seara zilei de întâi ianuarie, zi de sărbătoare, rudele se adună, veri, nepoţi etc. Bernard refuză să cineze cu ei şi pleacă, la ora şase şi jumătate. În cursul conversaţiei generale, în timp ce se vorbea despre incendiul care avusese loc cu două zile înainte, îşi amintesc cum l-au auzit spunând că în curând vor mai vedea şi altele.
Şi când, în chiar aceeaşi noapte, casa văduvei Bernard ia foc, vecinii strigă: „Ajutor! Arde el, vecinul cel mai apropiat şi ruda cea mai apropiată, se închide în casă şi nu apare decât după un sfert de oră… De altfel,
29 nu neagă nimic. Este atât autorul celui de al doilea incendiu, cât şi al primului şi al celorlalte două care au urmat.
Preşedintele.
— Deci nu vrei să ne spui de ce ai dat foc?
Acuzatul.
— Domnule preşedinte, vă spun că nu aveam niciun motiv.
— E într-adevăr neplăcut că avea asemenea porniri, spune văduva. Altminteri nimeni nu s-ar fi putut plânge de felul cum lucra.

Chemat să depună mărturie, medicul de pe lângă tribunal ne vorbeşte de ciudata uşurare, de destinderea pe care Bernard îi spune că le-a simţit după ce-a pus focul.
I-a mărturisit, de altfel, că n-a mai simţit aceeaşi destindere după incendiile următoare, „aşa că i-a părut rău“.
Aş fi fost curios să ştiu dacă acea stranie satisfacţie a incendiatorului şi acea destindere nu au nicio legătură cu plăcerea sexuală; dar deşi fac parte din juriu, nu îndrăznesc să pun întrebarea, temându-mă să nu pară ciudată.
III
Miercuri.

Încă un atentat la pudoare: comis asupra propriei sale fiice de către

un muncitor cu ziua din Barentin, tată a cinci copii, dintre care cel mai mare are doisprezece ani. Tribunalul cere judecarea procesului cu uşile închise.

Când publicul a fost din nou admis în sală, un murmur de indignare a întâmpinat decizia juriului şi dorinţa sa de-a se recunoaşte circumstanţe atenuante,

Am fost destul de surprins în ceea ce mă priveşte (şi mai fusesem cu prilejul proceselor precedente de aceeaşi natură) văzând moderaţia cu care priveau lucrurile majoritatea juraţilor. S-a subliniat, în sala de deliberare, că atentatul fusese comis fără violenţă; în sfârşit, şi mai ales, marea dorinţă pe care o manifesta în mod inconştient soţia acuzatului de-a se descotorosi de soţul ei, patima cu care a depus mărturie, au diminuat în mare măsură importanţa depoziţiei acesteia; acuzatul a beneficiat de asemeni de puţina simpatie pe care o puteam acorda victimei. Dar publicul, dat fiind că procesul se judecase cu uşile închise, nu putea să ştie toate acestea. Unora dintre juraţi chiar, condamnarea la cinci ani de închisoare le-a părut excesivă. Dimpotrivă, toţi au fost de acord să i se retragă acuzatului drepturile de părinte.

Acuzatul a ascultat cu totală indiferenţă sentinţa de condamnare la cinci ani; dar auzind că i se retrag drepturile de părinte, a scos un fel de răcnet straniu ca protestul unui animal, un strigăt exprimând revolta, ruşinea şi durerea.

*

Ciudatul proces de care ne-am ocupat după aceea l-a adus în faţa noastră pe un funcţionar principal de la biroul de încasări poştale (biroul principal din Rouen).

E un om gras şi roşu la faţă, solid, lat în umeri, şi fără gât. Are mâini greoaie. Poartă un guler îngust şi o cravată mică cenuşie. Are părul tuns foarte scurt şi fruntea îngustă. Are patruzeci şi şapte de ani, a luptat în Madagascar, unde s-a îmbolnăvit de malarie; bea din când în când şi a avut de câteva ori halucinaţii; la examenul medical i se recunoaşte o responsabilitate atenuată. Dar de când e funcţionar la poştă purtarea lui e ireproşabilă – şi era nebăut când, în dimineaţa de 2 aprilie, a sustras din birou un plic conţinând treisprezece mii de franci. Recunoaşte faptele, îşi cere iertare, şi caută să le explice. În fiecare zi trebuia să manipuleze sume considerabile; în chiar

31 acea dimineaţă, alături de plicul cu treisprezece mii de franci, se afla un alt plic conţinând cincisprezece mii, tot la îndemâna lui, pe care l-a văzut şi pe care nu l-a luat.

În schimb, bagă dintr-odată în buzunar plicul cu treisprezece mii de franci; părăseşte încăperea spunând colegului său că se duce la closet; îşi ia liniştit paltonul şi pălăria, şi, cum e ora douăsprezece şi jumătate, nimeni nu se miră văzându-l ieşind. Ajuns afară, nu fuge, nu

se ascunde de nimeni; se duce într-un bordel din apropiere; cheltuieşte două sute patruzeci şi şase de franci, plătind consumaţia tuturor; apoi se trezeşte din beţie, duce, ruşinat, direcţiei restul sumei, făgăduind că va restitui şi diferenţa.

Juriul dă un verdict negativ. Curtea îl achită.

IV

Joi.

Bertna Rachel e acuzată de infanticid.

Înaintează cu teamă până la bară; poartă peste corsajul negru un şal alb de lână. Din locul unde mă aflu nu-i văd bine faţa; are o voce blândă. E servitoare la B., în Saint-Martin, slujind în aceeaşi casă de la vârsta de treisprezece ani; acum are şaptesprezece.

Reuşise să-şi ascundă sarcina; primele dureri au cuprins-o pe când mulgea vacile. S-a întors în casă, a dus laptele în cămară, a gătit şi a făcut curăţenie; dar durerile au devenit atât de puternice încât a trebuit să se aşeze; era înspăimântător de palida.

— Dacă eşti bolnavă, urcă şi te odihneşte în camera ta, i-a spus stăpâna.

Camera Berthei Rachel era la primul etaj, alături de cea a stăpânilor. Dar cum s-a întins pe saltea, a născut o fetiţă.

Se temea „c-or s-o certe”, şi fiindcă micuţa ţipa, de teamă ca stăpânii să n-o audă, Bertha a astupat gura fetiţei cu mâna şi a stat aşa până când ţipetele au încetat.

Când Bertha a văzut că copilul nu mai respiră, a scos din buzunarul fustei o foarfecă şi a împuns uşor pieptul copilului.

Reiese din cercetări că nu a împuns fetiţa cu foarfecă decât după ce aceasta murise înăbuşită. Tribunalul va căuta să stabilească că a vrut „să constate dacă sângele încetase să mai circule”. Eu unul cred că a făcut-o din inconştienţă. Preşedintele îi pune Berthei numeroase întrebări, dar rolul foarfecei rămâne la fel de nelămurit.

După ce Bertha Rachel s-a încredinţat că fetiţa nu mai trăieşte, a ascuns provizoriu micul cadavru în găleata cu apă de spălat, a aruncat placenta pe fereastra camerei, care dădea chiar deasupra grămezii de gunoi, apoi a coborât şi şi-a reluat lucrul.

A doua zi a săpat cu un hârleţ o groapă în dosul hambarului, la marginea şanţului – o groapă mică, fiindcă nu mai avea puteri, – în care a îngropat copilul.

Jandarmeria a fost anunţată câteva zile mai târziu printr-o scrisoare anonimă; iar cadavrul copilului a fost găsit. Preşedintele nu crede că trebuie să insiste asupra acestei scrisori anonime, în legătură cu care nu se dă nicio lămurire; şi cum nu fac parte din juriu în acest proces, nimeni nu pune nicio întrebare cu privire la ea; şi se trece mai departe.

Preşedintele. — în timp ce erai însărcinată, stăpâna dumitale nu bănuia nimic?

Acuzata.

— Se vedea cât de colo că-mi creşte burta, dar stăpâna mea se făcea că habar n-are. Nu mi-a vorbit niciodată despre asta.

Apoi cu voce mai scăzută şi oarecum nedesluşit, dintr-odată:

— Copilul l-am făcut cu fiul stăpânului.

Preşedintele. — N-ai spus asta de la început. Apoi, întorcându-se către juraţi: La anchetă a refuzat cu încăpăţânate să spună cine e tatăl copilului.

Bertha, continuând, fără să-l asculte pe preşedinte:

— M-a învăţat să-l ascund, ca să nu se ştie că el mi l-a făcut.

Preşedintele. — Să-l ascunzi cum?

— Să-l îngrop în pământ.

Spune asta fără nicio intonaţie; biata fată pare aproape cretină.

Preşedintele. — Fiindcă acuzata n-a spus nimic din toate acestea la anchetă, cel despre care vorbeşte acum n-a putut fi chemat să depună mărturie. Acuzatei: Poţi să te aşezi.

În clipa aceea se ridică avocatul apărării:

— E regretabil că acuzata nu ne-a vorbit aici, aşa cum a făcut la anchetă, despre cele ce se citeau seara, la fermă, în familie. Erau citite fapte diverse de prin ziare, iar bătrânii, care citeau, insistau cu precădere, spunea ea, asupra infanticidelor.

Preşedintele. — Maestre X… nu prea văd ce interes poate avea asta.

Cu atât mai rău! Din fericire, juraţii văd: şi întreaga dramă, apare în adevărata ei lumină în momentul când vine la bară stăpâna. E o bătrână de mai bine de şaizeci de ani, uscată şi zdravănă, parcă mumificată, cu trăsături aspre, cu privirea rece, cu buzele strânse. Faţa îi este încadrată de o bonetă de dantelă neagră, legata cu o panglică ce cade peste o mică pelerină neagră.

Preşedintele. — O aveai pe Rachel în serviciul dumitale? Erai mulţumită de ea?

Stăpâna. — Da, eram foarte mulţumită. N-am avut niciodată a mă plânge de ea.

Preşedintele. — Nu ţi-ai dat niciodată seama că e însărcinată?

Stăpâna. — Nu, niciodată. Dacă aş fi ştiut. — sigur că n-aş mai fi ţinut-o.

Preşedintele. — La anchetă ai spus că vedeai cum se umfla, dar ai crezut că i se trage de la stomac. În ajunul zilei în care a născut ai văzut sânge şi apă în bucătărie, acolo unde fata se aşezase.

Stăpâna. — Am crezut că erau de la un pui tăiat.

Şi se mai simte în vocea limpede şi uscată a bătrânei voinţa de a nu şti nimic, de a nu fi văzut nimic, de a nu vedea nimic.

Cercetările au stabilit că în acea fermă izolată nu venea niciodată

niciun bărbat, şi că fata n-a putut avea de-a face decât cu soţul stăpânei, în vârstă de şaptezeci şi cinci de ani, sau cu fiul lor, în vârstă de treizeci şi doi de ani, cu prilejul uneia dintre rarele şi rapidele sale apariţii. Bătrâna precizează de asemeni că trebuia să treci prin camera ei ca să ajungi în camera servitoarei, şi ne spune asta spre a ne arăta ca nu poate fi în niciun caz fiul ei cel care… etc…

Iar preşedintele, în modul cel mai vizibil dornic să nu lase procesul să devieze şi să limiteze acuzaţia, trece peste toate acestea.

Depoziţia doctorului nu ne comunică nimic nou; acesta explică îndelung că copilul a trăit după naştere, astfel că ne aflăm nu în prezenţa unui avort, ci a unui infanticid; totuşi, împunsătura cu foarfecă, făcuta uşor şi cu precauţie parcă, arată mai curând că mama voise să se asigure că copilul era mort; dar a respirat, căci, în căldarea cu apă în care l-a pus, masa pulmonară plutea.

În timp ce juriul deliberează, în sală se aude un murmur: fiul stăpânei fermei se află în sală; toţi şi-l arată: e aşezat alături de maică-sa. Stingherit de privirile ostile, ţine capul aplecat, sprijinit de măciulia bastonului, şi nu reuşesc să-l văd.

Bertha Rachel e recunoscută vinovată, dar, socotindu-se că a acţionat fără discernământ, e achitată şi încredinţată părinţilor ei.

E adus în faţa noastră Prosper, poreclit Bouboule, croitor; născut la X… în 86.

Extraordinar cap de „literat” (seamănă ca două picături de apă cu Z…), uriaşă frunte bombată, păr lung şi drept despărţit la mijloc printr-o cărare; trunchi şi membre groase, mâini mici, late şi scurte; degete cărora parcă le lipseşte o falangă; hainele de deţinut îl strâng parcă, făcându-l să pară şi mai îndesat. Juratul din dreapta mea, aplecându-se spre mine:

— Nu prea pare deştept!

Cel din stânga, în şoaptă:

— Nu pare prost!

Între zece şi paisprezece ani fusese condamnat de patru ori pentru furt; după ce fusese trimis de trei ori înapoi acasă la părinţi, a patra oară a fost internat într-o casă de corecţie, unde a rămas până la majorat, fiind supus unei supravegheri speciale.

De la prima punere în libertate a fost urmărit de justiţie de cinci ori. Între douăzeci şi douăzeci şi patru de ani lucrează în D… unde îl întâlneşte pe Bègue, un fost camarad din colonia penitenciară; de acum înainte vor opera împreună, numai împreună. De fiecare dată când fac o spargere, în bucătărie sunt descoperite rămăşiţele unui ospăţ improvizat; pe masă, sticle goale şi două pahare; iar pe covorul din salon, fecale. De fiecare dată, nu se mulţumesc numai să fure, ci

fac cât mai multe stricăciuni cu putinţă; într-o vilă în care n-au găsit bani, lasă la loc vizibil un capac de cutie de amidon, cu aceste cuvine, scrise de mâna lui Bègue: „Adunătură de porci, trebuia să lăsaţi bani”.

Acelaşi Bègue, exact cu şase luni în urmă, a fost condamnat la muncă silnică pe viaţă pentru că a jefuit mai multe vile din N… şi din P… „cu urme de violenţă care dau întregii afaceri o înfăţişare deosebit de gravă”, spuneau ziarele. În acel moment unul dintre acuzaţi lipsea: Prosper, care a fost arestat trei luni mai târziu în Y… unde se refugiase, după numeroase peregrinări în Spania.

Bègue mărturisise totul, se pare. Prosper, dimpotrivă, neagă totul; pretinde că e victima unei neînţelegeri, victima asemănării lui cu Bouboule; căci, spune el, Bouboule nu e el. Această declaraţie stârneşte hohote de râs în sală.

Deşi nu mă convinge, aş vrea să-i pot urmări mai bine apărarea; dar preşedintele intervine mereu şi nu-l lasă pe Bouboule sau pe Prosper să se explice.

Simt din nou, nu fără nelinişte, cât de mult depinde de preşedinte să stingherească sau să faciliteze o depoziţie (fie şi în mod inconştient), şi cât e de greu pentru jurat să-şi facă o părere proprie, să n-o adopte pe cea a preşedintelui[4].

Prosper vorbeşte cu o voce înăbuşită, pe care o auzim destul de greu, şi pare a se exprima cu mare dificultate, în cursul interogatoriului, simţind cum ochiurile plasei se strâng în jur, spune că soarta se înverşunează împotriva lui, vorbeşte de o „coaliţie…”; devine livid şi mari picături de sudoare încep să i se rostogolească pe frunte.

Paznicul uneia dintre vilele în care a pătruns prin spargere, domnul X… chemat să depună ca martor, face o depoziţie foarte emoţionantă şi foarte frumoasă. Sângele său rece, curajul său, par a fi fost admirabile; admirabilă, de asemeni, modestia atitudinii, a povestirii sale, pe care ziarele au reprodus-o. Inutil să mai revenim asupra lor.

Notez următorul amănunt curios din timpul interogatoriului: Imediat după spargerea din N… Bouboule,

Întorcându-se la D… la miezul nopţii, întâlneşte pe drum un muncitor pe care-l cunoaşte. Ce nevoie ciudată să-l oprească a simţit oare, când era atât de simplu să treacă mai departe, să-i ceară o ţigară (poate a crezut că asta îi va părea celuilalt mai natural), şi după câteva minute de conversaţie, poate cuprins dintr-odată de teamă, să-i spună:

— Să nu cumva să spui că m-ai întâlnit în noaptea asta.

Juraţii au fost de acord să răspundă în mod afirmativ la toate întrebările puse, şi Curtea l-a condamnat pe Prosper la muncă silnică pe viaţă.

V

Încă un atentat la pudoare; al patrulea. De data astă victima nu are nici şase ani; e fiica acuzatului…

Şi în acest caz ca şi în celelalte, aş vrea să ştiu ce rol a jucat întâmplarea; crima ar fi fost oare săvârşită dacă acuzatul ar fi putut alege?… şi trebuie să vedem aici o anumită preferinţă, sau o situaţie mai propice, făgăduiala înşelătoare de a scăpa nepedepsit?

Germain R… şi-a pângărit copila în timp ce soţia lui se afla la spital pentru a naşte.

E mic, urât, cu o înfăţişare mizerabilă; are un cap bestial. Poartă, peste o bluză de bumbac de-un negru-gălbui, un fular gros, albastru-violet. Neagă cu încăpăţânate, cu un aer îndărătnic, stupid. Depoziţiile martorilor îi sunt defavorabile. „Se gândeşte mai mult la el decât la familie.”

Preşedintele. — Era deseori beat?

Martorul. — Cam în fiecare zi.

Şi un alt martor:.

— Se îmbăta şi-şi lăsa copiii să crape de foame.

Dorm cu toţii, tatăl, mama şi cei doi copii de şase ani şi de trei ani, în aceeaşi cameră, fără pat, pe un aşternut de paie. Se spune că mai voise cândva sa se atingă de fetiţă. O dată a băgat-o cu el într-un sac; dar cum avea obiceiul să se culce într-un sac, şi cum era iarnă, poate să spună că a vrut doar să se încălzească. Cine ştie? Fetiţa nu vrea sau nu poate să spună nimic. Pe scaunul pe care e urcată, pentru a se afla mai aproape de urechea preşedintelui, plânge în tăcere, şi, din când în când, un suspin adânc îi zguduie tot trupul. Nu i se poate smulge nici un singur cuvânt. Parcă i-ar fi teamă să nu fie şi ea pedepsită. (Acum se află la azilul de copii. A adus-o un bărbat îmbrăcat într-o uniformă cu nasturi mari de aramă, care stă pe una din băncile martorilor.)

Apoi vine soţia acuzatului. N-ar fi urâtă, dacă n-ar avea faţa atât de tăbăcită. Arată ca o „femeie cu ziua”. Părul, pieptănat lins peste cap, e dat cu briantină; poartă un mic şal de lâna neagră peste un şorţ albastru.

Preşedintele.

— Ce-ai făcut pentru a preîntâmpina această situaţie?

Martorul. —??

Se întâmplă adeseori ca preşedintele să pună o întrebare în termeni cu desăvârşire ininteligibili pentru martor sau pentru inculpat. Ca în cazul acesta.

Se trece la interogatoriul unicului martor: o vecină. Preşedintele.

— Cu alte cuvinte, n-ai văzut nimic ’ Martorul.

— Pentru că am intrat sau prea devreme sau prea târziu.

Şi cum, la urma urmei, nu ştim care e adevărul, dacă îl condamnăm

pe R… o facem sprijinindu-ne pe simple presupuneri (ca de atâtea ori), şi nu atât pentru fapta de care e învinuit, mai mult decât îndoielnică, ci pentru comportarea sa în general; şi, de asemeni, pentru a-l izola de familie.

*

Sunt din nou preşedintele juriului, în ultimul proces din această zi.

Joseph Galmier, în vârstă de douăzeci de ani, fiul lui Anaïs Albertine (ce nume întâlneşti aici! Sâmbăta trecută, o biata femeie X… din procesul Z… care nu mi-a sugerat nimic vrednic de a fi notat, răspundea la numele de Adela de-Heloïse! Oare un sentiment poetic îi îndeamnă pe cei săraci să-şi boteze atât de ciudat copiii?), e acuzat că a comis două furturi, cu circumstanţe agravante: în timpul nopţii; într-o casa locuită; cu spargere; însoţit de complici.

Galmier e muncitor cu ziua la Le Havre; o faţă deloc urâtă, roşind uşor; un nas cam prea ascuţit; părul adus pe frunte; mustaţă abia mijită; înfăţişarea unui războinic normand din Cormon. Bine legat şi cu o siluetă destul de elegantă; poartă un jerseu, sub o vestă decolorată.

A mai fost condamnat la şase luni.

Arestat noaptea, având asupra lui un şperaclu, în tovărăşia unor vagabonzi înarmaţi cu chei false.

Într-o scrisoare adresată procurorului, a făcut mărturisiri complete; dar acum spune că un fost deţinut La silit să scrie scrisoarea. Şi neaga totul.

Preşedintele. — Cine este acest fost deţinut?

Acuzatul. — Nu îndrăznesc să-i spun numele. M-a ameninţat că mă omoară când o să ies, dacă vorbesc.

Preşedintele rămâne sceptic.

Îmi transcriu notele ca atare. Poate că unele se aplică şi la alte procese:

…Acuzatul vorbeşte cât se poate de repede, de teamă ca preşedintele să nu-l întrerupă (ceea ce, de altfel, acesta face într-una), îşi pierde şirul, şi simte asta… nenorocitul, îşi apără viaţa..

Nevinovatul va fi oare mai convingător, mai puţin tulburat decât cel vinovat? Nicidecum! De îndată ce simte că nu e crezut, se va tulbura cu atât mai mult cu cât e mai puţin vinovat. Îşi va exagera afirmaţiile; tăgăduielile sale vor părea din ce în ce mai dezagreabile; va pierde teren.

Înfăţişarea de câine a comisarului de poliţie, când depune mărturie, tonul său arogant. Şi înfăţişarea de vina pe care o ia pe dată acuzatul. Arta de a-l face să para vinovat.

Nefericitul care-şi da seama, dar numai în momentul când începe să vorbească, că apărarea lui este insuficientă. Efortul lui neîndemânatic de-a o face mai convingătoare.

Imprudenţa hoţului şi acea nebunie care-l face să cheltuiască fără întârziere banii furaţi. Galmier cumpără un pardesiu, un costum de haine, cămăşi, bretele, batiste, cravate etc; dă un bacşiş de un franc vânzătorului care-i aduce pachetul (locuieşte alături de magazin).

Bucuria hoţilor profesionişti când întâlnesc un ageamiu, şovăielnic şi cam nerod, care consimte să ia pe seama lui fapta. (1 s-a făgăduit că i se va plăti un avocat.)

Versiunea cea mai simplă are totdeauna cele mai mari şanse de-a se impune; dar şi cele mai puţine şanse de-a fi exactă.

Procesul următor aduce în faţa noastră cinci acuzaţi. Ar trebui să fie şase, dar unul a fugit. Cel mai vârstnic n-are decât douăzeci şi doi ele ani. E vorba de o bandă de borfaşi. Li se pun pe seamă opt furturi. Mărturisesc totul.

Mai întâi a fost prins Janvier; cel mai tânăr; a refuzat să spună cine-i sunt complicii. De opt zile fără domiciliu, dormea la un alt individ din aceeaşi bandă; la 12 februarie şterpelise un cârnat de pe-o tejghea; pedeapsă: cincisprezece zile, cu suspendare.

Janvier zâmbeşte cu uşurinţă, frumos; îi vine greu să nu zâmbească; e bine dispus. Nu glumeşte, dar simţi încă

«fremătând în răspunsurile lui amintirea înveselită a furtului, a partidelor de furt în care se aventura împreună cu ceilalţi. Se jucau de-a hoţii, de-a borfaşii… Dar veselia asta nu va ţine mult…

Mai poţi vreodată să redevii cel dinainte, după o condamnare? Mai poţi să redevii cel dinainte singur?…

„He can be saved now. Imprison him as a criminal, and I affirm to you that he will be lost[5].“

VI

Mulţi dintre juraţi se recuză; de aceea numele meu iese deseori din urnă; pentru a noua oară fac parte aşadar din juriu. În sala de deliberare juraţii insistă să primesc să le fiu preşedinte, calitate pe care domnul X… mă roagă s-o accept în locul lui; se pare că are acest drept. Fiind singurul intelectual, sau aproape, dintre ei, mă temeam de-o atitudine ostilă, deşi făceam totul spre a o preveni. Iată de ce sunt extrem de sensibil la această dovadă de preţuire. E adevărat că în câteva din procesele precedente preşedintele juraţilor se arătase cu totul incapabil şi, din cauza incapacităţii sale de-a înţelege, a ezitărilor, a neîndemânării, deliberarea şi votul avuseseră loc cu o încetineală exasperantă.

Procesul în sine nu prezintă mare interes. Ne vine de la tribunalul corecţional, de al cărui resort era mai curând, dar care se declarase incompetent.

Domnul Granville, muncitor cu ziua, a fost atacat la ora unu dimineaţa, pe strada Barbot din Rouen, de către un vagabond care i-a luat cele două monede de câte cinci franci pe care le avea în buzunar. Victima se declară incapabilă să-l recunoască pe agresor; dar, la strigătele sale, doamna Ridel ieşise la fereastră, şi ea pretinde că l-a putut recunoaşte pe domnul Valentin, muncitor cu ziua, aflat acum în faţa noastră.

Valentin neagă cu disperare şi pretinde că a dormit acasă la el toată noaptea. Şi apoi, cum ar fi putut doamna Ridel să-l recunoască, de vreme ce era o noapte fără. Lună şi strada foarte slab luminată?

Doamna Ridel protestează: agresiunea a avut loc chiar lângă felinar.

Este interogat jandarmul care a luat parte la cercetări; sunt interogaţi alţi martori: unul spune că felinarul se află la cinci metri depărtare; celălalt, la douăzeci şi cinci de metri. Ultimul susţine chiar că nu există niciun felinar în această parte a străzii.

Dar Valentin are un trecut îndoielnic, o reputaţie deplorabilă şi, cu toate că substitutul de procuror, care susţine acuzaţia, nu reuşeşte să probeze că Valentin e vinovatul, nici avocatul apărării nu reuşeşte să ne convingă de nevinovăţia lui. Neavând nicio certitudine, ce va face juratul? Va vota pentru vinovăţie – şi, totodată, pentru circumstanţe atenuante, ca să atenueze responsabilitatea juriului. De câte ori (şi chiar în procesul Dreyfus) „circumstanţele atenuante” nu indică decât imensa dezorientare a juriului! De îndată ce există fie şi cea mai mică incertitudine, juratul e înclinat să le voteze, şi cu atât mai mult cu cât crima e mai gravă. Ceea ce vrea să însemne: da, crima e foarte gravă, dar nu suntem siguri că el e cel care a săvârşit-o. Totuşi, cineva trebuie pedepsit: să-l pedepsim la nimereală, pe el, de vreme ce pe el ni-l oferiţi ca victimă; dar, nefiind siguri de vinovăţia lui, sa nu-l pedepsim totuşi prea tape.

În mai multe procese în care a trebuit să mă pronunţ, am fost stingherit, eu şi toţi ceilalţi juraţi aflaţi alături de mine, de marea dificultate de a-mi reprezenta teatrul crimei, locul unde s-au petrecut faptele, doar pe baza depoziţiei martorilor şi a interogatoriului acuzatului. În anumite cazuri lucrul acesta e de cea mai mare importanţă. E vorba, de exemplu, în acest proces, de a şti la ce distanţă de felinar a fost comisă agresiunea. Cutare martor, aflat în cutare loc precis, l-a putut recunoaşte pe agresor? Era oare acesta îndeajuns de bine luminat?

— Se cunoaşte locul exact al agresiunii. Cât priveşte distanţa dintre agresor şi locul unde se afla felinarul, toate mărturisirile diferă între ele: una spune cinci metri, cealaltă douăzeci şi cinci… Era totuşi cât se

poate de uşor ca jandarmeria să facă un plan al locului în mai multe exemplare, care să fie distribuit la începutul şedinţei tuturor juraţilor. Cred că în numeroase cazuri un atare plan le-ar fi de mare ajutor.

*

În aceeaşi zi, al treilea proces: Conrad, certându-se cu X… a împlântat de câteva ori cuţitul în ea, pricinuindu-i astfel moartea.

Notez, în cursul acestui sfârşit de şedinţă, care de altfel nu prezintă mare interes:

Cât de rar se prezintă un proces într-o ordine firească şi simplă.

Cât de des se întâmplă ca prezentarea simplificată a faptelor din rechizitoriu să fie artificială.

Cât de uşor se întâmplă ca acuzatul să-şi înrăutăţească singur situaţia printr-o declaraţie lăturalnică, a cărei gravitate îi scapă în primul moment.

„Atunci, nebun de mânie…” spune Conrad în cursul relatării sale (e vorba de momentul când şi-a înjunghiat amanta, care voia să-l ucidă).

Iar preşedintele, pe dată, întrerupându-l:

— Aţi auzit, domnilor juraţi: nebun de minte.

Şi tribunalul îşi va însuşi triumfător această frază nefericită, pe care acuzatul n-o va mai putea retracta – în timp ce e vădit că nu e vorba decât de-o formulă oratorică şi căreia Conrad, dornic de-a face fraze frumoase, i-a căzut prada.

VII

Marţi.

Încă un atentat la pudoare: ultimul dintre cele pe care trebuie să le judecăm. Acesta e cu deosebire penibil, căci acuzatul, un tânăr muncitor cu ziua din Maromme, era bolnav şi a contaminat victima. Informaţiile strânse în legătură cu el sunt dintre cele mai defavorabile: e insolent, beţiv, dă lucrul peste cap; mai de mult a vrut s-o ia cu el într-o pădure pe o fetiţă de zece ani, căreia i-a oferit bani şi bomboane.

Fetiţa care se înfăţişează însă înaintea noastră n-are decât şase ani şi jumătate. A atras-o în camera lui oferindu-i „o mică tabacheră”.

E silită să repete în faţa noastră, cu de-amănuntul, ceea ce mai spusese şi la anchetă, fapte mărturisite de cel vinovat şi constatate de medic. S-ar părea că tribunalul vrea doar ca această fetiţă să-şi amintească. De altfel, n-a fost violată; se pare că acuzatul a uzat faţă de ea de anumite precauţii, datorită cărora spera poate să n-o contamineze; şi datorită cărora beneficiază de circumstanţe atenuante.

Afacerea Charles, pe care o judecăm apoi, făcuse o anume vâlvă datorită ziarelor. Sala e plină; e un proces „senzaţional”. Asistenţa e foarte întărâtată. Din bancă în bancă, lumea îşi repetă numărul loviturilor de cuţit descoperite pe trupul victimei: medicul a numărat nu mai puţin de o sută zece!

Victima era amanta lui Charles. Juliette R… nu avea decât şaptesprezece ani când acesta a întâlnit-o pentru prima oară, în urmă cu trei ani. Trăia cu un bărbat pe care Charles l-a înlocuit de îndată, părăsindu-şi pentru ea soţia şi copiii, după unsprezece ani de căsătorie. Charles are treizeci şi patru de ani; e vizitiu, a fost angajat, până acum, în mai multe locuri; dar informaţiile în legătură cu purtarea lui, adunate de la diferiţii săi stăpâni, sunt bune. Nici soţia lui nu avea a se plânge de el, deşi uneori Charles îi făcea „scene”.

— După ce s-a mutat la cealaltă femeie, doamna Charles a încercat de mai multe ori să-l hotărască să se întoarcă acasă; dar totul a fost zadarnic, şi ancheta arată ca „o avea, cum se spune, pe acea femeie în sânge”. Locuia cu Juliette R… în strada M… la doamna Gilet. Aceasta îi auzea uneori certându-se.

— E adevărat. Juliette mă certa că le trimit copiilor o parte din leafă. Dar niciodată n-am ameninţat-o în vreun fel.

Şi doamna Gilet recunoaşte că certurile nu erau nici dese, nici prelungite.

Vocea lui Charles e gravă; are o înfăţişare atrăgătoare; e înalt, puternic, bine făcut, fără nimic din înfumurarea bărbatului ce se crede frumos; mi se pare că numai văzându-l ai putea ghici că e vizitiu; nu birjar: vizitiu.

Nu se apără, şi nici măcar nu caută să se scuze: îl simţi preocupat să înfăţişeze faptele aşa cum s-au petrecut, şi fără a căuta să influenţeze juriul în favoarea lui. De ce oare preşedintele încearcă să-l facă să-şi piardă şirul, să se contrazică? Fără îndoială în calitatea lui de fost judecător de instrucţie, din obişnuinţă profesională.

— Ne-ai dat mai multe versiuni, îi spune, în legătură cu mobilul crimei.

Dar nici Charles nu-şi explică sieşi prea bine cum şi de ce a ucis. O iubea nebuneşte pe această femeie; avea nevoie de ea. În seara de 12 martie, în ajunul crimei, au cinat împreună.

— După cină m-am culcat cu ea, ca de obicei, dar ea n-a vrut să mi se dea. Aşa a început totul.

— Te-ai certat atunci cu ea?

— Da, din cauza asta.

— Aşadar acesta e motivul crimei. Dar prima oară ai dat o altă explicaţie.

Acuzatul nu protestează; gestul său pare să spună: se poate.

— Pe urma, noaptea a trecut în linişte?

— Da, domnule.

— Ai spus că erai gelos; chiar asta e explicaţia pe care ai dat-o mai întâi. Mai avea poate un amant?

— Nu.

— Totuşi era tristă; cei de la magazinul Abeilles, unde lucra, au spus că era neliniştită; îi era frică de dumneata. Într-o zi ţi-a luat briciul. Se temea să nu-l foloseşti împotriva ei?

— Pe atunci eram bolnav. I se spusese să mi-l ia ca să nu-l folosesc împotriva mea.

— Să ne întoarcem la ziua de 13 martie.

— Când ne-am trezit, ne-am spus bună dimineaţa; eu am coborât să cumpăr ziarul.

— Nu erai băut?

— În ajun, înainte de cină, băusem două ceşti de cafea la B…; dar în dimineaţa aceea nu băusem şi nu mâncasem nimic. Când m-am întors, i-am cerut din nou… N-a vrut nici de data asta. Şi atunci, cum nu voia cu niciun preţ, mi-am pierdut minţile. Am luat de pe masă un cuţit, care se afla la îndemână; i l-am împlântat în gât. Cuţitul parcă mi se lipea de mină.

— Era tot culcată?

— Când am lovit-o prima oară, da.

— Atunci a încercat să fugă; a sărit din pat. Te-ai năpustit asupra ei; s-a prăbuşit la pământ,

— La urmă de tot, într-adevăr, am văzut-o întinsă pe jos.

— La urmă de tot? Să nu ne grăbim! Suntem abia la început. S-a prăbuşit la pământ, spuneam; şi atunci ai continuat să înfigi cuţitul ca un nebun, umplând-o peste tot de răni – pe gât, pe faţă şi la încheieturile mâinilor.

— Nu-mi amintesc decât de prima lovitură.

— Cum să te credem? Ai lovit-o de mai bine de o sută de ori; după cum declara un martor, cu o mână o ţineai întinsă la pământ şi cu cealaltă înfigeai cuţitul unde nimereai.

— Când m-am trezit, Juliette murise; stăteam aplecat peste ea; peste tot era numai sânge… N-o văzusem venind pe doamna Gilet.

— Auzind strigătele nefericitei, sărise în ajutor. Te-a văzut împlântând cuţitul cu atâta violenţă şi atât de repede încât gestul semăna, a spus ea, folosind o imagine izbitoare, cu ştampilatul scrisorilor la poştă. Auziţi, domnilor juraţi, cu ştampilatul scrisorilor la poştă!

Şi preşedintele, întărindu-şi cuvintele prin mimică, dă de câteva ori zdravăn cu pumnul în pupitrul gol, stârnind un asemenea zgomot încât întreg auditoriul începe să râdă cu hohote, într-un mod câtuşi de puţin decent. E sigur că Charles nu făcuse asemenea zgomot.

— Amanta dumitale a strigat: „Doamnă, scăpaţi-mă! Are cuţit!”

Atunci i-ai dat un brânci doamnei Gilet, murdărind-o de sânge. „Pleacă; nu te priveşte ce se-ntâmplă aici”, i-ai spus: apoi, împlântând din nou cuţitul în trupul nefericitei, i-ai tăiat cu o ultimă lovitură cariatida (sic). (în clipa următoare doamna Gilet va spune că ultima lovitură a fost „dată în frunte”.) Ce ai de spus?

— Nu-mi amintesc de nimic.

— Totuşi poliţiştii chemaţi de doamna Gilet au fost uimiţi văzând de cât sânge rece dădeai dovadă. Nici măcar nu arătai emoţionat, se pare. Cuţitul era pe masă. Nu te-ai împotrivit când te-au arestat.

— Eram năucit de groază.

— Nu-i adevărat? Ai spus cu o voce liniştită: „Anunţaţi-o pe soţia mea!“, şi când poliţiştii au vrut să te ia, ai cerut permisiunea să te speli pe mâini înainte de-a cobori în stradă.

— Îmi amintesc, într-adevăr, că le-am dat adresa soţiei mele, ca s-o anunţe.

— N-ai vrut, după aceea, să te spânzuri?

— Niciodată.

— Aşa s-a crezut. S-a găsit în cameră un piron în stare să suporte o greutate mare; s-a găsit şi o curea. N-ai spus atunci că voiai să te sinucizi?

— N-am spus niciodată asta.

— N-are nicio importanţă. În definitiv, recunoşti toate faptele; şi explici crima spunând că Juliette nu voia să ţi se dea.

— Am văzut trecând prin faţa mea în acea dimineaţă ceva înspăimântător.

— Acum e moartă, biata fată! Dacă nu te mai voia, n-aveai decât să te întorci la nevastă şi la copii. De ce s-o omori?

— Nu voiam s-o omor. (Murmur de indignare în sală.)

— Şi spui asta după ce-ai înfipt în ea cuţitul de o sută de ori!

Majoritatea juraţilor crede, ca şi preşedintele, că dorinţa de a ucide e mai mare când împlânţi cuţitul de o sută de ori decât atunci când îl împlânţi o singură dată. Totuşi examenul medical la care a fost supusă victima ne arată că cele o sută zece răni de pe faţa acesteia, de ’ pe gât, din regiunea superioară a toracelui, de pe mâini (cele mai numeroase sunt pe gât), ofereau, în cea mai mare parte, un aspect regulat, şi, toate, erau mici şi superficiale. (în Rusia s-ar fi considerat, fără îndoială, că e vorba de o „crimă rituală.”) O singură rană atinsese carotida şi provocase o hemoragie mortală.

Nefăcând parte din juriu, nu pot întreba dacă faptul că niciuna dintre răni nu era profundă n-ar putea fi determinate de forma şi dimensiunile armei. Dar se pare că nu; şi doctorul va spune că Charles lovise „cu o mină tremurătoare, fără să înfigă adânc arma, şi ca şi cum ar fi vrut doar să-şi mutileze victima”.

Degetele erau pline de tăieturi; victima încercase, probabil, să se

apere.

Văduva Augustine Gilet, gazda, chemată să depună mărturie, spune cu o voce monotonă:

— Charles şi Juliette locuiau la mine. Nu aveam de ce să mă plâng de ei. În dimineaţa zilei de 13 martie am auzit ţipete; am intrat la ei; ea era întinsă pe jos, iar pe el l-am văzut cum o lovea cu cuţitul. L-am apucat de braţ ca să-l opresc. S-a întors către mine şi mi-a spus: „Pleacă”. Juliette nu murise; când m-a văzut că încerc să-l opresc, mi-a spus: „Aveţi grijă, are cuţit!” Atunci l-a împlântat în ea încă o dată; a răsucit cuţitul în rană, şi am auzit cum a făcut: crrac… (Rumoare; mulţimea se agită îngrozită; înşişi juraţii sunt foarte impresionaţi de relatarea doamnei Gilet, şi, mai cu seamă, de acest ultim amănunt. Totuşi, la o întrebare a avocatului apărării, doctorul X… ne va spune: „Niciuna dintre răni nu arată că arma a fost vreodată răsucită în plagă”.) Ca şi cum cuţitul ar fi pătruns cu greutate. Eram năucită. Izbea repede, ca şi cum ar fi ştampilat scrisori. Cred că a lovit-o de douăzeci şi cinci de ori în faţa mea. Când am vrut să-l opresc şi când s-a întors către mine, m-a umplut de sânge; eram într-o rochie de casă; mai târziu am văzut ca toată lenjeria mi-era pătată cu sânge. Mi-era atât de frică încât n-am observat cum arată camera; abia după aceea am văzut că patul era plin de sânge. În seara din ajun nu auzisem zgomot. Nu venea nimeni la ei. Juliette era o fire liniştită şi nu lipsea de la slujbă. N-aveam de ce să mă plâng de ea. Şi nici de el. Se purta cum se cuvine. Şi nu l-am văzut niciodată beat.

— Asta-i tot ce ne puteţi spune despre el?

— Vara trecută, în urma unei căzături, a fost multă vreme bolnav. Primul gând cart mi-a venit când l-am văzul lovind-o pe Juliette a fost că înnebunise. Părea ca o iubeşte mult. Numai când Juliette mi-a spus: „Are cuţit”, am înţeles că avea în mână o armă. Până atunci am crezut că o loveşte cu pumnul.

Charles.

— N-am văzut-o pe doamna Gilet, acum îmi amintesc doar vag de ea; asta-i tot.

Doamna Gilet.

— După asemenea măcel, înţeleg că-ţi pierzi minţile. Ultima lovitură i-a dat-o, cred, în frunte. Dar era întuneric; ora şase fără un sfert; şi nu vedeam bine. Nimic din purtarea de până atunci a lui Charles nu prevestea această dramă; chiar dacă se certau, se împăcau îndată.

Domnişoara Gilet, chemată de asemenea să depună mărturie, declară:

— Se certau uneori pentru fleacuri, dar cinci minute după aceea se sărutau.

După depoziţia gazdei şi a fiicei sale, o ascultăm pe cea a

poliţiştilor.

Şeful de post M…

— Când am vrut să-l ducem la poliţie pe acuzat, ne-a spus: „Aşteptaţi-mă măcar să mă spăl pe mâini”. Nu părea nici beat, nici nebun. Era mai curând calm.

Iar M. V… comisar de poliţie:

— L-am văzut pe Charles la biroul central. Părea cam agitat; dar nu era beat. Mi-a spus, după câteva ezitări: „Am omorât-o pentru că din pricina ei îmi cheltuiam toţi banii. De altfel, când m-au arestat, tocmai voiam să mă arunc în apă.”

Preşedintele. — Vezi, Charles, că ai dat la început o altă explicaţie decât cea de azi în legătură cu mobilul crimei. Hai, vorbeşte.

Acuzatul. — Ce vreţi să vă răspund? V-am spus adevărul.

M. V. – Am avut impresia că atunci nu spunea adevărul şi că ascundea adevăratul mobil al crimei. Şi într-adevăr, azi o motivează altfel… Toate acestea mi-au părul

Şi atât de ciudate; i-am luat mâinile şi m-am uitat la ele, i-am ridicat pleoapele: nu era nici beat, nici nebun.

Doamna Charles vine la bară şi depune mărturie arătând că, timp de zece ani, adică până când acesta a întâlnit-o pe Juliette, nu avusese a se plânge în nicio privinţă de soţul ei.

Domnul doctor X… este invitat să vorbească despre Charles; mai întâi ni-l prezintă ca pe un bărbat zdravăn şi sănătos; nu are nicio tară atavică. Dar are la o mână şase degete; are uneori ameţeli, pierderi de memorie; se orientează greu, are defecte de pronunţie (mărturisesc că nu le-am remarcat), se teme să nu cadă când se află pe stradă. Doctorul mai vorbeşte şi de o capacitate de judecată instabilă, de nehotărâre şi de lipsă de voinţă (şi nu oare chiar asta a făcut cu putinţă acea bruscă transformare în energie a dorinţei nesatisfăcute?), apoi încheie arătând că, fără a fi vorba de o stare de demenţă, în sensul în care este înţeleasă în articolul 64 din Codul penal, „atât examenul psihiatric cât şi cel biologic, precum şi impulsivitatea de o natură specială care a dus la crimă, indică o anomalie mentală care îi micşorează responsabilitatea. Fapta a fost săvârşită, spusese el puţin mai înainte, fără ca gândul omorului să fie bine precizat în mintea acuzatului. Dovadă felul cum sunt distribuite loviturile de cuţit, descrise de mine mai sus”.

Desigur că avocatul apărării va merge şi mai departe şi va spune: nu numai că Charles nu voia să ucidă, dar chiar încerca în mod inconştient, în timp ce-şi mutila victima, să nu o ucidă; că, fără îndoială, tocmai pentru a nu o ucide, apucase cuţitul chiar de lamă, şi că numai astfel ne putem explica de ce loviturile, deşi puternice, au pricinuit răni atât de superficiale, şi de ce Charles avea degetele tăiate

(conform raportului medical). Şi nu oare tot din acelaşi motiv doamna Gilet nu văzuse cuţitul şi crezuse că Charles loveşte cu pumnul?

Dar maestrul R… avocatul acuzatului, nu spune nimic din toate acestea. Se sprijină pe raportul medicilor doar pentru a cere juraţilor să nu meargă mai departe decât experţii şi să-i recunoască acuzatului o responsabilitate atenuată.

Am insistat atât de mult asupra acestui caz, pentru că el a pus în modul cel mai evident în lumină lamentabila incompetenţă a juraţilor. Reieşea limpede din anchetă, din mărturii, din raportul medicilor, că gândul omorului nu era pe deplin precizat în mintea lui Charles; că în orice caz nu aveam de-a face cu un criminal de profesie, şi că poate era vorba mai mult de un sadic decât de un asasin; că, însfârşit, era un caz tipic de crimă pasională…

După o jumătate de oră de deliberare, îi vedem întorcându-se în sală, congestionaţi, cu privirea buimăcită, parcă opăriţi, furioşi unii pe alţii şi fiecare împotriva lui însuşi. Dau un răspuns afirmativ Ia întrebarea – singura pusă de către Curte – dacă e vorba de o crimă; cât priveşte circumstanţele atenuante, pe care le cerea însăşi acuzarea – puţin dispusă totuşi la clemenţă – Ie refuză.

Drept care Charles e condamnat la muncă silnică pe viaţă.

În sală izbucnesc aplauze infame; lumea striga: „bravo! bravo!“, e un adevărat delir. Soţia lui Charles, care rămăsese în sală, se ridică, pradă celei mai vii tulburări, strigă: „E prea mult! prea mult!“, şi leşină. E scoasă afară.

Dar, îndată după sentinţă, juraţii, consternaţi de rezultatul votului lor (oare nu înţeleseseră că a nu răspunde afirmativ la întrebarea cu privire la circumstanţele atenuante e totuna cu a răspunde negativ?), se adună din nou şi, adoptând acum cealaltă atitudine excesivă, semnează în unanimitate o cerere de graţiere.

Fără îndoială, ar fi votat, de la bun început, pentru circumstanţe atenuante, dacă doamna Gilet n-ar fi spus că cuţitul, răsucit în rana, a făcut: „Crac“.

Voi explica măcar în parte panica juraţilor când voi spune că, cu două zile în urmă, apăruse în Journal de Rouen, pe prima pagină, un articol intitulat „Juraţii şi legea suspendării pedepsei” (numărul din 17 mai 1912). Pe care-l văzusem trecând din mână în mână, astfel că toţi colegii mei, sau aproape, îl citiseră? Luând drept pretext un proces care tocmai se judecase Ia Paris, şi în care răspunsurile juriului siliseră Curtea să achite trei hoţi de vârstă precoce, articolul se ridica împotriva indulgenţei. Puteai citi între altele:

„Niciodată juraţii din Paris n-au mai dat o atât de mare dovadă de slăbiciune ca în procesul în cursul căruia, spre uimirea generală, au achitat trei tineri spărgători despre care se dovedise că au încercat să jefuiască o casă izolată…

Această indulgenţă exagerată şi absurdă se explică poate, în acest caz anume, prin atitudinea neobişnuită a reclamantei, care ceruse ca agresorii să fie achitaţi, şi îşi manifestase chiar, se pare, intenţia de a-l adopta pe unul dintre ei…[6] Dar mai e oare nevoie să observăm că juraţii, care, în schimb, trebuie să fie oameni cu scaun la cap şi să aibă o bogată experienţă de viaţă, nu trebuiau să cadă pradă acelui acces de sentimentalism nerod (acest «nerod» nu sună prea creştineşte, domnule cronicar) şi că, în consecinţă, şi-au nesocotit datoria refuzând să-i condamne pe aceşti tineri a căror vinovăţie era dovedită şi pe care nimic nu li-i semnala ca fiind mai interesanţi decât oricare alţii?

Acest verdict ciudat, pe care presa l-a condamnat în mod unanim etc…

Într-o vreme ca a noastră, când numărul crimelor sporeşte, când îndrăzneala şi cruzimea răufăcătorilor depăşesc toate limitele ştiute (O, Flaubert!), când până şi tinerii pornesc cu atâta neruşinare pe calea pierzaniei etc…

Cine va putea spune cât de mare e puterea de convingere – sau de intimidare – exercitată de o fiţuică tipărită, când e vorba de nişte minţi prea puţin înarmate pentru critică, şi cele mai multe atât de conştiincioase, atât de dornice să facă lucrurile cât mai bine!…

— Preşedintele mi-a spus că până acum am judecat foarte bine, repeta cu câteva zile în urmă unul dintre juraţi; şi acest certificat de bună purtare dat de preşedinte era transmis din gură în gură, şi fiecare jurat îl spunea celuilalt cu mândrie.

Curând îşi vor mai pierde din iluzii.

VIII

Considerat mai întâi ca un simplu delict, procesul pe care a trebuit să-l judecăm în acea zi mai trecuse o dată pe la tribunalul corecţional din Le Havre; unul dintre acuzaţi, protestând împotriva faptului că fusese condamnat la doi ani închisoare, făcuse apel. E vorba de Yves Cordier, cizmar; apare în tovărăşia lui C. Lepic şi a lui Henri Goret, complicii lui; şi a două femei de moravuri uşoare, Mélanie şi Gabrielle. Sunt toţi cinci acuzaţi de a-l fi luat cu ei pe marinarul Braz, după ce-l îmbătaseră, de a-l fi „bătut măr" şi de a-l fi jefuit de banii pe care-i avea asupra lui. Marinarul, plecat din nou într-o călătorie, n-a putut să răspundă la citaţie şi nici nu s-a putut înfăţişa când procesul fusese judecat la tribunalul corecţional. Depusese o plângere îndată după agresiune; apoi, recăpătându-şi banii, o retrăsese câteva zile mai târziu, înainte de-a se îmbarca din nou. Procesul îşi urma cursul, dar, de fapt, fără voia lui.

Cordier este un băiat de optsprezece ani, înalt, puţin cam gras, blond, cu ochi albaştri, cu o figură deschisă, şi pe care ţi-l închipui uşor surâzând; seamănă cu un marinar; e îmbrăcat în uniforma de pânză groasă, de-un brun-roşcat, a închisorii; plânge într-una; din

când în când îşi şterge faţa cu o batistă cu pătrăţele pe care o mototoleşte în mâna dreaptă; are mâna stângă învelită într-o cârpă.

Lepic e muncitor cu ziua la Le Havre; conform actelor de stare civilă e de douăzeci şi cinci de ani; are, după cum se spune, un cap care nu prevesteşte nimic bun; pometţii proeminenţi; o mustaţă uriaşă; nasul ascuţit; nu te miră să afli că a mai fost condamnat de şapte ori pentru furt. Ţine în mâini o mică şapcă; mâini înspăimântătoare, noduroase, şi parcă prost desenate. Nu are cămaşă; sau, dacă are, nu se vede.

Lângă el, Henri Goret pare a nu se afla la locul lui. Seamănă cu ceea ce s-ar putea numi un băiat de familie bună, şi nu pare a fi din aceeaşi clasă socială cu ceilalţi; poartă cămaşă, şi chiar guler tare; cravată; faţa lui, cu mustaţa abia mijită, ar fi chiar frumoasa, dacă n-ar fi josnică, abrutizată; are o voce firavă, falsă şi stinsă; nu ştie ce să facă cu mâinile lui mari şi greoaie. Tatăl lui Goret ţine în port o cârciumă şi un fel de hotel rău famat. Henri Goret n-a împlinit încă douăzeci de ani; s-a însurat cu o târfă care a ajuns la închisoare puţină vreme după nuntă. Totuşi. Henri se prezintă destul de bine; cu siguranţă ca decenţa – eram cât pe ce să spun distincţia ţinutei sale – îi predispune pe juraţi în favoarea lui; ea scoate în evidenţă bădărănia. >i mizeria celorlalţi doi.

Să trecem la povestirea „scenei de violenţă în care sunt implicaţi aceşti indivizi”, cum spune Le Journal de Rouen (16 mai):

în seara de 4 octombrie 1911, Cordier l-a cunoscut pe Lepic. Acesta, fără îndoială, a înţeles repede cu ce fire blândă şi slabă are de-a face. Se duc împreună la Folies. După terminarea reprezentaţiei, încep să hoinărească pe străzi. În drum întâlnesc doi marinari, Braz şi Crochu. Crochu e beat mort, şi greu de cărat; Braz îi interpelează pe ceilalţi doi, şi îi întreabă dacă nu cunosc o locuinţă unde să-l poată culca pe beţiv. Toţi trei îl duc pe Crochu în strada Girafe, la Lestocard. Îl lasă aici, iar Braz, recunoscător pentru ajutorul pe care i l-au dat Lepic şi Cordier, le oferă acestora de băut.

Ies braţ la braţ de la Lestocard, şi nu se vor despărţi curând. În piaţa Le Vieux-Marché întâlnesc două femei, cocotele Gabrielle şi Mélanie; le iau cu ei. E ora două noaptea. În Piaţa Gambetta, Cordier oferă o trataţie. Apoi se întorc în Piaţa Le Vieux-Marché; la cafeneaua Fortin, Braz face din nou cinste. În acel moment li se alătură tânărul Goret. Se afla în cafenea lângă tejghea; nu e beat. Când ceilalţi pleacă, pleacă şi el. Şi eu cred că Braz, care între timp se îmbătase, nu La văzut prea bine.

E aproape ora patru dimineaţa. Braz ar vrea să se ducă să se culce, dar ceilalţi îl târăsc după ei. Rătăcesc la întâmplare toţi şase şi ajung în strada Casimir-Delavigne. Braz nu mai rezistă; ar dori să fie lăsat în pace. „E vremea să meargă la culcare.” Dar Lepic vede altfel lucrurile; vrea să-l ducă afară din oraş.

— Hai, vino! Am o grădină tocmai sus, lângă fortul Tourneville. O să culegem trandafiri. O să-ţi dau un buchet de n-o să-l uiţi multă vreme. (Depoziţia femeii Gabrielle.)

Gabrielle îl trage în zadar de mânecă pe marinar: ar vrea să-l oprească; dar acesta nu mai e în stare să înţeleagă nimic, sau cel puţin nu mai e în stare să înţeleagă un sfat de bun-simţ. Pornesc din nou cu toţii, şi încep să urce lungul drum în pantă.

O femeie se apleacă spre cealaltă:

— Mă tem să nu dăm de bucluc… Sunt sigură c-or să-l căsăpească.

— Nu, răspunde cealaltă; totdeauna sunt soldaţi în preajma fortului.

Braz se află între Lepic şi „cel cu mâna bandajată". (Depoziţia lui Braz.) Acea „mână bandajată" i-a reţinut în mod deosebit atenţia. Apoi vin femeile şi, în sfârşit, Goret, la oarecare depărtare în urmă.

La ora cinci, adică cu foarte puţin înainte de ivirea zorilor (5 octombrie), bărbaţii coboară în şanţul care împrejmuieşte fortul; sub ce pretext? nu ştiu. Cele două femei rămân sus.

Ce s-a întâmplat atunci? Faptul e greu de stabilit. Marinarul nu e de faţă pentru a povesti cum s-au petrecut lucrurile; mai mult, în momentul agresiunii era beat, şi e probabil că nu şi-a putut da seama decât în mod vag de felul în care era atacat şi de rolul jucat de fiecare dintre agresori. Nu posedăm deci, pentru a ne lămuri, decât mărturia celor interesaţi. Or, fiecare dintre acuzaţi afirmă că e nevinovat; sau cel puţin caută să-şi micşoreze cât mai mult partea de responsabilitate. (Lepic, mai categoric, va nega chiar că a fost de faţă: e la mijloc o neînţelegere; nu e vorba de el.)

Se trece la interogatoriul lui Cordier.

E, fără îndoială, un tânăr primejdios: a fost până acum condamnat de trei ori pentru furt; nu avea decât paisprezece ani când a furat prima oară; e trimis înapoi la părinţi; începe din nou să fure; din nou e trimis înapoi acasă; a treia oară e internat într-o colonie disciplinară. Dar ajunge să urască atât de mult regimul de aici că fuge şi se întoarce la mama sa. Doamna Cordier e văduvă de marinar; e proprietăreasa unei spălătorii la care a angajat mai multe lucrătoare. Yves Cordier e cel mai mic din cei cinci copii ai ei. Al doilea născut face armata; ceilalţi au fiecare rostul lor, sunt căsătoriţi, îşi văd de slujbă în mod cinstit; întreaga familie se bucură de-o bună reputaţie. Cel mai mic, cel de care ne ocupăm, pare a fi şi cel mai iubit; şi nu numai de către mama şi fraţii săi, ci şi de către vecini. Foştii lui patroni depun mărturii care-i sunt favorabile; ni se citeşte o scrisoare a unuia dintre ei, în care acesta îi elogiază „purtarea şi probitatea", şi cere să-i fie îngăduit să-l reangajeze. A doua zi după ce fusese eliberat prima oară, Cordier lucra din nou la el[7].

Trebuie să remarcăm că depoziţia lui Cordier şi depoziţiile celor două femei concordă punct cu punct. Conform versiunii lor, Goret i-ar

fi sărit brusc marinarului în cârcă şi s-ar fi rostogolit la pământ împreună cu el. Apoi, în timp ce Lepic îi astupa gura, Goret l-ar fi scotocit prin buzunare şi i-ar fi dat lui Cordier banii pe care i-a găsit. Cordier îi înmânează pe loc banii lui Lepic. Goret îi mai dă marinarului două lovituri de picior în ceafă, şi apoi pleacă cu toţii.

Fiecare îşi vede de drumul lui; dar hotărâseră să se întâlnească ceva mai târziu, într-o cameră din strada Petit-Croissant, chiar la Goret, şi să-şi împartă banii.

Acolo i-a arestat poliţia, anunţată de îndată de către marinar.

*

Preşedintele procedează cu oarecare grabă la interogatoriul celor două femei. E vădit că martorii, „de moralitate îndoielnică”, nu se bucură în faţa lui de mare încredere; şi lucrul e foarte firesc. Din nefericire, sunt singurii pe care-i avem şi de la care putem afla cum s-au petrecut lucrurile. Gabrielle, în faţa avalanşei de întrebări care se succed fără ca ea să fi avut timp să-şi termine răspunsurile, şi simţind că preşedintele nu-i acordă încredere, se tulbură. Nu are răgazul să vorbească decât în monosilabe, răspunzând doar prin da sau prin nu. Vrea să spună (cel puţin aşa mi se pare) că Cordier n-a luat parte la agresiune şi n-a făcut decât să primească banii pe care ceilalţi i-i dădeau. Dar vă înşelaţi dacă vă închipuiţi că e uşor lucru pentru ea! Evident, toate aceste fapte au fost elucidate la anchetă; pentru judecătorul care a studiat dosarul, acest interogatoriu nu poate şi nu trebuie să aducă nimic nou; dar pentru jurat totul e nou: el caută să-şi formeze o părere; se nelinişteşte şi se întreabă dacă nu cumva ancheta n-a fost făcută prea repede şi dacă părerea preşedintelui nu se întemeiază pe-o impresie superficială.

Preşedintele: Cordier îi astupa gura cu mâna?

Femeia Gabrielle: Nu, domnule preşedinte.

Preşedintele: Atunci el l-a lovit?

Femeia Gabrielle: Nu, domnule preşedinte.

Preşedintele: în sfârşit, unul îl lovea, altul îi astupa gura, al treilea îl scotocea prin buzunare. Braz spune ca l-a lovit Cordier; dumneata spui că Cordier la scotocit prin buzunare. În timpul luptei s-a produs, fără îndoială, o anume învălmăşeală, şi de aici şi caracterul oarecum confuz al mărturiilor. Din toate acestea reiese că toţi cei trei acuzaţi sunt responsabili în egală măsură, ceea ce pare evident. Poţi să stai jos.

Gabrielle este interogată ultima; urmează să se treacă la pledoarii. Atunci preşedintele, conform obiceiului, întorcându-se către „cel cu mâna bandajată”:

— N-ai nimic de adăugat la depoziţia martorului?

Cordier, care simte că în curând totul se va sfârşi, plângând în hohote:

— Domnule preşedinte, spun adevărul, nu l-am atins…

Apoi, într-un elan patetic de-un efect cu torul supărător: „Jur pe mormântul tatălui meu”…

Preşedintele: Tinere dragă, lasă-l în pace pe tatăl dumitale.

Cordier continuând:…nici măcar cu vârful degetului.

Nici în apărarea lui Cordier, nici în apărarea celorlalţi, n-a fost citat niciun martor. E drept că s-a dat citire scrisorii unuia dintre patronii lui Cordier; dar de ce nu e interogată mama inculpatului? Pentru că Yves Cordier n-a vrut să fie chemată în faţa tribunalului; a refuzat chiar să dea adresa.

Preşedintele: De ce n-ai vrut să ne dai adresa mamei dumitale?

Cordier nu răspunde.

Preşedintele: Deci refuzi să ne spui de ce n-ai vrui să ne dai adresa mamei dumitale?

Vai! Domnule preşedinte, oare e atât de greu să înţelegi? sau nu admiţi ideea că Cordier a vrut să-şi cruţe mama de această ruşine? Dacă ai putea s-o vezi pe biata femeie, cum am făcut eu după aceea nu te-ai mai mira, fără îndoială.

Sunt consternat, înspăimântat, simţind că interogatoriul e pe punctul de a lua sfârşit şi că astfel cazul particular al lui Cordier va rămâne atât de puţin, atât de rău lămurit. Căci, deşi nu ştiu aproape nimic despre el, sunt sigur încă de pe-acum că acest băiat nu e nici crud, nici agresiv. Nu mi se pare imposibil chiar să-l fi întovărăşit pe marinar sub imboldul unei anume vagi simpatii… Oare nu voi şti să inventez nicio întrebare – de vreme ce, jurat fiind, am dreptul să întreb – care să poată arunca asupra acestui caz o cât de mică lumină, şi care să mă lămurească şi pe mine, căci poate mă înşel, şi Yves Cordier, la urma urmei, nu merită nicio milă? De îndată ce pledoariile vor începe, nu voi mai avea dreptul să pun vreo întrebare. Nu mai am decât o clipă, şi îl şi văd pe avocatul lui Cordier ridicându-se… Atunci, cu o voce sugrumată, cu inima bătând, citesc următoarele rânduri, pe care tocmai le-am scris, temându-mă că altfel nu voi putea găsi cuvintele spre a-mi termina fraza:

— Domnule preşedinte, putem şti ce sumă i s-a luat victimei şi cum s-a împărţit ea între acuzaţi?

Preşedintele procedează la un scurt interogatoriu, din care aflăm ca i s-au luat lui Braz nouăzeci şi doi de franci: că din această sumă li s-au dat câte cinci franci fiecăreia dintre cele două femei, ca să nu vorbească; Cordier a primit zece franci, pe care i-a înapoiat îndată agresorilor; Lepic şi Goret au împărţit pe jumătate restul sumei, adică cei şaptezeci şi doi de franci rămaşi.

Ah! dacă mi-ar fi îngăduit să trag câteva concluzii şi să evaluez cu precizie, după aceste cifre precise, partea de răspundere a fiecăruia! Cel puţin o va face oare avocatul lui Cordier? Nicidecum! Pledoaria

lui, de altfel, e solidă, abilă; dar, orice ar încerca, rămâne totuşi faptul că Cordier are un cazier judiciar încărcat. Orice ar încerca, rămâne de asemeni faptul că acuzatul, la puţină vreme după arestare – sau mai exact, cred, după primul interogatoriu – i-a scris procurorului cea mai absurdă, cea mai nebunească scrisoare cu putinţă:

„Nu-i cunosc nici pe Lepic, nici pe Goret, spunea el aici. Nu erau de faţă. Eu singur am săvârşit fapta, împreună cu unul din prietenii mei din port. Nu-mi pare rău decât de un lucru: că nu l-am omorât pe marinar."

Scrisoare în mod evident scrisă la insistenţa lui Lepic, va spune avocatul apărării şi, fără îndoială, la ameninţările acestuia (Lepic căutase, de asemeni, să le intimideze pe cele două femei, ameninţându-le cu cuţitul său „catalan"). Nu cumva l-au convins pe Cordier că, fiind minor, nu risca mare lucru şi nu putea fi pedepsit prea aspru?

De altfel acuzaţia, deşi vorbeşte de existenţa acestei scrisori, nu ţine prea mult seamă de ea. Se întâmplă uneori, chiar adeseori, ca procurorul să primească din închisoare asemenea „mărturii", menite uneori să facă lumină, alteori să pună tribunalul pe un drum greşit; uneori chiar, sunt scrisori scrise fără niciun scop sau motiv, în lipsa oricărei ocupaţii în închisoare. Totuşi, această scrisoare face o impresie cât se poate de proastă asupra juraţilor. Eu însumi mi-o explic cât se poate de greu prin puţinele elemente pe care ancheta mi le-a oferit în legătură cu caracterul lui Cordier (şi cu lipsa de caracter a acestuia).

După prima pledoarie a apărării, tribunalul hotărăşte suspendarea şedinţei, şi mergem la masa.

Când, două ore mai târziu, ne întoarcem la tribunal, avocatul lui Cordier nu mai e aici. Desigur, nu voi spune chiar că avocaţii celorlalţi doi acuzaţi au profitat de această absenţă, dar, cum nu puteau micşora vina clienţilor lor decât împovărându-l pe Cordier, prezenţa apărătorului lui Cordier n-ar fi fost totuşi inutilă. Cordier rămânea astfel cu totul la discreţia celorlalţi doi.

Şi Cordier n-a avut numai astfel de suferit pentru că era judecat primul. Fără îndoială, dacă s-ar fi descărcat mai întâi asupra lui Lepic, severitatea juraţilor s-ar fi arătat mai puţin intransigentă. Goret, fiind judecat al treilea, a profitat de reacţia contrarie; de altfel, rufăria lui fină, ţinuta, înfăţişarea lui ipocrită, impresionaseră în mod favorabil pe juraţi.

Nici n-am ajuns bine în sala de deliberare că „preşedintele", un om lung şi slab, cu părul alb, a şi scos din buzunar o hârtie pe care notase toate învinuirile ce i se aduceau lui Cordier, şi, în primul rând, condamnările sale precedente. Într-adevăr, acestea au atârnat cel mai

greu şi au dictat noua sentinţă. Într-atât îi e de greu juratului să nu considere o primă condamnare ca o gravă acuzaţie şi să nu judece pe inculpat fără a ţine seamă de umbra pe care acea primă condamnare o aruncă asupra lui.

În zadar un jurat a citit scrisoarea unui alt patron al lui Cordier, extrem de favorabilă acestuia – scrisoare care nu fusese adăugată la dosar, şi pe care nu ştiu cine, nu ştiu cum, tocmai i-o înmânase în timp ce treceam în sala de deliberare, lucru pe care-l credeam cu desăvârşire interzis…

— Ăştia sunt indivizii cei mai primejdioşi, spunea un alt jurat. Trebuie să descotorosim societatea de ei.

Şi asta au şi făcut, în măsura posibilului. Cordier a fost condamnat la cinci ani închisoare şi la zece ani domiciliu forţat, iar Goret, în momentul în care scriu aceste rânduri, e liber de trei luni.

În noaptea asta nu pot dormi; spaima mi s-a cuibărit în inima şi nu ma mai părăseşte o clipă. Mă gândesc din nou la ceea ce mi-a povestit odinioară, la Le Havre, unul dintre cei care au scăpat de pe Bourgogne. Se afla într-o barcă, împreună cu nu mai ştiu câţi alţii; unii dintre ei vâsleau; alţii nu mai pridideau lovindu-i zdravăn cu vâslele în cap şi peste mâini pe cei care, pe jumătate înecaţi, încercau să se agaţe, jur-împrejur, de barcă, şi implorau să fie luaţi; sau, cu o toporişcă, le tăiau mâinile de la încheietură. Îi afundau în apă, căci, dacă ar fi încercat să-i salveze, barca prea plină s-ar fi răsturnat…

Da! cel mai bun lucru e să nu cazi în apă. Căci, odată căzut, dacă cerul nu te ajută, e al dracului de greu să mai ieşi la liman! — în seara asta mi-e ruşine că mă aflu în barcă, la adăpost.

Înainte de-a mă culca, rătăcisem vreme îndelungată prin acel jalnic cartier din apropierea portului, locuit de oameni jalnici, cărora închisoarea le pare casa lor firească – negri de cărbune, îmbătându-se cu vin prost, beţi fără bucurie, hidoşi. Şi pe aceste străzi sordide dădeau târcoale copii, cu chipuri palide şi fără de scris, îmbrăcaţi ca vai de lume, hrăniţi ca vai de lume, iubiţi ca vai de lume…

Dar Cordier s-a născut dintr-o familie cinstită, în care a avut parte numai de exemple bune. Dacă i-am da o mână de ajutor, poate că l-am putea salva.

A doua zi dimineaţa îl caut pe avocatul lui şi îi înfăţişez următorul proiect de cerere de recurs (e vorba, de altfel, nu de o cerere de graţiere, ci numai de o cerere de micşorare a pedepsei):

Dat fiind Că singura mărturie împotriva acuzatului Cordier e cea a victimei, domnul Braz, beat în momentul în care a fost atacat;

Că, de altfel, domnul Braz, marinar, plecat într-o nouă călătorie, n-a putut fi citat în faţa tribunalului, şi prin urmare, interogat la proces;

Că reiese totuşi din prima sa depoziţie că a fost atacat pe la spate şi că nu l-a putut vedea pe agresor.

Pe de alta parte,

Dat fiind că depoziţia lui Cordier concordă în întregime cu depoziţiile femeilor Gabrielle şi Mélanie, singurii martori ai agresiunii, din spusele lor reieşind că Cordier n-a luat parte la atac, ci s-a mulţumit să primească banii victimei, pe care Goret şi Lepic, cei doi agresori, i-i dădeau;

Că reiese din aceste depoziţii că Goret, mult mai puţin beat decât ceilalţi, pentru că nu luase parte la niciuna din „trataţiile" precedente, venea în urma grupului, fără ştirea lui Braz, până în clipa când a sărit asupra acestuia; că Lepic îl luase cu el pe marinar cu o intenţie precisă; şi că se pare că Cordier, fire slabă, aproape incapabil de rezistenţă, când e antrenat de alţii, şi, pe deasupra, cu desăvârşire beat, n-a făcut decât să-i urmeze;

Că faptul acesta, de altfel, e confirmat prin aceea că, la împărţeala banilor, Goret şi Lepic, rezervându-şi cea mai mare parte a sumei, au socotit că e de-ajuns să-i dea zece franci, după cum le dăduseră câte cinci franci fiecăreia dintre femei, ca sa nu vorbească.

Dat fiind

Că declaraţia lui Cordier din cursul instrucţiei, de care s-au slujit avocaţii celorlalţi acuzaţi şi procurorul: „Eu singur am săvârşit fapta, împreună cu un alt prieten; nici Lepic, nici Goret nu erau de faţă; nu-mi pare rău decât de un lucru: că nu l-am omorât", este în mod evident inspirată de teama de Lepic, individ primejdios, condamnat de mai multe ori – care, de asemeni, a încercat să le intimideze şi pe cele doua femei – şi că, prin urmare, nu e cazul să se ţină scama de această declaraţie.

Dat fiind

Că dacă Cordier ar fi vinovat (cel puţin în măsura în care s-a afirmat că este), e neverosimil ca el să fi vrut să fie judecat din nou de un alt tribunal, aşa cum a cerut când Curtea corecţională din Le Havre l-a condamnat la o pedeapsă de doi ani.

*****

Avocatul, amabil, îmi indică să aduc textului anumite modificări de formă, pe care el Ie crede necesare, insistă asupra raportului medicului legist, care socoteşte că Cordier „este de-o inteligenţa submediocră, că se exprimă cu o anumită dificultate, că memoria uneori îl înşală", şi ajunge la concluzia unei responsabilităţi atenuate. Apoi îmi arată ce cale trebuie să urmez pentru ca hârtia să fie semnată, aprobată de procurorul general şi trimisă celor în drept.

Un fel de timiditate, teama, de asemeni, de-a nu obţine nimic cerând prea mult, sentimentul dreptăţii – căci, totuşi, nu-l pot considera pe Cordier cu desăvârşire nevinovat – mă fac să nu cer, pur şi simplu, graţierea, îmi dau seama puţin mai târziu că n-aş fi obţinut-o mai greu. Într-adevăr, şi alţi juraţi au reflectat asupra acestui proces;

noaptea le-a fost bun sfetnic; sunt gata să aprobe cererea mea, şi obţin fără greutate semnăturile a opt dintre ei. Unul dintre ceilalţi, un fermier uriaş cu faţa plesnind de sănătate, de veselie şi de ignoranţă, cum tocmai se vorbeşte în faţa lui despre boala unui deţinut şi despre lipsa de îngrijiri care va duce la agravarea bolii, spune:

— Dacă crapă, societatea n-are decât de câştigat. La ce bun să fie îngrijiţi? Trebuie să li se spună ce-i spunea medicul ăluia care voia să i se taie degetul putred: „Nu merită osteneala, băiete, o să cadă şi singur”.

Trebuie să adaug că această glumă nu stârneşte decât râsetele câtorva.

Ceilalţi doi care refuză să semneze motivează în felul următor: că votaseră aşa cum le dictase conştiinţa şi că unde s-ar ajunge dacă în fiecare proces s-ar reveni asupra hotărârii luate.

Evident, dar aş fi fost totuşi curios să cunosc dosarul celor două condamnări precedente ale lui Cordier. Dacă a fost judecat şi atunci cum l-am judecat noi ieri!…[8]

La câtăva vreme după aceea, cererea mea a căpătat un răspuns favorabil: pedeapsa lui Gordier e redusă la trei ani închisoare.

Dar vai! După închisoare va urma armata în Africa. Şi la capătul acestor şase ani, cine va fi el?… ce va fi el?…

IX

Procesul cel mai „important” a fost lăsat la urmă. Cel de care ne ocupăm în această ultimă zi ameninţă să fie atât de lung încât suntem convocaţi de la ora nouă dimineaţa. Şedinţa va dura până după ora 10 seara, întreruptă de doua ori la orele de masă. E vorba de furturile comise la depoul gării din Sotteville, din mărfurile încredinţate Companiei de stat.

De când cu noul regim al acestei companii, există numeroase reclamaţii, şi de pretutindeni vin plângeri în legătură cu un mare număr de furturi, unele extrem de importante.

Presa şi publicul au răsuflat uşurate când s-a aflat că fusese prinsă o bandă numeroasă de hoţi şi de tăinuitori. Vom avea de judecat nu mai puţin de şaisprezece; circulă zvonul, încă de la începutul şedinţei, că vom avea de răspuns la mai bine de o sută de întrebări.

Citirea actului de acuzare ne pricinuieşte oarecare uimire. Ne aşteptam la mai mult, la fapte mai spectaculoase; în raport cu importanţa anumitor furturi pe care juraţii şi le aminteau unii altora înainte de deschiderea şedinţei, găinăriile de care sunt învinuiţi inculpaţi! ne par nişte fleacuri, şi în cursul interogatoriului uimirea laşa curând locul plictiselii, oboselii, şi chiar, în cazul unora dintre juraţi, enervării, exasperării.

Are loc o discuţie interminabilă cu scopul de-a se şti dacă trei sticle şi jumătate de Cointreau au fost furate de inculpata X… sau

cumpărate de ea, aşa cum susţine, de la B… care susţine că X… n-a cumpărat niciodată băuturi de la ea. X… ţine în braţe un copil mic care plânge şi vrea parcă să depună şi el mărturie.

X… soţul inculpatei, recunoaşte că şi-a însuşit „ce se mai afla pe fundul unei sticle de kirsch"; dar nu i-a dat niciodată o pereche de şosete lui Y…; dimpotrivă, a primit-o de la acesta. Cât priveşte tacâmurile, Z… e cel care etc…

X… e un bun lucrător; câştigă cinci franci pe zi, plus o indemnizaţie; e tatăl a patru copii. Depoziţia lui concordă cu cea a lui B… care spune că a primit de la N… un borcan cu muştar şi de la M… cafea şi ceai, de altfel în cantităţi derizorii; dimpotrivă, n-a primit nimic de la D… nici de la E… Recunoaşte că l-a însoţit pe N… când a şterpelit borcanul cu muştar, dar el însuşi n-a luat nimic N… recunoaşte fără dificultate că a furat borcanul cu muştar.

M… e şi el tată a patru copii; mărturiseşte că a furat cinci kilograme de orez şi câteva bucăţi de cărbune; el e cel care i-a dat lui B… două kilograme de cafea şi de ceai; dar le primise el însuşi de la R…

M… n-a vrut niciodată să păstreze la ea vreun lucru de provenienţă îndoielnică.

Dimpotrivă, se dovedeşte că W… mamă a şase copii, a ascuns la ea nişte extract de cicoare, orez şi un bidon de vopsea. Susţine că toate i-au fost încredinţate numai de către M…

T… om de serviciu la depoul din Sotteville, tată a trei copii, şi a cărui nevastă e în agonie la spital, ne convinge că n-a furat nimic niciodată; depoziţia lui concordă pe de-a-ntregul cu cea a lui M… Dar nu reuşeşte să înlăture acuzaţia de-a fi ascuns lucruri furate.

Y… mărturiseşte că a ascuns o pereche de şosete, cea pe care Y… i-a dat-o apoi lui X…

Un dialog vehement se desfăşoară câtva timp între O… o prostituată hidoasă cu faţa roşie ca racul, şi P… care plânge cu suspine şi se străduie din răsputeri să ne arate ca e de rang mai înalt; fiecare o învinuieşte pe cealaltă că i-a adus ulei şi scrumbii.

P… soţul celei de a doua, nu e angajat al companiei. E un bărbat de cincizeci de ani, cu înfăţişare energică, cu părul cărunt şi mustaţa bogată, tată de familie; a mai fost condamnat pentru lovire şi rănire; trăieşte din venitul pe care j-l aduce grădina lui. Această grădină dă spre calea ferată, în apropierea unui viaduct. Trecând pe sub viaduct, ajungi de cealaltă parte a căii ferate. (Un plan, şi în acest caz, ne-ar fi de ajutor.) Nici un alt loc nu putea fi mai bine ales drept ascunzătoare. P… recunoaşte că a ascuns lucrurile aduse de O… şi de X… Recunoaşte chiar că a stat o dată la pânda, „mai curând pentru siguranţa mea personală", adaugă el.

O… fiul, în vârstă de cincisprezece ani, recunoaşte că a primit de la P… un val de stofă, dar susţine că nu ştia de unde provine; etc. Etc…

În timpul celei de-a doua suspendări de şedinţa, juraţii, mergând la masă, schimbă impresii. Pentru. Prima oară se ridică împotriva procuraturii; e un reviriment de opinie foarte net şi dintre cele mai ciudate.

Îşi repetă un fapt ce reiese din rapoarte, şi anume că aceşti bătrâni slujbaşi fuseseră, credincioşi tot timpul cât lucraseră sub conducerea vechii companii; şi dacă, acum participau şi ei la jaful general, oare nu noua direcţie era răspunzătoare de asta? „Când, deodată, va spune unul dintre avocaţi, aceşti oameni au văzut scris pe chipiu] lor, în locul cuvântului vest, cuvântul stat, fiecare a gândit: statul sunt eu! De ce să ne mirăm că şi-au luat unele libertăţi?” Fără îndoială, se crede că prin condamnarea lor va fi potolită opinia publică! Nemaisperând să-i prindă pe adevăraţii vinovaţi, sau, cine ştie? poate din teama de a-i prinde, acuzarea vrea să-i pună să plătească, în locul lor, oalele sparte, pe autorii acestor mărunte găinării! Nu! Nu! juraţii nu vor fi atât de naivi şi nu se vor preta la acest joc; nu vor zdrobi cariera acestor taţi de familie numai spre a fi pe placul acuzării şi al prea nobilei Companii de stat. Unii se bucură încă de pe-acum gândindu-se ce mutră va face preşedintele când, dat fiind răspunsurile juraţilor, care, pe toată linia, se pregătesc să voteze „nevinovat”, va fi nevoit să-i achite pe toţi inculpaţii. Ce frumos sfârşit de sesiune va fi! Se va scrie despre asta şi în ziare, cu siguranţă!

Preşedintele a aflat, fără îndoială, care e părerea juraţilor; când apare iar în faţa noastră la reluarea şedinţei, îl găsim oarecum îngrijorat. Ascultăm rechizitoriul; ascultăm pledoariile. De teamă ca vreunul dintre noi să nu se retragă, au fost numiţi doi juraţi suplimentari care sunt gata să ne înlocuiască. Şi ne e foarte milă de ei în timpul deliberărilor. Deşi suntem de acord şi hotărâţi dinainte cu toţii, deliberările vor dura mai bine de o oră şi jumătate, preşedintele juriului refuzând cu încăpăţânate să grupeze întrebările şi silindu-ne vă votăm pentru aproape fiecare în parte. Îmi închipui cât de tare se plictisesc juraţii suplimentari, ce se află închişi într-o mică sala separată. Au măcar ziare şi ţigări? îl rugăm pe soldatul de serviciu să se ducă să se informeze.

Un punct rămâne destul de delicat: nu vrem să-i condamnăm pe aceşti găinari, lucrul e limpede; dar, la loc de cinste în banca acuzaţilor se află o femeie care ascundea obiecte furate, o bătrână vrăjitoare cu părul decolorat şi cu vocea răguşită, care nu merită să scape. Căci, după cum spunea procurorul, recurgând la un citat celebru: dacă n-ar fi tăinuitori, n-ar fi nici hoţi. Să arătăm că am înţeles, şi să facem ca pedeapsa să cadă asupra primilor. Ne întoarcem în sala cea mare, bucurându-ne încă de pe acum, cu zâmbete de simpatie pentru sărmanii juraţi suplimentari.

La rândul ei, Curtea se retrage, pentru a se întoarce după o clipă.

Preşedintele ne priveşte cu o expresie posomorită:

— Domnilor, spune el, sunt dezolat ca trebuie să observ pe foaia de hârtie pe care mi-aţi înmânat-o un ilogism, care face ca votul dumneavoastră să nu fie valabil – e vorba, evident, de un moment de distracţie –, şi care mă va sili, spre marea mea părere de rău, să vă rog să vă întoarceţi în sala de deliberare pentru a va pune de acord răspunsurile. Dumneavoastră notaţi: da, pentru ascunderea de obiecte furate; nu, pentru furt. Or, pentru ca să se poată vorbi de ascundere de obiecte furate, trebuie să fi avut loc un furt. Nu poate fi ascuns obiectul unui furt care n-a fost săvârşit.

Evident; dar tocmai acest ilogism aparent ne plăcea. Credeam că suntem liberi să condamnăm pe cine vrem; şi a-l condamna pe complice achitându-l pe hoţ, nu însemna tocmai a subînţelege că socoteam că fuseseră ascunse mai multe mărfuri decât cele despre care se spusese la proces că au fost furate, că fuseseră ascunse şi alte obiecte, rezultate din alte furturi, ai căror autori nu fuseseră încă prinşi? Hotărât lucru, exagerasem importanţa rolului nostru. Suntem aduşi la ordine şi ni se arată care sunt limitele puterii noastre.

Ne întoarcem, înşiruindu-ne unul după altul, în mica sală de deliberare, cu un aer atât de plouat şi atât de ruşinat încât abia îmi stăpânesc râsul. Juraţii suplimentari, de asemeni, sunt din nou închişi în cămăruţa lor.

Modificăm răspunsurile în măsura în care e indispensabil să o facem şi ajungem la nu mai ştiu ce compromis.

EPILOG

Trei luni mai târziu.

Scena se petrece într-un vagon de tren, între Narbonne, unde l-am lăsat pe Paul Alibert. Şi Nemes.

Într-un compartiment de clasa a treia: un băieţandru cam de şaisprezece ani, deloc urât, cu o înfăţişare naivă, surâde către oricine vrea să-i vorbească; dar înţelege prost franceza, iar eu vorbesc prost dialectul din Languedoc. O femeie de vreo patruzeci de ani, în mare doliu, cu trăsături inexpresive, cu privirea nătângă, cu gândire iremediabil infantilă, taie pe pâine felii dintr-un cârnat, înghiţindu-l apoi cu lăcomie. Se face interpreta băieţandrului şi leagă o conversaţie cu vecinul meu din dreapta, un domn cu căpăţâna pătrată, care, din înaltul pântecului său, surâde lucrurilor, oamenilor, vieţii.

Împroşcând zdravăn cu mâncare în jurul ei, femeia arată că acest adolescent a fost chemat din împrejurimile oraşului Perpignan la Montpellier, unde trebuie să se înfăţişeze chiar în acea zi în faţa tribunalului; nu ca acuzat, ci ca victimă: în urmă cu câteva zile nişte hoţi îl atacaseră la drumul mare în miez de noapte, lăsându-l aproape mort pe-un câmp, după ce-i luaseră puţinii bani pe care-i avea asupra lui.

Se porneşte o discuţie despre criminali:

— Pe oamenii de teapa ăstora ar trebui să-i omoare, spune femeia.

— Îi condamni de douăzeci, de treizeci de ori, explică vecinul meu; îi întreţii pe cheltuiala statului; toate astea nu duc la nimic bun. Ce folos trage din toate astea societatea? te întreb, domnule, ce folos trage societatea din toate astea?

Un alt călător, care părea că doarme într-un colţ al vagonului:

— Mai întâi că oamenii ăştia, când se întorc de-acolo, nu mai pot găsi de lucru.

Domnul cel gras: Vă daţi seama, domnule, că nimeni nu mai vrea să aibă de-a face cu ei. Şi pe bună dreptate; ăştia, după câtva timp, o iau de la început.

Şi cum celălalt călător îndrăzneşte să spună că mai sunt şi dintre cei care, susţinuţi, ajutaţi, ar munci bine, iar unii dintre ei chiar foarte bine, domnul cel gras, Care n-a ascultat, îi răspunde:

— Cel mai bun mijloc ca să-i sileşti să muncească ar fi să-i pui să pompeze apă în fundul unui şanţ care se umple într-una; dacă se opresc din pompat, apa urcă; aşa că, vrând-nevrând, trebuie să muncească.

Doamna în doliu: Ce grozăvenie!

— Mai curând i-aş omorî pe loc, geme o altă doamna.

Dar, fiindcă doamna în doliu o aprobă, cea care a emis mai întâi această părere – făcând fără îndoială parte din acea categorie de oameni cărora nu le mai place propria lor părere de îndată ce-o aud exprimată de alţii – se grăbeşte să adauge:

— Tatăl meu, care era jurat, avea obiceiul sa nu-i condamne decât la muncă silnică pe viaţă. Spunea că trebuie să li se lase timp să se căiască.

Domnul cel gras dă din umeri. Pentru el un criminal e un criminal; să încerce cineva să-i arate că n-are dreptate.

Doamna care n-a vorbit aproape deloc emite cu timiditate ideea că nu o dată proasta educaţie joacă un rol de seamă în formarea criminalului, astfel că adesea părinţii sunt cei dintâi răspunzători.

Domnul cel gras crede că, la urma urmei, educaţia nu e atotputernică şi că există firi care sunt sortite răului aşa cum altele sunt sortite binelui.

Domnul din colţ se dă mai aproape şi începe să vorbească despre ereditate:

— Nici cea mai buna educaţie nu va putea vreodată învinge proastele înclinaţii ale unui fiu de alcoolic. Trei sferturi dintre asasini sunt copii de alcoolici. Alcoolismul…

Doamna în doliu îl întrerupe:

— Şi mai e şi obiceiul femeilor din Narbonne, care poartă pe cap o basma neagră; un medic a descoperit că asta le înfierbântă creierii…

Dar ea crede totuşi că s-ar comite mai puţine crime dacă părinţii n-ar fi atât de slabi.

— L-au judecat pe unul la Perpignan, continuă doamna în doliu; începuse aşa: când era mic de tot a furat într-o zi din coşul de lucru de mână al maică-sii un ghemuleţ de aţă; maică-sa La văzut, dar nu l-a certat; când copilul a văzut că nu e pedepsit, i-a tras înainte; a furat şi de la alţii, şi pe urma, după cum bănuiţi, a ajuns să ucidă. A fost condamnat la moarte, şi ascultaţi ce-a spus pe eşafod (îşi îngroaşe vocea, iar haina mea e împroşcată cu bucăţele de mâncare): „Fraţi şi mame, am furat mai întâi un ghem de aţă, şi dacă mama m-ar fi pedepsit atunci, nu m-aţi vedea azi pe eşafod”! Aşa a spus; şi că nu se căia de nimic decât că sugrumase în leagăn un copilaş care-i surâdea.

Domnul cel gras, care n-o ascultă pe doamnă, după cum nici aceasta nu-l ascultă, se întoarce la ideea lui: Indivizii ăştia nu sunt trataţi cu destulă asprime.

— N-or să fie niciodată buni de nimic; şi dacă tot sunt lăsaţi să trăiască, apoi măcar să nu trăiască aşa cum le e lor mai bine, nu credeţi? Fireşte, criminalii ăştia se plâng totdeauna; nimic nu le e pe plac… Ştiu povestea unuia care fusese condamnat din greşeală; după douăzeci şi şapte de ani i-au dat drumul, pentru că adevăratul vinovat a mărturisit totul pe patul morţii; atunci fiul celui condamnat din greşeală a pornit la drum şi l-a adus de acolo pe taică-său, şi ştiţi ce-a spus acesta după ce s-a întors? Că n-o ducea prea rău acolo. Cu alte cuvinte, domnule, există în Franţa mulţi oameni cinstiţi care-s mai puţin fericiţi decât ei.

— Dumnezeu îl va fi pedepsit, spune doamna cea grasă îmbrăcată în doliu, după ce-a meditat câteva clipe în tăcere.

— Pe cine?

— Pe adevăratul criminal, pe cine altul? Dumnezeu e bun, dar e şi drept.

— Mă mira totuşi că preotul a dat în vileag ce i s-a povestit la spovedanie, spune cealaltă doamnă; n-are dreptul. Taina spovedaniei e sfântă.

— Dar, stimată doamnă, i-au auzit mai mulţi spovedania; când a văzut că moare, ce mai avea de pierdut? A cerut, dimpotrivă, ca şi alţii să afle de spusele lui. Sunt şapte ani de atunci. La douăzeci şi şapte de ani după crimă. Vă daţi seamă, douăzeci şi şapte de ani! Şi nimeni nu bănuia; trăise în toţi aceşti ani preţuit de tot ţinutul.

— Ce crima săvârşise? întreabă domnul din colţ.

— Omorâse o femeie.

Eu: Mi se pare, domnule, că acest exemplu vine oarecum în contradicţie cu vorbele dumneavoastră de adineaori.

Domnul cel gras se face roşu:

— Vreţi să spuneţi că nu credeţi ce v-am povestit?

— Ba da! ba da! nu mă înţelegeţi. Spun doar că acest exemplu dovedeşte că uneori un om poate săvârşi o singură crimă, fără a mai face apoi şi altele. De pildă, omul de care vorbeaţi: după ce a omorât-o pe acea femeie, după cum singur spuneţi, a dus timp de douăzeci şi şapte de ani o viaţă cinstită. Dacă l-aţi fi condamnat, mai mult ca sigur că l-aţi fi adus în situaţia de a recidiva.

— Dar, domnule, legea Béranger vrea tocmai… începe cealaltă doamnă.

Doamna în doliu o întrerupe:

— Cu alte cuvinte, după dumneavoastră nu-i o crima sa laşi pe-un nevinovat să facă douăzeci şi şapte de ani de închisoare în locul tău?

Cel de-al doilea domn dă din umeri şi se înfundă iar în colţul său. Căpăţâna pătrată adoarme.

La Montpellier băieţandrul coboară; şi, îndată după aceea, o auzim pe doamna în doliu, care între timp a terminat de mâncat şi pune la loc în coş ce-a mai rămas din cârnat şi din pâine:

— Trebuie să-i fie foame bietului copil; e pe drum de azi-dimineaţă!

APENDICE

Răspuns la o anchetă[9].

Fireşte, toate aceste probleme „plutesc în aer“. Mi-am petrecut ultimele săptămâni din vara aceasta punându-mi la punct amintirile de la Curtea cu juri, care vor începe curând să apară într-o revista, apoi în volum.

Am socotit că simpla relatare a proceselor în care a trebuit să ne spunem cuvântul va fi mai elocventă decât orice critici. Ancheta deschisă de L’Opinion mă îndeamnă, totuşi, să încerc să le formulez şi pe acestea.

Nu poate fi negat faptul că uneori anumite rotiţe ale maşin’ii-de-făcut-dreptate scârţâie. Dar, se pare, azi se crede că vinovaţi de asta sunt numai juraţii. Cel puţin nu se vorbeşte azi decât de ei; totuşi, am putut să mă conving de nenumărate ori – şi nu numai cu prilejul sesiunii când am fost eu însumi jurat – că maşina scârţâie adesea şi când e vorba de interogatorii. Judecătorul pune întrebările venind cu o părere gata făcută într-un proces din care juratul nu cunoaşte încă nimic. Felul cum preşedintele pune întrebările, felul cum îl ajută sau îl favorizează pe cutare martor, fie şi în mod inconştient, felul cum, dimpotrivă, îl stânjeneşte şi îl intimidează pe un altul, le arată repede juraţilor care e părerea lui personală. Şi cât de greu le e juraţilor (e vorba de juraţii clin provincie) să nu ţină seamă de părerea preşedintelui, fie (dacă preşedintele le e „simpatic”) spre a fi şi ei de aceeaşi părere, fie spre a fi exact de părerea opusă! E un lucru care mi-a apărut limpede în cele mai multe cazuri şi pe care, în amintirile mele, l-am expus fără comentarii.

Mi s-a părut că pledoariile îi făceau arareori pe juraţi, niciodată

poate (cel puţin în procesele la care am participat eu ca jurat), să-şi schimbe prima impresie – astfel că n-aş exagera prea mult dacă aş spune că un judecător abil poate să facă ce vrea cu juriul.

Interogarea la proces de către judecător… Poate că l'Opinion, printr-o altă anchetă, va pune mai târziu în dezbatere această chestiune delicată. Dat fiind că n-am asistat la şedinţele Curţii penale din Anglia, nu pot să-mi dau seamă dacă interogarea făcută de către avocaţi şi de către procuror nu prezintă inconveniente încă şi mai grave… în orice caz, nu la această întrebare mă invitaţi să vă răspund astăzi.

Părerea mea despre felul cum e alcătuit juriul?

— Găsesc că e alcătuit într-un mod cu totul defectuos. Nu prea ştiu cum fusese recrutat cel din care am făcut eu parte, dar, desigur, dacă era rezultatul unei selecţii, înseamnă că selecţia fusese făcută exact pe dos[10]! Vreau să spun că toţi cei care, din oraşe sau de la ţară, s-ar fi părut că merită să facă parte din juriu, fuseseră parcă eliminaţi cu mare grijă – dacă nu cumva ceruseră ei înşişi sa fie recuzaţi.

Dar dumneavoastră? mi se va spune. Dacă n-aş fi insistat pe lângă primarul din comuna mea, care fusese însărcinat cu alcătuirea primelor liste, să-mi înscrie cu regularitate numele pe ele în ultimii şase ani, sunt sigur că nu m-ar fi propus – de teamă să nu mă deranjeze. Şi încă m-am temut, după ce-am primit citaţia, să nu fiu recuzat în calitate de intelectual, fie complet, fie succesiv pentru fiecare proces în parte.

(Mi se spusese că trebuie să mă tem de asta, şi-mi amintesc că tatăl meu, numit jurat, fusese în mod sistematic eliminat, ca jurist, de fiecare dată când numele lui ieşise din urnă.)

Nu s-a întâmplat aşa. Şi cum unii dintre colegii mei cereau în mod frecvent sa fie recuzaţi, am putut lua parte la un mare număr de procese, şi asista nu o dată la nedumerirea, la deruta, la panica juriului.

N-am participat totuşi la acel proces în care juraţii, după ce răspunseseră în aşa fel încât Curtea a fost silită să-l condamne pe acuzat la muncă silnică pe viaţă, înspăimântaţi de rezultatul votului lor, s-au întrunit îndată după şedinţă şi, trecând dintr-o extremă întralta, au semnat, nici mai mult nici mai puţin, o cerere de graţiere.

S-a propus ca preşedintele juriului să fie desemnat nu de soartă, ca în prezent (primul nume ieşit din urnă), ci, în sala de deliberare, prin vot – cum se întâmplă uneori. Şi cred că o atare reformă ar fi întru totul bine venita. Căci am văzut, în anumite cazuri, cum preşedintele juriului contribuie prin nehotărârea sa, prin incapacitatea sa de a înţelege, prin încetineala cu care procedează, la dezordinea pe care un bun preşedinte de juriu ar putea-o, dimpotrivă, împiedica. (Trebuie să

adaug că cel mai incapabil era şi cel mai mândru de locul pe care-l ocupa, şi cel mai puţin dispus să-l cedeze.)

Nu susţin că, pentru a fi un bun jurat, ai nevoie de multă cultură, şi cunosc an urniţi „ţărani” a căror judecată (cam îndărătnică uneori) e mai sănătoasă decât a multor intelectuali; dar mă întreb totuşi cum ar fi capabili nişte oameni total neobişnuiţi cu orice activitate intelectuală să urmărească ore întregi un proces, cu atenţia susţinută de care e nevoie. Unul dintre pi nu-mi ascundea că e obosit; a cerut să fie recuzat la ultimele procese: „altfel aş fi înnebunit cu siguranţă”, îmi spunea. Era unul dintre cei mai buni.

De altfel, cred că juratul îşi formează destul de repede şi definitiv o părere. După o jumătate sau trei sferturi de oră e suprasaturat – fie de îndoială, fie de convingere. (Vorbesc de juratul din provincie.)

în general, în acest domeniu, ca şi în oricare altul, violenţa convingerilor e direct proporţională cu lipsa de cultură şi cu incapacitatea de-a avea un punct de vedere critic.

Dacă vrem deci o reformă, cred că prima schimbare ar trebui să privească alcătuirea listelor de recrutare a juraţilor, astfel ca pe ele să fie trecute nu numele celor mai trândavi şi mai lipsiţi de personalitate, ci numele celor mai capabili. Şi ar trebui de asemeni ca aceştia din urmă să considere ca o chestiune de onoare faptul de-a nu cere să fie recuzaţi.

Am auzit propunându-se în ultima vreme ca juriul sa delibereze împreună cu Curtea şi să hotărască împreună cu ea aplicarea pedepsei. Da, poate… Oricum, e supărător faptul că juraţii pot fi surprinşi de decizia Curţii şi pot gândi: am fi votat altfel, dacă am fi putut prevedea că votul nostru va aduce după sine o pedeapsă atât de mare – sau atât de mică.

Trebuie să spunem mai ales că întrebările la care juratul trebuie să răspundă sunt puse în aşa fel încât seamănă adeseori cu o capcană, silindu-l pe nefericitul jurat să voteze împotriva adevărului pentru ca să obţină ceea ce i se pare lui drept.

Nu o dată am văzut ţărani de treabă, hotărâţi să nu voteze pentru circumstanţe agravante, exclamând deznădăjduiţi, în faţa întrebărilor: furtul a fost săvârşit noaptea… prin spargere… în mai mulţi… (adică tocmai situaţiile care constituie circumstanţele agravante): „Nu putem totuşi să spunem că nu“. Şi votând apoi pentru circumstanţe atenuante, la nimereală, în chip de paliativ.

Dacă întrebările nu pot fi puse altfel (şi mărturisesc că nu prea văd cum ar putea fi altfel puse), ar fi bine ca, la începutul primei şedinţe, juraţii să primească unele instrucţiuni – care ar putea să prevină nesiguranţa, neliniştea şi deruta – în legătură cu pedepsele la care duc răspunsurile lor.

S-a propus ca foaia cu întrebările să fie înmânată fiecăruia dintre ei,

în exemplar separat, înainte de deschiderea şedinţei; mi se pare că această măsură prezintă avantaje serioase – şi, cred, niciun inconvenient.

Aş propune de asemenea ca, în anumite cazuri, fiecărui jurat să-i fie înmânat un plan topografic, care să-i permită să-şi imagineze mai uşor locul crimei: în cutare proces de agresiune nocturnă, la care am participat ca jurat, convingerea juraţilor depindea numai de următorul lucru: era acuzatul îndeajuns de aproape de un felinar şi îndeajuns de luminat pentru ca doamna X… să-l fi putut recunoaşte de la fereastra ei? Martorii chemaţi la bara au situat felinarul, unul la cinci metri, altul la douăzeci şi cinci de metri de locul agresiunii. Un al treilea a pretins chiar că nu exista niciun felinar în partea aceea a străzii… N-ar fi fost mai simplu ca poliţia să fi schiţat un plan al locului?

Domnul Bergson cere ca fiecare jurat să fie obligat să-şi motiveze şi să-şi explice votul… Evident; nu mi se pare însă câtuşi de puţin dovedit că juratul care vorbeşte cel mai rău e şi cel care simte şi gândeşte cel mai rău. Şi nici invers, din păcate!

SECHESTRATA DIN POITIERS

„… Am descoperit că toată nefericirea oamenilor se trage dintr-un singur lucru: din aceea că nu ştiu să rămână liniştiţi într-o cameră “

Pascal, Cugetări, p. 94 (ed. Massis)

„E de ajuns, foarte adesea, să se adune un număr de fapte mărunte, foarte simple şi foarte fireşti fiecare în parte, pentru a se obţine un total monstruos “

Falsificatorii de bani, I, 4, p. 51.

CUVÂNT ÎNAINTE

Îmi, fac oarecari scrupule în legătură cu faptul ca semnez relatarea acestei neobişnuite întâmplări. În alcătuirea expunerii cu totul impersonale care va urma, unica mea preocupare a fost aceea de a prezenta într-o anumită ordine documentele pe care le-am putut strânge, şi de-a le lăsa să vorbească singure.

Iată cum înfăţişa La Vie Illustreé cititorilor săi din 1901 ciudata întâmplare de care ne vom ocupa:

DRAME ASCUNSE. SECHESTRATA DIN POITIERS

„La Poitiers, pe o stradă liniştită şi paşnică, cu nume monahal, strada La Visitation, trăia, bucurându-se de respectul întregii regiuni, o familie aparţinând marii burghezii. Doamna Bastian, văduvă, născută de Chartreux, descendentă <a unei străvechi familii, nobile din Poitou, locuia aici împreună cu fiul ei, domnul Pierre Bastian, fost subprefect în Puget-Théniers, la Seize-Mai. Doamna Bastian de Chartreux, în vârstă de şaptezeci şi cinci de ani, locuia în casa în care

trăise împreună cu soţul ei, fost decan al Facultăţii de litere din bătrâna cetate provincială. Fiul ei, căsătorit cu o spaniolă înzestrată cu o fire mai puţin liniştită decât a lui, se întorsese singur la Poitiers. Locuia în imobilul din faţa celui locuit de mama sa. Din această familie făcea parte şi un al treilea personaj, o fată, Mélanie, pe care lumea o văzuse, amabilă şi plină de voioşie, până la vârsta de douăzeci şi cinci de ani, şi care, brusc, dispăruse. Se vorbea de o boală mintală. Doamna Bastian de Chartreux o internase, de la început, într-un sanatoriu, apoi, din devotament, din mila creştinească, o luase acasă, unde o îngrijea, plină de abnegaţie, ajutată de o bătrână slujnică, îndărătul obloanelor veşnic trase ale îndureratei case, căreia nimeni nu-i mai trecea pragul. Ba chiar bătrâna servitoare, doamna Renard, după patruzeci de ani slujiţi la stăpânii casei, obţinuse, în urmă cu şase ani, la cererea domnului Pierre Bastian, care, de asemeni, din respect pentru originea sa pe jumătate nobilă, îşi spunea de Chartreux, o medalie din partea Societăţii pentru încurajarea faptelor bune. Era răsplata unei purtări pline de virtute, care-i cinstea, dimpreună, atât pe bătrâna servitoare cât şi pe atât de virtuoşii ei stăpâni. Dar virtuoasa doamnă Renard muri, şi noi slujnice intrară în casă, în casa aceea ciudată, cu oblonul de la o anume fereastră închis pe dinafară cu un lacăt, şi din care, uneori, răzbăteau strigăte înnăbuşite şi depărtate. Or, una dintre slujnicele din această casă severă nu se dădea în lături să primească, după ce se întuneca, vizita unui soldat zdravăn, ordonanţă a unui locotenent din garnizoană. Acest războinic, mai priceput în a mânui cârpa de praf şi peria de lustruit pantofii decât baioneta şi puşca, nu era la fel de discret ca doamna.

Renard, şi nici nu ignora faptul că scrisorile anonime nu-i prea compromit pe autorii lor. Drept care a scris una. Şi astfel Parchetul, slujit la Poitiers de o poliţie nu prea curioasă, a aflat: 1. Că domnişoara Mélanie Bastian nu e nebună; 2. Că e sechestrată, de douăzeci şi patru de ani, într-o cameră nespus de murdară – camera din care se auzeau vaiete, cea cu oblonul închis cu un lacăt – din care nu iese niciodată şi unde trăieşte printre gunoaie, păduchi, viermi şi şobolani, în întunericul cel mai deplin, şi aproape fără hrană. Cu mare întârziere, domnii din magistratură, care nutreau un respect nemărginit pentru onorabila familie Bastian – ca toată lumea, de altfel –, au fost siliţi să se neliniştească. Au intervenit, au forţat uşa şi au găsit-o, culcată în mijlocul unei mizerii de nedescris, pe nefericita făptură.

Motivele?… Iată povestea care circulă în Poitiers: când avea douăzeci şi cinci de ani, domnişoara Mélanie Bastian a iubit un bărbat, şi i s-a dat. Se crede că din această iubire s-a născut un copil. Se mai crede că acest copil a fost înlăturat. Şi pentru a o pedepsi pe biata fată

pentru ceea ce lumea socoteşte a fi o greşeală, şi mai ales pentru a o împiedica să vorbească, neîntinata, onorabila, minunata doamnă Bastian de Chartreux a închis-o pentru totdeauna pe biata Mélanie, ajutată fiind de tăcerea vrednicului ei fiu, în camera sordidă în care aceasta n-a vrut să moară şi unde a fost descoperită după douăzeci şi patru de ani.

E o dramă înspăimântătoare, o dramă născută din prejudecăţi, din respectabilitate, din virtute excesivă – o virtute întemeiată pe convenţia cea mai hidoasă – dar şi mai îngrozitoare încă e laşitatea martorilor, care apar cu duiumul astăzi şi care, timp de un sfert de veac, când era mai puţin ineficace să vorbeşti, au tăcut cu cruzime.

Şi discreţia, e adevărat, este o virtute, şi această virtute, excesivă şi laşă de asemeni, a fost, timp de douăzeci şi patru de ani, complicea criminală a necruţătoarei virtuţi a doamnei văduve Bastian de Chartreux şi a fiului său, prea onorabilul subprefect."

Se poate vedea din chiar tonul acestui articol indignarea care a cuprins de îndată opinia publică din acea vreme. Cum de acest proces, în aparenţă atât de monstruos, în care vinovăţia doamnei Bastian şi a fiului ei părea în primul moment atât de evidentă, a putut să se încheie prin achitarea inculpaţilor? E un lucru pe care îl veţi înţelege, fără îndoială, citind tot ce va urma.

CAPITOLUL I

La 22 mai 1901, Procurorul General din Poitiers primea, aşadar, o scrisoare anonimă datată din 19 mai şi concepută precum urmează:

„Domnule Procuror General,

Am onoarea să vă dezvălui un fapt de o excepţională gravitate. E vorba de o domnişoară care e sechestrată în casa doamnei Bastian, fiind neîndestulător hrănită şi trăind de douăzeci şi cinci de ani într-un pat urât mirositor, într-un cuvânt, în propria-i murdărie."

La primirea acestei scrisori anonime. Comisarul Central de poliţie din Poitiers, la ordinul şi urmând indicaţiile Procurorului, se duce în strada La Visitation nr. 21, în ziua de 23 mai, la orele două şi jumătate.

La sonerie răspunde de îndată una dintre cele două servitoare, femeia Dupuy, care o slujea pe doamna Bastian:

— Doamna Bastian?

— Doamna nu primeşte, e bolnavă la pat.

— Vă rog să-i spuneţi doamnei Bastian că sunt Comisarul Central şi că doresc să-i vorbesc neapărat.

Slujnica urcă atunci la etajul întâi, de unde se întoarce peste câteva clipe, spunând:

— Domnule, doamna vă roagă să vă adresaţi fiului ei, care locuieşte în casa din faţă.

Domnul Comisar Central se duce atunci să bată la uşa domnului Pierre Bastian. Dar i se răspunde la început că nici domnul Bastian nu se simte bine.

— E cât se poate de ciudat, spune domnul Comisar Central, că toţi sunt bolnavi în aceste două case. Spune stăpânului dumitale că sunt Comisarul Central şi că trebuie să-i comunic un lucru important.

Domnul Comisar Central e atunci primit de domnul Pierre Bastian, căruia îi spune:

— O scrisoare anonimă o denunţă pe mama dumneavoastră, arătând că ar fi sechestrat-o pe sora dumneavoastră Mélanie, care ar zăcea, de douăzeci şi cinci de ani, în pat, într-o murdărie de nedescris; în scrisoare se mai adaugă că fereastra camerei este închisă cu un lacăt, într-adevăr, ajungând în apropierea casei, am zărit, la etajul doi, o fereastră cu oblonul tras. Vreţi să mă duceţi la sora dumneavoastră?

— Dar cine sunteţi dumneavoastră? întreabă domnul Bastian.

— Slujnica dumneavoastră v-a spus, fără îndoială, că sunt Comisarul Central.

— Ceea ce vi s-a relatat, îi răspunde domnul Bastian, e o îngrozitoare calomnie. Nu ştiu nimic despre aşa ceva; de altfel, mama şi sora mea locuiesc împreună în altă casă, nu într-a mea. Din respect pentru voinţa mamei, care înţelege să fie stăpână la ea acasă, nu mă amestec câtuşi de puţin în treburile ei.

— Oricum, îl întrerupe domnul Comisar Central, ţin să mă lămuresc eu însumi de visu. Cel mai bun fel de-a vă justifica, domnule, e să mă lăsaţi s-o văd pe sora dumneavoastră şi să-i vorbesc.

— Nu pot să vă las s-o vedeţi înainte de-a fi consultat doctorul. Numai el va fi în măsură să ne spună dacă puteţi intra în camera ei fără a-i pune în primejdie sănătatea. Sora mea suferă de zece ani de o boală gravă şi nu are voie să primească pe nimeni.

Răspunzând întrebărilor Comisarului, domnul Pierre Bastian îşi spune vârsta: cincizeci şi trei de ani, şi titlurile: doctor în drept şi fost subprefect. Vârsta sorei sale Mélanie: cincizeci şi doi de ani. Doamna Bastian nu are alţi copii. Pierre Bastian mai adaugă şi că sora sa nu e câtuşi de puţin lăsată în părăsire; el însuşi merge s-o vadă de mai multe ori pe zi. Protestează împotriva scrisorii care o denunţă pe mama sa şi spune că va aduce totul la cunoştinţa Procurorului Republicii.

Comisarul îi atrage atunci atenţia că cel mai bun mijloc de a spulbera calomnia este acela de a-l introduce neîntârziat în camera domnişoarei Bastian. Putuse observa de afară că oblonul unei camere de la etajul doi era prins cu un lanţ, ceea ce făcea într-o oarecare măsură să pară întemeiat denunţul din scrisoarea anonimă.

Pierre Bastian se arată gata să consimtă; dar trebuie în prealabil să obţină autorizaţia mamei sale, care hotărăşte totul în casă.

Întovărăşit de Comisar, se duce aşadar la ea. Doamna Bastian şovăie vreme îndelungată, apoi, la insistenţele Comisarului, îşi dă încuviinţarea.

„Domnul Pierre Bastian – spune Comisarul – ne-a condus la etajul doi, într-o cameră în care lumina pătrundea printr-o singură fereastra ce da spre curte. Domnea aici o asemenea întunecime şi aerul era atât de stricat încât am fost siliţi să ieşim imediat din acea încăpere, nu fără a fi constatat totuşi că oblonul ferestrei este închis cu un lanţ cu lacăt şi că fereastra însăşi este ermetic închisă şi astupată pe la toate crăpăturile cu câlţi.

Pătrundem din nou în cameră şi încercăm să deschidem fereastra pentru a primeni aerul, dar domnul Bastian nu ne lasă, spunând că asta ar supăra-o pe sora lui.

Constatăm de asemeni că nefericita lui soră, pe care nu o putem vedea, e culcată într-un pat mizerabil şi acoperită cu o pătură – totul fiind de-o murdărie de neînchipuit; că pe patul acelei nefericite mişună insecte şi viermi

Ce se hrănesc din excremente. Încercăm să-i descoperim faţa, dar ea se agaţă de pătura care o acopere în întregime, scoţând strigăte ascuţite, ca o sălbatică.

Nemaiputând sta în cameră, care este de asemeni de o murdărie de neînchipuit, ne retragem şi le interogăm pe cele două servitoare…".

În aceeaşi zi, la ora cinci, domnul Judecător de Instrucţie Du Fresnel vine la rândul său să viziteze camera. După primele constatări, care concordă cu cele ale Comisarului, el adaugă:

„Dau imediat ordin să se deschidă fereastra. Aceasta operaţie se efectuează cu multă dificultate, străvechi perdele de culoare întunecata se prăbuşesc în nori de praf. Pentru a putea deschide oblonul, trebuie să-l scoatem din ţâţânile din dreapta.

La lumina care intră pe fereastră, zărim în fundul camerei, întinsă pe pat, cu trupul şi cu capul acoperite cu o pătură neînchipuit de murdară, o femeie despre care domnul Pierre Bastian ne spune că este domnişoara Mélanie Bastian, sora lui… Nefericita, cu desăvârşire goală, e culcată pe o saltea putredă de paie. În jurul ei s-a format un fel de crustă alcătuită din excremente, din resturi de carne, de legume, de peşte şi de pâine, în putrefacţie. Vedem de asemenea scoici de stridii, precum şi insecte, care mişună pe patul domnişoarei Bastian. Aceasta e plină de păduchi. Îi vorbim; ea ţipă, se agaţă de pat, căutând să-şi acopere şi mai bine faţa. Domnişoara Bastian e înspăimântător de slabă; parul ei formează o masa compactă care n-a mai fost pieptănată şi descurcată de foarte multă vreme.

Aerul este atât de irespirabil, mirosul din cameră atât de fetid încât ne e cu neputinţă să mai rămânem aici pentru a face şi alte constatări."

Domnul Judecător de Instrucţie hotărăşte ca domnişoara Mélanie Bastian să fie dusă pe dată la spital. Şi cum ea nu are nici rufarie, nici haine, pune să fie învelită într-o pătură, apoi da ordin ca, în măsura posibilului, să se dezinfecteze camera. La ora şase, uşa e sigilată.

„înainte de a părăsi casa, adaugă Judecătorul de Instrucţie, procedăm la vizitarea camerelor locuite. Sufrageria e bine mobilată, bucătăria e bine întreţinută, scara e curată. În camera văduvei Monnier este dezordine, dar constatăm că nu e murdară; mobilierul e în bună stare, patul este confortabil, cearşafurile şi păturile sunt foarte curate. Doamna Bastian mama, în vârstă de şaptezeci şi cinci de ani, e îmbrăcată cu o rochie de casă cu pătrăţele negre şi albe; poartă pe cap o bonetă albă plisată. Are o înfăţişare îngrijită; e bine pieptănată; arata, într-un cuvânt, ca o femeie care se îngrijeşte de curăţenia propriei sale persoane."

Domnul Judecător de Instrucţie se întoarce a doua zi, la ora trei, în camera aproape dezinfectată, pentru a proceda, în ciuda mirosului încă foarte puternic, la constatări pe care nu le putuse face în prima zi, din cauza duhoarei din cameră.

Camera măsoară 5,40 m pe 3,40 m; fereastra 1,60 m pe 0,98 m. Mobilierul este alcătuit din:

1) la dreapta, lângă uşă, o comodă fără sertar;

2) două etajere din lemn alb, aşezate la dreapta şi la stânga căminului de marmoră neagră; pe cea din dreapta se află patru sticle goale, trei cutii de conserve, un joc de loto şi două şuruburi; pe cea din stânga, astupată cu o pânză de saltea zdrenţuită, niciun obiect, dar colţurile sunt pline cu pânze dese de păianjen; pe cămin, o statuetă a Fecioarei;

3) un pat de fier în faţa comodei: cearşafurile şi paturile sunt curate, aici se culcă una dintre cele două slujnice;

4) în faţa etajerei din stânga, un pat mic din lemn acoperit cu o saltea de paie şi cu nişte zdrenţe vechi şi murdare;

5) scheletul unei canapele pe care se află cârpe şi zdrenţe pline de păduchi;

6) şase scaune de pai, dintre care patru în stare destul de bună:

7) în sfârşit, patul de lemn al domnişoarei Bastian, conţinând o saltea de paie putrezită, un cearşaf împăturit în patru pentru a primi excrementele, o pernă veche, aşezată între acest cearşaf şi saltea, o pătură de-o murdărie înspăimântătoare. Totul e acoperit cu un fel de pastă formată din excremente, din resturi de carne, de legume,. De pâine, în putrefacţie. Lângă pat, o bucată pătrată de linoleum, extrem de murdar. Duşumeaua e roasă. Lângă perete, o spărtură lungă de 32

centimetri şi lată de 5 centimetri, şi o altă spărtură la înălţimea patului, îngăduie şobolanilor să umble în voie. Între pat şi etajera din stângă, o lădiţă plină cu cărţi vechi, acoperită, ca şi celelalte lucruri, cu un strat gros de praf. Tapiseria aproape a dispărut. Pereţii au fost altădată tapisaţi cu o hârtie cenuşiu-albăstruie cu pătrate maron şi albastru-închis; acum sunt aproape goi. Numeroase inscripţii sunt destul de greu de descifrat. Una dintre ele poate fi totuşi citită:

„Ce să faci Cu frumuseţea, nici iubire şi nici libertate, singurătate veşnică. Trebuie să trăieşti şi să mori în temniţă întreaga-ţi viaţă."

La 25 mai, la orele nouă dimineaţa, Comisarul procedează la confiscarea următoarelor obiecte:

„O saltea de puf, în parte putrezită; o pernă putrezită, aderentă la saltea, precum şi alte bucăţi de zdrenţe lipite între ele prin excremente şi tot felul de resturi alimentare, prin care mişună un mare număr de insecte (totul învelit într-un cearşaf alb împrumutat de familie); o pătură albă cu dungi roşii; o pătură galbenă, cu care se acoperea sechestrata; o pernă; o pătură cu dungi albastre; o zdreanţă proaspăt spălată; o cuvertură cu flori albastre pe fond alb; o altă pătură veche cu dungi roşii; două bucăţi de pânză de saltea atârnate la fereastră şi servind drept perdele; o bucată de pătură cu dungi verzi;

o zdreanţă veche ce fusese folosita ca aşternut sub domnişoara Bastian; o cârpă albă pătată de materii fecale; un cearşaf de pat împăturit în opt şi pe care stătea în parte corpul victimei; un ziar conţinând resturi alimentare – ziar dat de noi; diferite alte resturi de alimente pe care le învelim într-o hârtie şi care, ca şi celelalte, au căzut din pat în timpul operaţiei de confiscare; mai sus-numitele obiecte sunt aşezate într-o ladă.

O saltea de paie în parte putredă, pe care o învelim într-o pânză de sac; o cuşetă, pe care o împărţim în cinci pachete; două obloane legate pr. Într-un lanţ închis cu un lacăt; un cufăr în care punem cele treizeci şi şapte de volume aflate pe rafturile din cameră; un ghiozdan conţinând caiete şi un mare număr de note scrise cu creionul (?); în acelaşi cufăr, aşezăm, de asemeni, un lacăt închis atârnat la capătul unui lanţ, două statuete ale Sfintei Fecioare, un cap de păpuşă, un şirag de mătănii, o monedă de zece centime şi cinci capete de creioane aflate pe şi sub pat.

O uşă de la camera victimei, recent reparată; pervazul sus-numitei uşi; un borcan conţinând cam între 5 şi 10% din insectele aflate în patul domnişoarei Mélanie Bastian[11]; o pătură albă; o bucată din tapiseria din coridor, cu aceste cuvinte: „printre copii unii sunt mult mai iubiţi" etc., etc., şi, în sfârşit, o grămadă de păr aparţinând

Domnişoarei Mélanie Bastian şi cântărind 2', 70 kilograme; părul

acesta i-a fost tăiat la sosirea la spital."

Oricât de lungă ar putea să pară această enumerare, nu ne-am temut s-o redăm în întregime, regretând doar că nu e încă şi mai completă; ne-ar fi plăcut, de exemplu, să cunoaştem titlurile celor treizeci şi şapte de volume confiscate, şi natura acelor „note scrise cu creionul" semnalate în raport. Am putut să ne dăm recent seama cât de grăitoare sunt obiectele, citind povestirea generalului Diteriks cu privire la confiscarea efectuată în mica încăpere din casa Ipatiev din Ekaterinburg[12].

Aceste obiecte sunt tot atâţi martori, şi depoziţia lor ne informează tot atât, şi cu mai multă nevinovăţie, cât şi cea a martorilor vii pe care îi vom auzi curând.

Dar mai întâi îi vom asculta pe acuzaţi.

CAPITOLUL II

Doamna Bastian şi fiul ei sunt arestaţi în după-amiaza zilei de 24 mai. Vom înfăţişa în cele ce urmează toate informaţiile pe care le-am putut obţine despre aceste uimitoare făpturi. Să-l ascultăm mai întâi pe Pierre Bastian, la interogatoriul luat de Preşedinte (8 octombrie 1901. A se vedea Journal de l'Ouest din 10 octombrie.)

I. — încă din 1875, doctorul Guérineau constata că sora dumneavoastră Mélanie se comporta ciudat. Camera ei era murdară, era îmbrăcată neglijent. O îngrijea femeia Fazy, moartă în 1896.

R. — Este exact.

I. — Starea surorii dumneavoastră agravându-se, mama dumneavoastră n-a mai primit vizite. După moartea femeii Fazy, se perindă un şir de servitoare, care nu consimt să rămână într-un asemenea loc. Sora dumneavoastră nu mai iese din camera ei; cere să i se redea libertatea; strigă după ajutor, până când e descoperită de poliţie, în mai 1901.

R. — Toate acestea sunt adevărate.

I. — Comisarul Central soseşte la faţa locului; l-aţi lăsat cu multă greutate să intre în camera surorii dumneavoastră.

R. — Nu-i adevărat; dar am vrut să am autorizaţia mamei; în ceea ce mă priveşte nu aveam nicio obiecţie.

I. — Totuşi, aţi spus ca sora dumneavoastră e grav bolnavă. Aţi invocat situaţia dumneavoastră socială, vechile dumneavoastră titluri.

R. — N-am avut nicio clipă de gând să-l împiedic pe domnul Comisar Central să intre.

*****

Domnul preşedinte citeşte procesul-verbal de constatare.

I. — Nu sunteţi impresionat?

R. — Sunt îngrozit; dar am văzut întotdeauna doar aspectul de suprafaţă al lucrurilor. Ştiind-o pe Mélanie goală, n-am privit-o niciodată, dintr-un sentiment de pudoare. Nu i-am văzut niciodată

altceva decât părul.

I. — Atunci cele petrecute sunt cu totul noi pentru dumneavoastră?

R – Nu mi le închipuiam aşa. Eram departe de-a mă gândi că se întâmplă aşa ceva.

I. — Sora dumneavoastră, după ce a fost dusă la spital, s-a arătat bucuroasă că e spălată, că respiră aer curat. A exclamat: „Ce frumos e aici”[13]

R. — Tot timpul cât a stat la mama, Mélanie a urât de moarte lumina. Nu putea s-o suporte din instinct.

I. — Puteaţi s-o siliţi.

R. — Mama era stăpână la ea acasă.

I. — La spital s-a constatat că sora dumneavoastră e foarte pudică, foarte cuminte. De ce, atunci, aceste măsuri de protecţie?

R. — Aceste măsuri au fost luate de foarte multă vreme. Răposatul meu tată le-a luat.

I. — Am văzut în dosar că nu se făcea nimic împotriva voinţei ei. (E vorba de voinţa domnişoarei Mélanie sau de voinţa doamnei Bastian? Fraza rămâne ambiguă.)

R. — E adevărat; pentru a evita nişte scene îngrozitoare.

I. — Nu trebuia să uitaţi că aveţi de-a face cu o nebună; era un motiv în plus să-i împingeţi anumite îngrijiri, pe care, de altfel, le-a primit cu bucurie la spital.

R. — Aveam încredere în servitori.

I. — Sora dumneavoastră era bine hrănită, dacă se poate spune asta despre o persoană căreia îi dai ceva de mâncare, fără a căuta să ştii dacă mănâncă.

R. — Lucrul acesta era de datoria slujnicelor.

I. — Vă duceaţi uneori s-o vedeţi pe sora dumneavoastră?

R. — Da; căutam uneori s-o distrez[14], dar ajungeam greu să putem sta de vorbă.

I. — în momentele ei de luciditate, ce spunea?

R. — Nu vă pot răspunde decât atât: adesea i-am cerut mamei s-o interneze pe sora mea într-un sanatoriu. Stăm lângă fereastră şi citeam Le Journal de la Vienne. Niciodată nu m-a supărat mirosul.

(Vom reveni mai târziu asupra acestei ultime afirmaţii. Urmează mai multe întrebări şi răspunsurile lui Pierre Bastian, care repetă că nu şi-a dat niciodată seama de starea groaznică în care era lăsată sora lui.)

I. — Spuneaţi că i-aţi propus mamei dumneavoastră s-o interneze pe sora dumneavoastră într-un sanatoriu. De ce n-aţi trecut la fapte?

R. — Am insistat atât de mult încât mama m-a dat pe uşă afară.

I. — în ce raporturi eraţi cu mama dumneavoastră?

R. — O respectam ca un fiu. Dar între noi au existat întotdeauna conflicte. Fie din punct de vedere al intereselor materiale, fie în

legătură cu sora mea.

I. — Vă supuneaţi voinţei mamei dumneavoastre; dar nu existau şi unele chestiuni mai delicate?

R. — Am inima prea mândra pentru a mă coborî la asemenea lucruri josnice.

La o întrebare a Preşedintelui, Pierre Bastian spune că nu simte bine mirosurile şi nu vede bine. Abia dacă îşi recunoaşte prietenii pe stradă.

I. — Totuşi scrieţi. Şi pictaţi după natură.

R. — Există o mare diferenţa între acuarelele mele şi original.

I. — Sunteţi învinuit că n-aţi încercat să faceţi nimic pentru a pune capăt situaţiei surorii dumneavoastră. Aţi lăsat-o să se vaite la nesfârşit pe o grămadă infectă de gunoi.

R. — Am avut întotdeauna pentru sora mea numai sentimente de afecţiune şi de devotament.

Cu această frază interogatoriul ia sfârşit.

Pe lângă obiectele confiscate în camera domnişoarei Mélanie Bastian, Judecătorul de Instrucţie ia din cabinetul de lucru al domnului Bastian, depunându-le la grefa tribunalului ca piese doveditoare:

1) Un caiet cartonat pe care scrie: „Ajutoare date soldaţilor răniţi – comitetul central din Paris – lista foştilor soldaţi răniţi care au solicitat un ajutor din partea societăţii Crucii-Roşii, domiciliaţi în Poitiers sau în departamentul Vienne";

2) Un teanc de documente aflate într-un dosar verde pe care scrie: „Societatea Saint-Vincent-de-Paul";

3) Cincizeci şi şase de acuarele făcute de domnul Bastian, aflate într-un dosar verde;

4) Cincizeci şi patru de desene în creion şi acuarele făcute de domnul Bastian şi aflate într-un dosar verde;

5) Un proiect de necrolog scris cu prilejul morţii domnului conte de T…;

6) Notele conferinţei ţinute de domnul Pierre Bastian la 16 mai 1896 despre: asistenţa acordată soldaţilor răniţi înaintea convenţiei de la Geneva şi în timpul războiului din 1870;

7) O foaie de caiet care se afla pe biroul domnului Bastian şi pe care scria:

„Ţinem să le dăm cititorilor informaţii precise menite să restabilească adevărul în procesul care a tulburat atât de mult oraşul nostru, punând sub semnul întrebării responsabilitatea unuia dintre cetăţenii lui cei mai simpatici". Acest început de articol este scris de aceeaşi mână care a scris documentele confiscate.

La un alt interogatoriu, Pierre Bastian adaugă:

„Inscripţiile despre care s-a vorbit, scrise pe peretele camerei

ocupate de sora mea înainte de 1882 (?)… inscripţii în care e mai ales vorba de Sfânta Inimă a lui lisus şi de Fecioara Maria, n-au nicio importanţă. Recunosc totuşi: ele arată că sora mea avea obsesii religioase, pe care Ic pun pe seama unor halucinaţii. Trebuie să spun că niciodată sora mea nu mi-a adus la cunoştinţă dorinţa ei de-a se călugări."

Iar în legătură cu alte inscripţii, scrise de Mélanie Bastian pe zidurile celeilalte camere pe care a ocupat-o după 1882 (data morţii domnului Bastian tatăl), inscripţii relative la libertatea răpită şi la singurătate (o frază în special: „Trebuie să trăieşti şi să mori în temniţă întreaga-ţi viaţă"), Pierre Bastian răspunde:

— Sunt fenomene psihologice pe care nu încerc să mi le explic; de altfel, acordam atât de puţină atenţie inscripţiilor de pe pereţi încât nici măcar nu le-am citit.

I. — Rezultă din depoziţia mai multor martori că din camera surorii dumneavoastră se auzeau adeseori strigăte şi chemări în ajutor, şi că se puteau percepe distinct cuvintele „poliţie, justiţie, libertate" şi „închisoare". Domnul Jacob a auzit, la 16 august 1892, următoarele cuvinte: „Ce-am făcut ca să fiu închisă? Nu merit acest chin înfiorător. Oare Dumnezeu nu există, de vreme ce-i laşa pe oameni să sufere într-atât? Şi nu e nimeni care să-mi vină în ajutor!"

R. — Toate aceste strigăte n-au nicio semnificaţie; în gura surorii mele asemenea cuvinte n-au nicio valoare; ea nu ie rostea decât în momentele de criză şi de demenţă. În faţa mea n-a chemat niciodată într-ajutor şi nici n-a cerut să i se redea libertatea. Am constatat doar că întrebuinţa expresii foarte grosolane, în special cuvântul „c", când era furioasă; părea că se adresează unei fiinţei imaginare; era cu neputinţă s-o potoleşti; cu cât vorbea mai mult, cu atât era mai mânioasă.

I. — Cum vă explicaţi că aceste stări de surescitare şi de furie au încetat brusc de îndată ce sora dumneavoastră a fost internată în spital, fiind înlocuite printr-o stare de calm care nu s-a dezminţit nicio clipă?

R. — E probabil că marea emoţie pe care a trăit-o a provocat o criză salutară pentru nebunia ei.

Pierre Bastian e întrebat de ce doamna Pierre Bastian nu şi-a revăzut niciodată cumnata din anul când s-a măritat (1874). „Şi de ce fiica dumneavoastră nu şi-a văzut niciodată mătuşa?"

R. — Un motiv de ordin moral a determinat-o pe mama să-şi împiedice nora şi nepoata s-o vadă pe sora mea, care folosea cuvinte grosolane. Am împărtăşit, într-o oarecare măsură, părerea mamei mele, şi n-am insistat.

Interogată la rândul ei, Marie-Dolorès Bastian, fiica lui Pierre Bastian, spune: „De două ori pe săptămână mă duceam la bunica, joia

şi duminica, pe la ora trei; adesea nu eram primită; când căpătăm încuviinţarea să intru la ea, conversaţia începea repede să lâncezească, căci îmi vorbea numai de greutăţile pe care le avea cu servitorii şi de bolile ei; nefiind obişnuită cu mângâieri din partea bunicii, eram paralizată în prezenţa ei şi nu spuneam mare lucru: discuţia dura cam o jumătate de oră şi plecam după ce întrebasem, când nu uitam, ce mai face mătuşa Mélanie. Bunica îmi răspundea întotdeauna: „Bine".

S-o ascultăm acum pe doamna Bastian mama.

„Niciodată nu m-am gândit să-mi sechestrez fata, pe care o iubeam atât de mult. A fost întotdeauna libera să umble prin casă; dar trebuie să vă spun că de douăzeci şi cinci de ani s-a închis din propria-i voinţă în camera ei; pot chiar să adaug: în patul ei, întrucât cred că începând din 1876, poate chiar înainte, s-a încăpăţânat să rămână în pat, în ciuda strădaniilor mele şi ale soţului meu de-a o scoate la aer.

...A avut totdeauna o sănătate foarte şubredă... Cu toate astea, şi-a putut termina studiile. Îi plăcea să lucreze şi mai ales să citească.

...Când era tânără a ieşit foarte puţin în lume... îi plăcea mai ales să se ducă la biserică, şi credeam că se va călugări.

N-am avut niciodată niciun fel de proiect în legătură cu căsătoria ei. De altfel sunt convinsă că n-ar fi vrut niciodată să se mărite.

În 1872, cred, fata mea s-a îmbolnăvit foarte grav, fiind cât pe ce să moară. De atunci n-a mai vrut să vadă pe nimeni. Totuşi s-a dus la Mont-de-Marsan, la nunta fratelui ei, pe care-l iubea mult. La puţină vreme după ce s-a întors la Poitiers, a început să rămână tot timpul închisă în camera ei; a refuzat orice îmbrăcăminte, spunând că n-are puterea s-o poarte, într-atât era de slăbită. Mânca foarte puţin şi era încă pe-atunci nespus de slabă.

Nu era nebună, dar avea apucături ciudate. Nu voia să aibă cearşafuri pe pat; refuza să poarte cămaşă... Nu era fericită decât când era pe de-antregul acoperită cu o pătură...

Sunt ani de când doctorul nu mai vine s-o vadă, căci nu era bolnavă."

Când i se arată în ce stare a fost găsită fata ei, răspunde că de trei luni, fiind suferindă, nu se mai ducea s-o vadă. Înainte urca la ea de două ori pe zi; văzuse toată murdăria, dar Mélanie nu voia să lase pe nimeni să se atingă de ea.

I. — Slujnicele v-au cerut adesea să le lăsaţi să schimbe aşternutul şi s-o spele pe fata dumneavoastră. Aţi refuzat de fiecare dată.

R. — Sunt nişte mincinoase şi nişte târfe.

*****

R. — Dacă am greşit, n-am făcut-o cu gândul să-mi omor fata. M-am sacrificat totdeauna pentru ea.

Doamna Bastian intră la închisoare în 24 mai 1901, către ora şase seara. E imediat dusă la infirmerie.

Părea foarte bolnavă, totuşi mai avea oarecare poftă de mâncare şi nu se plângea prea mult. Pe data de 6 iunie starea ei începe să se înrăutăţească. Spunea că e nevinovată, cerea să fie lăsată să plece, argumentând că fiul său părăsise închisoarea, şi, în mai multe rânduri, în ciuda slăbiciunii şi a stării de prostraţie, îşi împachetează lucrurile. Noaptea zilei de 7 e foarte grea. La ora cinci dimineaţa bolnava cere de băut. Infirmiera ce o îngrijea, dându-şi seama că trage să moară, îl anunţă pe directorul închisorii, care cheamă preotul şi doctorul. Acesta din urmă apucă doar să asiste la agonie. Se străduieşte zadarnic s-o reînsufleţească pe doamna Bastian, care se stinge încet, la ora nouă şi jumătate Cu câteva minute înainte de sosirea doctorului, doamna Bastian strigase: „Ah! biata mea Mélanie!“

CAPITOLUL III

Mélanie Bastian soseşte la spitalul din Poitiers la 23 mai 1901, către orele şapte seara.

Am sub ochi o fotografie făcută de îndată ce a intrat în spital, fotografie pe care au reprodus-o marile periodice ilustrate din acea epocă. E cu neputinţă să-ţi închipui ceva mai impresionant decât privirea bietei fete, şi decât surâsul ei – căci surâde, un surâs angelic, idilic, dar parcă şiret, aproape răutăcios.

E înspăimântător de murdară, ne spun martorii din acea vreme. Faţa, de-o paloare de ceară, e suptă. Trupul, excesiv de slab, e acoperit din loc în loc de un strat gros de murdărie. Unghiile de la mâini şi de la picioare sunt foarte lungi.

Parul formează o masă compacta lungă de mai bine de un metru, lată de treizeci de centimetri, şi groasă de patru-cinci centimetri… E ca o pâsla compactă, formata din firele de păr amestecate cu excremente şi cu resturi de mâncare. Mirosul pe care-l răspândea era atât de îngrozitor încât doctorii au îngăduit persoanelor de faţă sa fumeze. Această masă de păr era în întregime pe partea stângă, partea dreaptă a capului neprezentând decât câteva şuviţe, pe care o frecare continuă le subţiase şi le tocase, dat fiind poziţia pe care Mélanie Bastian o avusese tot timpul cât stătuse în patul ei mizerabil, culcată pe partea dreaptă, cu trupul încovrigat.

Greutatea totală a domnişoarei Mélanie Bastian la intrarea în spital e de cincizeci şi una de livre trei sute. E de mirare că biata femeie a putut sa trăiască atâţia ani într-o asemenea lipsă şi murdărie, într-o cameră întunecoasă şi atât de urât mirositoare încât nimeni nu poate sta aici mai mult de câteva clipe. E atât de slăbită la intrarea în spital, încât preotul, temându-se să n-o vadă murind pe loc, socoteşte că trebuie să-i facă fără întârziere sfântul maslu. Dar, încă de a doua zi, Mélanie Bastian începe să se simtă mult mai bine. Acceptă cu plăcere

hrana ce i se aduce. Medicii chemaţi s-o consulte constată că organele ei sunt perfect sănătoase.

Mélanie Bastian răspunde destul de bine la câteva întrebări precise şi simple; recunoaşte florile ce i se arată, îşi aminteşte de unele lucruri din tinereţe, mai ales de o proprietate pe care o are familia ei la Migné. Dar foarte adesea refuză să răspundă şi îi repede pe cei care îi vorbesc, rostind cuvinte grosolane şi injurii… Dacă aceştia insistă pentru a obţine de la ea un răspuns, se înfurie şi trece cu repeziciune de la imobilitatea obişnuită la o stare de agitaţie violentă. Slăbiciunea ei generală o împiedică totuşi să treacă la acte de violenţă; se mulţumeşte să bolborosească, ascunzându-şi faţa în perna, cuvinte ininteligibile şi fraze fără sens, presărate din belşug cu înjurături.

O idee fixă revine aproape totdeauna când e contrariată: vrea să se întoarcă în vechea ei locuinţă, pe care o desemnează printr-o frază ininteligibilă: „ma chère bonne fond moulin en plâtre[15]”.

Când veniseră în strada La Visitation spre a o lua din camera ei mizerabilă, se agăţa de saltea şi de pătura urât mirositoare, rugându-se să fie lăsată să trăiască liniştită în grota ei iubita.

„… Niciodată – spun rapoartele – nu pune nici cea mai mică întrebare… şi nu vorbeşte niciodată despre

Persoanele pe care le vedea de obicei acasă… De cele mai multe ori, consimte să răspundă aproape numai celor care o îngrijesc zilnic şi îi aduc mâncarea.

Toate răspunsurile ei sunt cu desăvârşire copilăreşti. Recunoaşte majoritatea obiectelor ce îi sunt arătate, creioane, trandafiri, pahare, alimente, şi le numeşte totdeauna «creionaşul meu», «trandafiraşul meu» etc… Adesea chiar cere «cârpişoara» cu care îşi acoperea capul pe vremea când se afla acasă, şi care era murdară şi plină de păduchi.

Nu are, de altfel, nici cea mai mică deprindere de curăţenie, şi îşi face toate nevoile în pat sau în rufăria cu care e îmbrăcată… Totuşi, la 18 iunie a început să accepte să se folosească, pentru a urina, de un vas.

A putut fi convinsă să scrie cu un creion şi cu o peniţă propriul ei prenume şi câteva cuvinte. Are un scris destul de clar, dar după un cuvânt bine scris urmează nişte mâzgălituri informe.

Are o poftă de mâncare excelentă. Mănâncă cu lăcomie felurile ce i se aduc. Mesele ei sunt foarte copioase." (De fapt, cântăririle succesive au indicat o foarte rapidă creştere a greutăţii, care sporeşte, până la 3 august, de la 25,500 kg, cât avea la 25 mai, la 35,500 kg.)

Forţele ei fizice cresc în aceeaşi proporţie… Dar facultăţile intelectuale nu urmează nici pe departe această evoluţie progresivă. Mélanie, e adevărat, răspunde ceva mai bine la anumite întrebări, dar rămâne tot indiferentă faţă de lucrurile înconjurătoare, şi nu pune niciodată întrebări…

Abatele de Mondion, preotul spitalului, vine de mai multe ori să stea de vorbă cu ea. O întreabă dacă îşi aminteşte de prima comuniune. Mélanie Bastian îi răspunde afirmativ şi chiar poate să-i repete numele preoţilor care îi făcuseră educaţia religioasă. Îşi aminteşte, de asemeni, de numele vechilor furnizori ai familiei sale, spunând că nu cumpăra bomboane de Ia A venei, plăcintarul, ci de la italianul Pasino. Recunoaşte şi numeşte toate florile ce-i sunt înfăţişate, căci zilnic suflete milostive îi aduc numeroase buchete. Nimic nu-i face mai mare plăcere, adaugă abatele, decât faptul de a vedea aceste flori şi de a Ie respira parfumul. E fericită că vede din pat câmpia, şi le împărtăşeşte şi celorlalţi bucuria ei, exclamând: „Cât e de frumos!“ Când zboară rândunelele, le recunoaşte şi exclamă: „Uite ce rândunele mici şi drăgălaşe? “

Se arată foarte supusă, ascultă ce i se spune, face tot ce i se porunceşte, nu încearcă să lepede de pe ea rufăria de corp, astfel că e de-ajuns o singură infirmieră pentru a o supraveghea. Când e lăsată singură, ceea ce se întâmplă adeseori, stă liniştită. Dar când abatele o întreabă dacă doreşte să-şi revadă fratele şi mama, Mélanie răspunde: „Nu-i aduceţi aici!” Altă dată, când abatele o întreabă dacă se simţea bine acasă, Mélanie exclamă: „Să nu vorbim de asta, e o casă care-i izgoneşte pe toţi, pe toţi”..

Nu e nevoie să subliniez extraordinara inconsecvenţă a răspunsurilor domnişoarei Mélanie Bastian. Cititorul îşi va da singur foarte bine seama de ea. Efortul, inconştient sau nu, prin care căutăm, în decursul unui interogatoriu, să diminuăm această inconsecvenţă, pentru a-l pune pe inculpat de acord cu el însuşi, rămâne cu desăvârşire zadarnic, şi asta mai cu seamă în cazul domnişoarei Mélanie Bastian, care pare că se bucură de aerul pe care în sfârşit îl respiră, de patul curat de spital, de toate îngrijirile ce i se dau, şi totodată regretă aşternutul sordid şi întunericul urât mirositor din „grota ei iubită”, de care vorbeşte în termeni duioşi, şi care pare a deveni în mintea ei un fel de ţinut de mit, pe care îl numeşte într-un fel atât de ciudat încât cei din jur ezitau la început să înţeleagă despre ce vorbea, când spunea, repetând într-una: „Vreau să mă întorc la mon cher grand fond Malampia” – unde se pare, de altfel, că n-a fost chiar atât de rău tratată pe cât se crezuse la început, căci, la spital, când i se aducea friptură de pui, spunea: „îmi dădeau şi la mon cher grand fond Malampia”.

— Am asistat de mai multe ori la mesele domnişoarei Bastian, ne-a spus un intern. Primele ei cuvinte, înainte de-a se atinge de ceea ce i se oferă, sunt: „Cât e de curat!” Mănâncă cu degetele, dar cu gesturi foarte delicate.

Iar economul spitalului:

— Când mănâncă o portocală, ştie foarte bine să ţină în palmă

sâmburii, până îi sunt luaţi…

Mi se pare că încerca, cel puţin inconştient, să se pună de acord cu persoanele care veneau s-o vadă şi să-i pună întrebări, sau că se lăsa în voia unui fel de simpatie instinctivă. Iată de ce călugăriţa Saint-Wilfred, soră la spital, a putut să spună că domnişoarei Mélanie nu numai că nu-i era silă de curăţenie ci că, dimpotrivă, îi plăcea să fie spălată, să se culce în cearşafuri albe şi să poarte cămaşă. N-a spus nimic în timp ce i s-a tăiat părul, operaţie deosebit de grea dat fiind ca şuviţele formau o masă compactă ca o pâslă. A lăsat cu plăcere, îndată după aceea, să i se spele capul cu o apă parfumată.

„Nu numai că nu-i plac mirosurile urâte, spune sora Saint-Wilfred, dar se bucură de parfumul florilor şi al apei de colonie cu care-i stropim trupul şi aşternutul. Când îi dăm un halat de casă roz, se arată foarte bucuroasă. În general, toate lucrurile de culoare foarte deschisă îi fac plăcere; nu-i plac, dimpotrivă, lucrurile de culoare închisă. Astfel, nu vrea să ia scrisorile cu margine neagră, şi refuză un inel pe care un intern i-l pune, în glumă, în deget, pentru că are o piatră neagră. A fost foarte fericită când s-a îmbrăcat cu halatul de casă. A acceptat cu uşurinţă papucii. A trebuit să insistăm pentru a-i putea pune ciorapi; dar adaug că dificultatea a a fost repede învinsă. Îmbrăcată fiind, s-a privit cu satisfacţie, uitându-se îndelung mai ales la şireturile cu care este împodobit halatul. Se bucură mult. A spus: «E prea frumos pentru casa asta. Ar fi mult mai potrivit pentru cette chère bonne maison de grand fond Mălampia»”.

Preabuna soră adaugă aici: „Fără îndoială că Mélanie Bastian făcea aluzie la o proprietate a familiei, căci ne vorbeşte adesea de Migné”. Dar noi credem că Mélanie desemna prin aceste cuvinte, după cum am mai spus, camera ei sordidă, sau, cel puţin, extraordinara transpunere ce se făcuse în mintea ei cu privire la această cameră.

„După ce s-a aşezat în fotoliu lângă fereastră,. Continuă sora Saint-Wilfred, Mélanie a privit câmpia, spunând ca şi în zilele precedente: «Cât e de frumos!» Ne atrage atenţia, infirmierei de gardă şi mie, asupra zborului rândunelelor, spunându-le pe nume… Priveşte cu atâta atenţie şi vreme atât de îndelungată, cu aceeaşi vădită plăcere, pozele şi florile ce i se aduc, încât pare neîndoielnic că domnişoara Bastian a fost mult timp lipsită de-o asemenea privelişte.

Patul ocupat de domnişoara Bastian era aşezat în faţa ferestrei. Încă de la sosirea domnişoarei Bastian fereastra a rămas larg deschisă, lumina şi aerul pătrunzând aşadar din plin în cameră. Am constatat că în primele momente voia să-şi ascundă faţa sub pătură. E probabil că lumina prea puternică să-i fi obosit ochii, căci încă de a doua zi n-a mai încercat să-şi ascundă în întregime faţa; s-a mulţumit să ridice cu mâna stângă cearşaful până în dreptul ochilor; mai are încă această manie, dar foarte adesea, şi mai ales când ia masa, faţa ei e cu

desăvârşire descoperită; nici măcar o singură dată nu a cerut (şi ea ştie foarte bine să ceară ceea ce îi face plăcere) ca fereastra sau obloanele să rămână închise."

Fiind deprinsă de multă vreme să-şi facă nevoile în pat, a fost întrucâtva greu să i se creeze o nouă deprindere, totuşi „cu începere de săptămâna trecută, spune infirmiera de gardă Amélie Raymond în ziua de 22 iunie, domnişoara Bastian a făcut noi progrese, fiind din ce în ce mai curată. În timpul zilei îmi cere oala şi ştie foarte bine să aştepte când sunt ocupată."

Internul de spital confirmă depoziţiile martorilor şi ne mai spune: „Ca toate celelalte persoane care au auzit-o, am constatat că vorbea adesea în dialect şi că întrebuinţa expresii foarte grosolane. La început, domnişoara Bastian părea cu totul buimăcită, şi răspunsurile ei erau adesea de neînţeles; îşi preciza gândurile cu dificultate; dar de trei sau patru zile (internul ne vorbeşte în 8 iunie) s-a produs o importantă schimbare; ştie foarte bine să ceară ce vrea să capete la masă. Azi-dimineaţă mi-a spus că vrea să mănânce: «puişor fript, frăguţe şi o prăjitură cu ciocolată!» Am scris meniul pe carnetul meu şi l-a citit foarte bine.

Trebuie să vă atrag atenţia, dacă nu vi s-a spus încă până acum, că domnişoara Bastian are obiceiul să întrebuinţeze pentru fiecare cuvânt diminutivul său; începe să spună mai puţine cuvinte grosolane."

Mănâncă cu plăcere feliile de portocală pe care i le dă internul de serviciu. Plăcerea ei e şi mai mare când una din surorile care o supraveghează de obicei îi aduce un buchet alcătuit din diferite flori. Le priveşte îndelung, le respiră adânc parfumul şi, întocmai ca un copil, sărută buchetul şi mâna care-l ţine. În acea clipă spune cu o voce oarecum grăbită: „Oh! cât ar fi de frumos dacă am avea două buchete la fel, cu o grotă la mijloc şi cu o mică Fecioară în grotă. Trebuie să facem asta altădată."

Imaginea grotei o obsedează, se leagă în mintea ei de amintirea camerei din strada La Visitation, şi, poate, de cine ştie ce idee mistică.

Doamna Bastian mama moare, după cum am mai spus, în noaptea zilei de 7 iunie. Directoarea spitalului socoteşte că trebuie s-o anunţe ea însăşi pe domnişoara Mélanie Bastian.

— Trebuie să vă comunic o veste tristă, domnişoară Mélanie, îi spune ea: mama dumneavoastră a murit.

— Vreau să mă ospătez. Vreau să mă ospătez, răspunde bolnava, aruncând o privire lacomă către mâncare (relatează Le Journal de l'Ouest din 11 iunie).

— Totuşi, domnişoară Mélanie, ascultaţi-mă cu atenţie, spune din nou directoarea, cu o voce foarte blândă: când vă veţi întoarce acasă n-o veţi mai găsi pe mama dumneavoastră.

— Vreau să mă ospătez! Vreau să mă ospătez!

Şi răspunsul e mereu acelaşi, fie că i se vorbeşte domnişoarei Mélanie de veşmintele de doliu pe care va trebui să le îmbrace, fie că i se arată cât va fi de mâhnit fratele ei Pierre.

La 17 iulie, Mélanie Bastian răspunde astfel întrebărilor ce i se pun:

I. — Vreţi să răspundeţi la întrebările pe care vi le voi pune?

R. — Nu vreau să răspund nimic.

I. — Aţi primit ieri câteva vizite?

R. — Câteva doamne, îmbrăcate în rochii frumoase pe care le-am putut privi.

I. — V-aţi dus să vă plimbaţi prin grădină şi vă simţiţi în stare să vă duceţi?

R. — Nu, nu m-am dus. Aş putea să ies mai târziu să mă plimb în grădiniţa de la cher grand fond Malampia, şi la Migné (la Migné se află le Pilet, proprietate a familiei Bastian).

I. — Vă amintiţi de Juliette Dupuy şi de Eugénie Tabot?

R. — Nu ştiu ce mai fac; cu atât mai rău pentru ele.

I. — Cunoaşteţi oraşele Carcassonne şi Montpellier?

R. — Toate astea sunt lucruri prea vechi.

I. — Vă amintiţi de camera dumneavoastră, de la cher grand fond Malampia?

R. (Domnişoara Bastian scoate nişte sunete nearticulate, e cu neputinţă să înţelegi ce spune. Pare mânioasă.)

I. — Fratele dumneavoastră va citea uneori jurnalul?

R. — Nu trebuie să vină aici; stă bine unde stă.

I. — Nu vreţi să-l vedeţi pe fratele dumneavoastră? Domnişoara Bastian răspunde pe un ton plin de mânie: „Să rămână unde este, stă bine unde stă”.

În timp ce se dictează răspunsul, la cuvintele „plin de mânie” domnişoara Bastian spune: „Mânia e un păcat, nu trebuie să te mânii”.

I. — V-ar face plăcere s-o vedeţi pe doamna Pierre Bastian?

R. — Nu ştiu ce mai face, să rămână unde este.

I. — Aţi vrea s-o vedeţi pe domnişoara Dolorès Bastian, nepoata dumneavoastră?

R. — Nu ştiu ce mai face. Cu atât mai rău pentru ea; cu atât mai rău pentru toată lumea.

I. — O cunoaşteţi pe Marie Fazy?

R. — Nu ştiu ce mai face.

I. — Nu ştiţi că a murit?

Domnişoara Bastian pronunţă câteva fraze ininteligibile. Pare în acel moment obosită.

Din punct de vedere fizic, progresele continuă să fie rapide, dar mintea rămâne bolnavă.

„Nu e în deplina posesie a facultăţilor mintale; spune cuvinte bizare şi fără şir; am ajuns la concluzia că e vorba de-o debilitate a intelectului. E alienată, fără îndoială” – declară doctorul Lagrange, specialistul în boli nervoase din Poitiers. Dimpotrivă, domnul abate de Mondion, „prea simpaticul preot al spitalului” din Poitiers, protestează împotriva acestei acuzaţii de nebunie: „Găsesc că e supărător, scrie el în Journal de l’Ouest din 5 iunie, că pot fi întâlnite, în partidul religios, persoane care ar vrea să-i scuze sau să-i dezvinovăţească pe autorii acestei crime; socotesc, dimpotrivă, că partidul religios şi conservator n-ar trebui să aibă niciun fel de amestec în acest proces. Aş vrea de asemeni să precizez un lucru: în scopul de a-i dezvinovăţi pe vinovaţi, s-a spus ca domnişoara Mêlante Bastian e nebuna şt că a fi mania să se dezgolească. Ea se află la noi de nouă zile şi am observat ca, dimpotrivă, are mania să se acopere. Dacă te apropii prea mult de ea, se dă îndărăt şi-şi strânge în jurul trupului păturile. Are, cu alte cuvinte, sentimentul pudorii… în rezumat, ar fi mult mai bine să lăsăm justiţia să se pronunţe decât să căutăm să-i dezvinovăţim pe autorii unei crime îngrozitoare… Am spus şi repet că cei care au lăsat pe-o necunoscută, pe-o fiică sau pe-o soră în starea jalnică în care se afla domnişoara Mélanie când a intrat în spital, sunt nişte criminali, cu atât mai mult cu cât victima e blândă, liniştită şi cuminte. Ferestrele sunt deschise şi n-a dat niciodată nici cel mai mic semn de nebunie rea sau primejdioasă… Că se află într-o stare de depresiune fizică şi intelectuală nu e de mirare, de vreme ce a trăit atâţia ani fără aer, fără lumină, şi aproape fără hrană.”

Vom încerca să înţelegem ceva mai bine cine sunt aceşti „criminali”: această mamă şi acest frate care, pe de altă parte, ne vor fi înfăţişaţi drept oameni foarte de treabă; care au fost motivele crimelor lor?… Ceea ce îmi pare cu deosebire interesant în acest proces e faptul că, cu cât cunoaştem mai bine împrejurările, misterul se adânceşte, părăseşte domeniul faptelor, se ascunde în caractere, de altfel în egală măsură în caracterul victimei ca şi în caracterul acuzaţilor. Vom încerca să aruncăm asupra acestora din urmă o lumină îndeajuns de puternică, ajutându-ne de depoziţiile a numeroşi martori. Doamna Bastian şi fiul ei, într-adevăr, nu s-au simţit deloc vinovaţi, şi se va vedea că în ultimă instanţă şi justiţia a socotit că nu sunt. Dar înainte de a-i înfăţişa mai îndeaproape pe doamna Bastian mama şi pe fiul ei, să spunem câteva cuvinte despre antecedentele lor.

CAPITOLUL IV

într-o broşură de mari proporţii – distribuită la intrarea în tribunal, în ziua procesului – foarte bine alcătuită şi foarte interesantă: Observaţii în legătură cu domnul Pierre Bastian, redactată pentru a-l

disculpa pe acesta, găsesc următoarele informaţii cu privire la diverşi membri ai familiei sale.

Doamna Bastian mama s-a născut la 28 noiembrie 1825, la Poitiers, unde tatăl ei, domnul de Chartreux, avea o slujbă măruntă de agent de bursă.

Bunicul ei din partea mamei era portărel în acelaşi oraş, iar fratele agentului de bursă exercita aceeaşi profesie la Vouillé.

Când s-a căsătorit cu domnişoara de Chartreux, la 8 iulie 1846, domnul Bastian tatăl era profesor de retorică la liceul din Poitiers. Mai târziu a devenit profesor la facultatea de litere şi decan al facultăţii din acelaşi oraş.

Pare verosimil ca doamna Bastian să-şi fi impus în casă o autoritate absolută şi ca soţul ei să se fi resemnat cu această situaţie, de vreme ce toată lumea o zugrăveşte ca pe-o fiinţă care cerea supunere desăvârşită tuturor celor din jur.

Domnul şi doamna Bastian au avut doi copii: Pierre, născut la 29 februarie 1848, şi Mélanie, născută la 1 martie 1849.

Domnul şi doamna Bastian locuiau la Poitiers într-o casă din strada La Visitation, care-i aparţinea domnului de Chartreux, tatăl doamnei Bastian.

Domnul de Chartreux, retras din afaceri, a locuit aici împreună cu copiii săi până la moarte.

Domnul Bastian tatăl a decedat aici la 9 aprilie 1882.

Domnul de Chartreux a murit, la rândul său, tot aici, un an mai târziu, la 21 aprilie 1883.

Doamna de Chartreux, născută Kleiber, murise cu zece ani înaintea lui.

Printre martorii ascultaţi, singurul care declară că întreţinea relaţii cu domnul de Chartreux spune în termeni foarte expresivi că fiica şi nepoata lui aveau cui să semene în ceea ce priveşte ciudăţenia sau nebunia, căci era „original şi foarte exaltat” (depoziţia abatelui Montbron).

Fără să fie infirm, domnul de Chartreux şi-a petrecut ultima parte a existenţei într-o izolare absolută, închizându-se în camera sa de la etajul doi, din care n-a ieşit nici măcar pentru a fi de faţă la agonia ginerelui său, mort într-o altă cameră de pe acelaşi palier.

Nimeni nu l-a văzut vreodată pe stradă în timpul acestor ultimi zece ani.

Fostele slujnice confirmă această izolare voluntară. Una dintre ele, femeia Gault, adaugă că, „nefiind însărcinată cu îngrijirea acestui neobişnuit sihastru care nu ieşea niciodată din camera lui”, a părăsit casa, după ce a slujit aici trei sau patru luni, fără să-l fi văzut vreodată. N-a ştiut de existenţa lui decât din auzite.

CAPITOLUL V

Doamna Bastian avea, când a fost arestată, şaptezeci şi cinci de ani (nu părea să aibă mai mult de şaizeci şi cinci, sau chiar de şaizeci şi doi, după spusele unora din martori). Era o femeie măruntă, destul de voinică, cu trăsăturile aspre, care purta de obicei o bonetă neagră împodobită cu dantele sau panglici. Ducea o viaţă retrasă, nu primea aproape pe nimeni, şi ieşea din ce în ce mai rar în oraş, unde era onorată, respectată, dar nu prea iubită. Foarte numeroasele mărturii care au putut fi adunate concordă în această privinţă: „Avea o fire autoritară şi irascibilă". Doamna R.C., soţia unui profesor din Poitiers, fost coleg al domnului Bastian, una dintre puţinele persoane pe care consimţea să le vadă, ne povesteşte următoarele: în luna aprilie 1882, la moartea domnului Bastian tatăl, doamna Bastian, nesuportând să fie întovărăşită la înmormântare de nora ei, pe care o ura, a chemat-o rugând-o s-o însoţească în timpul tristei ceremonii. Din acea zi doamna Bastian şi-a luat obiceiul de-a o primi pe doamna R.C. Cu destulă regularitate, cam o dată pe săptămână, de preferinţă sâmbăta, la ora trei, după vizita medicului (?). „Astfel, spunea doamna Bastian, nu va trebui să mă gătesc decât o dată pe săptămână, şi o să pot rămâne în rochie de casă în toate celelalte zile". Aceste vizite săptămânale au continuat timp de zece ani. În afară de doamna R.C. Şi de o verişoară, doamna Halleau, ale cărei vizite erau, de altfel, mult mai rare, doamna Bastian nu mai primea pe nimeni.

Doamna R.C. Ne spune ca doamna Bastian îi vorbea adesea despre fiica ei Mélanie. Aceasta, după câte ştia ea, nu avusese niciodată de gând să se mărite, dar dorea să se călugărească: s-ar fi hotărât să renunţe la călugărie la sfatul doctorului Guérineau şi al directoarei spitalului. Doamna R.C. A sfătuit-o adesea pe doamna Bastian să locuiască din nou, împreună cu fiica ei, în corpul principal al casei; amândouă ar fi putut avea aici camere care să comunice între ele, şi Mélanie ar fi fost mai bine îngrijită. Dar doamna Bastian refuza să facă această schimbare care, spunea ea, ar fi îngreunat prea mult serviciul. „Doamna Bastian nu m-a întrebat niciodată dacă vreau s-o văd pe fiica ei, spune doamna R.C. Într-o zi, i-am scris, oferindu-mă să-i trimit pe una dintre fetele mele pentru a-i ţine tovărăşie fetei sale; dar tăcerea ei m-a făcut să înţeleg că nu voia ca să se comunice cu domnişoara Mélanie, şi n-am insistat."

Domnul Pierre Bastian avea adesea discuţii violente cu mama sa. Aceasta îi interzisese accesul la Migné, proprietatea sa, şi când a aflat că îşi îngăduise să se ducă acolo în ciuda hotărârii ei, l-a ocărit, furioasă, şi l-a dat pe uşă afară. În altă zi, după ce Pierre Bastian culesese o floare din gradina mamei sale, pe care venise s-o vadă, a avut loc între ei o scenă cu adevărat scandaloasă; au fost cât pe ce să se bată; doamna Bastian şi-a dat din nou fiul pe uşă afară şi le-a interzis servitorilor să-i deschidă când va mai veni. Dar cele mai multe

scene aveau loc în legătură cu chestiunile băneşti. Doamna Bastian îi plătea fiului ei o pensie, şi la fiecare termen între ei aveau loc discuţii. Într-o zi, doamna R.C. A găsit-o furioasă la culme: „Vreau să fiu stăpână în casa mea, i-a spus. Mi-am dat fiul pe uşă afară şi i-am interzis să mai calce vreodată pe aici.” Dar doamna R.C, adaugă îndată că această scenă, pe care ea a crezut-o mai întâi motivată de neînţelegeri de ordin bănesc, putea foarte bine să fi avut loc cu privire la Mélanie, căci doamna Bastian se plângea că fiul ei insistă ca sora lui să fie internată într-un sanatoriu, lucru pe care ea îl refuza şi îl va refuza totdeauna. Îşi făcuse testamentul, spunea ea, mai ales în scopul de a-l constrânge pe fiul ei să nu schimbe o stare de lucruri la care consimţise. Fiica ei, pentru care se sacrificase totdeauna, trebuia să locuiască în continuare în camera pe care o ocupa de mai mulţi ani, şi care-i era lăsată ca proprietate printr-o clauză specială din testamentul mamei sale, cu obligaţia de-a nu o părăsi, chiar după moartea mamei. [16]

Doamna R.C. Insinuează că poate teama de a fi lipsit de pensia anuală de cinci mii de franci, pe care i-o dădea mama sa, îl împiedica pe domnul Pierre Bastian să se opună hotărârilor acesteia, făcându-l să închidă ochii cu privire la o stare de lucruri pe care o dezaproba.

Apoi, dintr-odată, şi fără nicio explicaţie, doamna Bastian n-a mai primit-o în casă pe doamna R.C., fără totuşi, pare-se, să se fi supărat pe ea, de vreme ce a lăsat-o să figureze în testamentul ei din 1885, pe care l-ar fi putut cu uşurinţă modifica. Nu trebuie deci să vedem în acest lucru decât o agravare a dispoziţiei ei morocănoase şi a silei pe care o resimţea faţă de orice societate. Doamna Bastian, ne spune M.F.C., secretar onorific la Facultatea de drept, dăduse de mulţi ani instrucţiuni pentru ca nimeni să nu poată pătrunde în casa ei. Uşa mare de la intrare era totdeauna închisă cu cheia şi, pentru a pătrunde în imobil, erai silit să treci prin curtea cea mică. Pe vremea când trăia domnul Bastian, accesul în casă era încă posibil, dar după moartea capului familiei un ordin sever fusese probabil dat, căci nimeni nu mai putea pătrunde înăuntru, cu excepţia slujnicelor. Va trebui aşadar să recurgem la mărturia acestora – destul de des înlocuite – pentru a încerca să înţelegem ce se petrecea în această casă ciudată, în care, ne spune una dintre ele, „toţi păreau că merg întotdeauna în vârful picioarelor”. Dar aceste mărturii nu pot fi acceptate fără rezerve, mai ales în ceea ce priveşte hrana sechestratei. Nu e sigur, într-adevăr, că Mélanie Bastian era cea care mânca stridiile şi puii pe care i-i trimitea mama ei (aşa cum atestă notele furnizorilor). Aceste meniuri rafinate se potrivesc foarte puţin cu zgârcenia de care aceasta a fost învinuită mai târziu. Dar doamna Bastian, ne spun servitoarele, nu intra niciodată în camera fiicei sale şi nu putea şti dacă puii şi stridiile pe care le plătea ajungeau la sechestrată. Totuşi, Mélanie Bastian va vorbi

la spital despre puii care i se aduceau. La masă la cher grand fond Malampia. E unul din punctele cel mai greu de limpezit ale acestei ciudate întâmplări, inconsecvenţa caracterelor fiind în acest caz cu deosebire uimitoare; căci, pe de altă parte, şi asupra acestui punct toate mărturisirile servitorilor concordă, doamna Bastian refuza – cu încăpăţânate să îngăduie schimbarea cearşafului, a păturii sau a saltelei de pe patul fetei ei, deşi, în celelalte încăperi ale casei, avea destule: „Doamna Bastian era atât de zgârcită încât nu îndrăzneam niciodată să-i cer eu însumi leafa: eram obligat s-o trimit pe mama mea să i-o ceară”, ne spune Alcide Texier, controlor la Societatea Generală de Omnibuze, aflat în slujba doamnei Bastian când nu avea decât şaptesprezece ani. „în timpul celor şase luni pe care le-am petrecut în casa ei, am văzut-o întotdeauna purtând aceeaşi rochie foarte murdară.”

Se pare, într-adevăr, că membrii acestei familii nu sunt atât zgârciţi cât le place murdăria. Vom vedea chiar această stranie înclinaţie manifestându-se în cazul fiului într-un mod şi mai respingător. Dar se mai poate vorbi oare de zgârcenie, când o auzim pe Juliette Dupuis povestindu-ne următoarele: „Seara, domnişoara Bastian aproape nu mânca; doar o brioşă sau o prăjitură; iar dimineaţa, la micul dejun de la ora nouă, doar o ceaşcă de şocolată, căci domnişoara Bastian nu voia pâine. Dimpotrivă, masa de prânz, pe care eu i-o duceam domnişoarei Mélanie, era alcătuită de obicei din peşte fript şi dintr-un cotlet cu garnitură de cartofi; masa era pregătită de femeia Tabot. Uneori i se aducea de la Hotel de France, şi, înainte, de la Hotel de l’Europe (dovadă stau notele de plată), fie un pui cu sos alb de ciuperci, fie un pui cu sos tomat. Adesea stridii[17], când era vremea lor, şi, de asemenea, pateu de ficat.” Domnul Robin, proprietarul lui Hotel de France, confirmă că i se comandau felurile mai sus arătate, adesea de două sau de trei ori pe săptămână.

Memoriul casei Maillard-Laurendeau înaintat domnului judecător de instrucţie consemnează o cantitate relativ foarte importantă de vin de masă de calitatea întâia cu preţul de 0,75 franci sticla şi de vin superior de Bordeaux cu preţul de 2 şi 3 franci sticla, vândută în ultimii doi ani doamnei Bastian, ale cărei deprinderi de sobrietate şi de mare economie nu ne îngăduie să presupunem că făcea această cheltuială pentru ea însăşi.

Masa zilnică a doamnei Bastian era dintre cele mai simple. Se pare că nu se atingea de stridiile, de puii şi de pateul de ficat ce i se aduceau fiicei sale.

Citim apoi depoziţia femeii Dupuis: „îi duceam mâncarea într-o farfurie, întotdeauna fără cuţit, pentru că ştiam că nu vrea. Pretindea că o fată cucernică nu trebuie să se slujească de cuţit. Exista întotdeauna pe farfurie o furculiţă, dar lingură nu, pentru că nu mânca

niciodată supă. De altfel, domnişoara Bastian nu voia să se slujească de furculiţă: mânca numai cu mâna; nu-i duceam şervet, deşi domnişoara Bastian voia uneori să se şteargă pe «mânuţe», pentru că doamna Bastian refuza să-mi dea.” O altă servitoare ne spune că domnişoara Bastian nu mânca totdeauna toată mâncarea ce i se aducea, ci mai păstra lângă ea, pe salteaua de paie, o parte din alimente – ceea ce explică marea cantitate de resturi ce s-au găsit în pat. „Domnul Pierre Bastian venea uneori în timp ce-i dădeam să mănânce surorii lui; nu s-a interesat niciodată de hrana ei şi niciodată nu s-a informat dacă-i lipseşte ceva. La masa de prânz domnişoara Bastian bea vin alb, subţiat cu apă. Nu i s-a refuzat niciodată, din câte ştiu, nicio mâncare sau băutură.”

Să întrerupem un moment mărturia lui Juliette Dupuis pentru a intercala acest uluitor fragment din depoziţia Virginiei Neveux, din care voi da în continuare şi alte părţi tot atât de senzaţionale:

„Mélanie Bastian mânca ceea ce mânca şi mama ei, dar, ca băutură, doamna Bastian nu-i dădea decât apă cu zahăr, în care punea eter. Se întâmpla adesea ca Mélanie să nu vrea s-o bea; atunci mama ei ne poruncea să ducem paharul cu acea băutură în pivniţă, şi în fiecare zi i-l înfăţişam din nou, până când îl bea.”

„Când am venit aici, în 1899 – continuă Juliette Dupuis – camera domnişoarei Bastian se afla în starea în care aţi văzut-o, cu aceleaşi mobile, cu acelaşi aşternut, la fel de murdară. Împreună cu Eugène Tabot i-am cerut adesea doamnei Bastian cearşafuri, pături, o pernă, o saltea de schimb; ne-a refuzat categoric; doamna Bastian ne răspundea că nu vom reuşi niciodată s-o ţinem curată; trebuie să declar în acelaşi timp că ne-ar fi fost uşor s-o spălăm şi s-o facem să capete deprinderi de curăţenie; când am văzut că doamna Bastian voia cu orice preţ să-şi lase fata să doarmă pe un pat mizerabil, năpădit de păduchi şi de viermi, goală, fără cămaşă, acoperită doar cu o pătură murdară, şi când am constatat că ne era interzis să deschidem fereastra ale cărei obloane fuseseră închise cu un lanţ cu lacăt şi că eram silite sa ţinem uşa închisă sub pretext că domnişoara Bastian poate răci, n-am mai mai spus nimic; dar i-am anunţat pe vecini.

În camera domnişoarei Bastian stăruia o duhoare groaznică, aerul ajunsese de nerespirat, ceea ce nu era de mirare, căci domnişoara îşi făcea nevoile în pat, iar nouă nu ni se îngăduia să scoatem micul cearşaf împăturit în patru aflat sub ea, decât seara, la ora nouă şi jumătate.

Doamna Bastian ştia foarte bine în ce murdărie înfiorătoare era lăsată fata ei; dar se mulţumea să spună: «Ah! biata copilă, ce vreţi să-i fac?»

Domnul Pierre Bastian era la curent cu toate acestea, venea foarte des să-şi vadă sora şi niciodată nu ne-a spus să avem grijă de curăţenia

ei; dimpotrivă, când voiam să aerisim camera, prin uşă numai, căci fereastra era totdeauna ermetic închisă, se ducea s-o anunţe pe mama lui, care ne certa cu asprime."

Mărturiile slujnicelor doamnei Bastian sunt, am spus, adesea contradictorii. Le-am falsifica şi le-am face să-şi piardă mult din interes, dacă am încerca să le adunăm laolaltă, să le grupăm într-un rezumat. Fiecare îşi are caracterul ei propriu, şi cel mai bun lucru, mi se pare, e să transcriem aici părţile cele mai izbitoare.

S-o ascultăm pe Juliette Dupuis, care a slujit la doamna Bastian mai întâi ca femeie în casa şi apoi ca bucătăreasă, din iunie 1897 până în septembrie 1898:

„Prima oară când am intrat în camera domnişoarei Bastian, m-a trecut un fior; duhoarea care venea dinspre patul domnişoarei Bastian era înspăimântătoare, nu existau în acel moment resturi de carne sau excremente, dar salteaua era pe de-a-ntregul putredă, aşa cum v-a spus probabil şi domnişoara Péroche, care a slujit odată cu mine în casa Bastian. Domnişoara Bastian era cu desăvârşire goala, învelită într-o pătură murdară, şi am constatat că pe pătură alergau adeseori gândaci de bucătărie; în fiecare seara sub domnişoara Bastian era aşezat un cearşaf împăturit în patru; în el îşi făcea nevoile, dar nu era schimbat decât o dată la douăzeci şi patru de ore.

Domnişoara Bastian nu era nebună de-a binelea; uneori spunea lucruri pline de bun-simţ, dar nu voia să fie spălată, şi îşi ţinea întotdeauna capul acoperit. Mobilele erau acoperite cu un strat gros de praf pe care era cu neputinţă să-l ştergi, căci fereastra şi obloanele nu erau deschise niciodată; uneori aeriseam prin uşă, în ciuda interdicţiei categorice a doamnei Bastian, care voia ca toate ieşirile să fie ermetic închise; totuşi când era arşiţa, ne îngăduia să deschidem uşa.

Timp de cincisprezece luni am dormit în această cameră; mirosul era insuportabil; era totuşi mai uşor de tolerat când uşa era deschisă; de aceea, noaptea, lăsam totdeauna uşa deschisă; dacă doamna Bastian ar fi ştiut, s-ar fi supărat, căci ar fi spus că vrem să-i îmbolnăvim fata. În nenumărate rânduri am cerut, ca şi Hélène Bonneau şi Berthe Perroche, care au slujit în această casă odată cu mine, să schimbăm salteaua; doamna Bastian ne-a refuzat totdeauna în mod categoric, spunându-ne: «N-o s-o puteţi schimba; ah! biata fată, câte lucruri am pierdut din pricina ei!» Trebuie să spun că salteaua nu trebuia cumpărată, căci existau în casă saltele de care nu se folosea nimeni. Când îi pomeneam doamnei Bastian de cămaşă, îmi răspundea: «Biata copilă, n-ar vrea s-o îmbrace»..

Domnişoara Bastian nu avea niciun fel de rufărie de corp şi comoda din camera ei nu avea sertare.

Afirm că dacă stăpânii casei ar fi vrut, domnişoara Bastian ar fi putut fi ţinută în curăţenie; dar atunci ar fi fost nevoie şi de alte ajutoare, şi ca doamna şi fiul ei, domnul Bastian, să dorească acest lucru.

N-am văzut-o niciodată pe domnişoara Bastian sculându-se din pat. Am încercat de mai multe ori să-i văd faţa, dar n-am putut niciodată; trupul îi era înspăimântător de slab, deşi era hrănită cum se cuvine; dimineaţa i se aducea cafea cu lapte sau şocolată, la prânz cel puţin două feluri de mâncare, iar seara nu voia nimic.

Am plecat de la doamna Bastian pentru că nu mă mai puteam înţelege cu o femeie atât de zgârcită şi de autoritară.

O plângeam din toată inima pe domnişoara Bastian, dar nu m-am gândit totuşi să anunţ poliţia."

Domnişoara Mélanie trebuia să stea sprijinită într-un cot, într-o poziţie foarte incomodă, ne spune Louise Quinquenaud, născută Pichard. Ar fi fost totuşi foarte uşor să i se aşeze sub cap o pernă, care ar fi trebuit însă înlocuită din când în când, şi tocmai asta nu voit doamna Bastian. Zgârcenia acestei femei era atât de mare încât, în ciuda cererii mele repetate, şi a insistenţelor celorlalte servitoare, a fost cu neputinţă să căpătăm învoirea de a schimba aşternutul, care se afla într-o stare înspăimântătoare. Într-o zi, totuşi, am rugat-o atât de mult pe doamna Bastian încât mi-a dat voie să mă duc să iau o saltea dintr-o cameră din clădirea principală, în această parte a casei existau mai multe paturi cu tot aşternutul trebuincios, care nu foloseau nimănui; am coborât salteaua în camera domnişoarei Mélanie; când doamna Baştian a văzut ca vreau s-o pun în locul celei vechi şi putrede, s-a împotrivit şi a trebuit să duc salteaua la loc.

…îmi amintesc cum, câteva zile înainte de a pleca, m-am certat cu doamna Bastian pentru că voia să se folosească mereu de aceleaşi cearşafuri şi de aceeaşi rufărie, deşi dulapurile erau pline cu albituri.

I-am reproşat adesea doamnei Bastian că-şi lasă fata într-un asemenea hal de murdărie şi i-am spus să angajeze o infirmieră; mi-a răspuns că e inutil, pentru că fata ei nu e bolnavă, şi că de altfel e foarte bine aşa cum e, de vreme ce pare totdeauna mulţumită."

„… Nu numai că domnişoara Bastian trăia aşa, ne spune o altă servitoare, dar îi şi plăcea mult felul ei de trai. Îmi amintesc că am întrebat-o într-o zi dacă nu i-ar plăcea să locuiască într-o cameră curată, frumoasă, împodobită cu mobile frumoase. Mi-a răspuns: «Oh! n-aş vrea, pentru nimic în lume, să plec, nici măcar pentru o clipă, din grota mea dragă. Mă simt foarte bine aici.»"

„… La un moment dat, ne spune Berthe Perroche, salteaua era atât de putredă încât am cerut s-o înlocuim cu alta care se afla în casă şi care se învechea fără a fi folosită. Doamna Bastian a refuzat şi ne-a răspuns că nu vom putea să i-o punem pe pat şi, de altfel, nu voia să

putrezească şi asta. Ne-a îngăduit totuşi, dar după câte şovăieli, să facem noi trei perniţe; am aşezat una sub domnişoara; pe celelalte două le-am păstrat pentru schimb.

...I-am cerut doamnei Bastian să-şi interneze fata într-un sanatoriu, dar ea ne-a răspuns că a jurat că va rămâne alături de fiica ei până la moarte."

S-o ascultăm din nou pe Juliette Dupuis: „Domnul Pierre Bastian nu poate spune că n-a văzut halul de murdărie în care era lăsată sora lui, întrucât afirm ca cel puţin o dată în prezenţa mea şi a Eugéniei Tabot a asistat, alături de mama sa, la ceea ce noi numeam cu carea domnişoarei Mélanie, care consta în următoarele: domnişoara se ridica şi se aşeza în patru labe (sic); bucătăreasa ridica păturile care o acopereau pe domnişoara Mélanie, cu excepţia celei care-i acoperea capul, apoi lua cearşaful împăturit în patru care conţinea excrementele din ultimele douăzeci şi patru de ore şi lua de asemeni o perniţă din coji de ovăz, care îţi făceaˆcu adevărat greaţă; aşezam pe pat o pernă uscată, dar foarte murdară, şi un alt cearşaf spălat, dar niciodată fiert, iar domnişoara Bastian îşi relua vechea poziţie.

Dat fiind că domnul Pierre Bastian a asistat o dată la acest spectacol, e nepotrivit să susţină: «Credeam că sora mea e bine îngrijită»; perniţa din coji de ovăz era pusă la uscat toată iarna în cameră; e cu neputinţă să n-o fi văzut."

Cum să ne explicăm aceasta ciudată atitudine a fratelui? E timpul să vorbim puţin despre el.

Excelenta broşură a domnului Barbier, avocat la Curtea de apel, fost decan al baroului, din care am mai citat, ne va informa din nou.

CAPITOLUL VI

O fotografie a lui Pierre Bastian, pe care o avem în faţa ochilor, ni-l arată purtând o pălărie tare şi înaltă, cu boruri destul de mari. Are capul înfundat între umeri; nu i se poate vedea gulerul, ci numai un mic papion negru şi drept. Cutele care unesc colţurile gurii cu nasul sunt adânci. O mustaţă căzuta, foarte bogată, întâlneşte nişte favoriţi deşi, care coboară mai jos de bărbia foarte lată şi rasă. Poartă ochelari fixaţi pe nas. Privirea lui de miop e ciudat de piezişă şi de înceţoşată.

Am văzut că Pierre Bastian, fire foarte slabă, se lăsa cu totul dominat de mama sa. Aceasta „îl tratase întotdeauna ca pe-un băieţaş”. Ştie totuşi uneori să se revolte, aşa cum vedem din scrisoarea pe care i-o scrie mamei sale la 11 iunie 1893, reprodusă în raportul domnului Barbier:

„înainte de a lua măsurile extreme la care voi fi obligat să recurg pentru a face faţă poziţiei mele sociale, ţin să-ţi spun încă o dată că cei 2 500 franci îmi sunt absolut necesari pentru a trăi la Poitiers. Aceşti 2 500 franci mi-i datorezi, dat fiind ca voinţa categorică a bunicului meu a fost întotdeauna ca această rentă să mi se dea în continuare şi

după moartea lui. Voi lua drept martori mai multe persoane care l-au auzit spunând aceasta. Faptul rezultă şi din scrisorile pe care le am de la el şi pe care le-am păstrai cu grijă în sertarul meu.

E de ajuns cel mai elementar bun-simţ pentru a vedea că nu putem trăi cu cei 1 230 de franci pe care mi i-ai dat ieri (căci lipsesc douăzeci de franci, aşa că nu ne-ai dat nici măcar 1 250 de franci). Nu ne-ai dăruit niciun ban anul acesta, de sărbători, şi cu toate cheltuielile pe care a trebuit să le fac pentru a-mi ţine rangul în societate într-un moment în care mai mult ca oricând trebuie să arătăm că nu facem parte dintr-o familie de sărăntoci, nu ţi-am cerut nici măcar o centimă. Mi se pare că, departe de-a ne acuza că suntem cheltuitori, ar trebui, dimpotrivă, să ne aprobi şi să ne mulţumeşti că ţi-am scos nepoata în lume şi că am făcut totul ca să se înfăţişeze aşa cum se cuvine.

Trebuie să-ţi spun, ţie, care păreai că ţii atât de mult să beau vin, că începând de azi beau apă şi mănânc fasole.

Decât să nu ne ţinem rangul în societate, mai bine ne vom lipsi de hrană, iar la iarnă nu vom face deloc foc în casă… în orice caz, nu merită osteneala să ne faci să plecăm din strada Boncenne, pentru a ne lua cu o mână de două ori mai mult decât ne dăduseşi cu cealaltă.

Te poţi lăuda că mi-ai scurtat viaţa, şi dacă mă vor îngropa curând, vor şti cine-i de vină."

Numeroşi sunt martorii care-l înfăţişează „tot atât de miop sub raport moral cât şi sub raport fizic”, şi „de-o naivitate neverosimilă”. Nu era lipsit de inteligenţă. Prietenii săi, printre care Francis Plante, pianistul, pe care-l întâlnea adeseori pe vremea când era consilier la prefectura din Mont-de-Marsan, îl iubeau şi râdeau de ciudăţeniile lui. Nu era lipsit de cultură, avea chiar veleităţi literare, cunoscute, de altfel, doar de câţiva intimi. Aceştia recunosc că „era neglijent şi nesocotea deprinderile cele mai elementare de curăţenie”. Ţinea să-şi facă patul singur, ne spune domnişoara Giraud, care i-a fost câtva timp femeie în casă. O altă servitoare, domnişoara Godard, ne spune că nu voia niciodată să i se schimbe cearşafurile. „Trebuia să i le schimbăm fără să bage de seamă, şi când vedea ce făcusem, se supăra.” îşi punea la capătul patului un cufăraş, în chip de căpătâi. Nu lăsa să i se curăţe camera, care era murdară şi dezgustătoare şi unde nu se mătura niciodată; toate lucrurile erau acoperite cu un strat gros de praf; peste tot domnea cea mai mare dezordine; totdeauna se aflau aici mai multe ligheane pe jumătate pline. Trebuie să vedem în toate acestea doar o anumită „neglijenţă”, cuvânt de care se slujesc câţiva martori? Se pare mai curând, aşa cum se va vedea din cele ce urmează, ca domnul Pierre Bastian se complăcea în murdărie. Cuvântul „murdărie” nu-i nici măcar îndeajuns de tare. Şi ne mirăm mai puţin că domnul Pierre Bastian n-a fost incomodat de duhoarea răspândită de salteaua şi de părul surorii sale, ci, dimpotrivă, a

respirat-o cu plăcere, când aflăm următoarele:

O oală de noapte, aşezată în mijlocul camerei sale, îi ţinea loc de closet. Nu admitea să fie luata. Trebuia ca oala să rămână acolo până se umplea. Ba chiar într-o zi i-a cerut proprietarului (?) o oală mult mai mare, ca s-o poată goli mai rar.

Mai mult decât atât: iată ce ne spune doamna Berger, născută Martin, fosta servitoare la Pierre Bastian: „I s-a întâmplat de două sau de trei ori domnului Pierre Bastian să urce în camera lui după ce mâncase, pentru a-şi face nevoia mare în lighean sau în oala de noapte, apoi sa mi-o aducă în bucătărie, în timp ce mâncam, pentru ca să mă duc s-o golesc.

Într-o zi a poruncit să se scoată patul nevestei lui din dormitorul comun, pentru a-l pune în cabinetul de toaletă învecinat, apoi, după ce şi-a făcut nevoile în oala de noapte, a aşezat oala pe noptieră, alături de patul nevestei, „ca să simtă bine mirosul”, spunea el. Pentru mai multă siguranţă, a închis fereastra.

Domnul Pierre Bastian are vederea slabă, chiar când poarta ochelari. Când venea în bucătărie, se apleca peste mâncăruri atât de mult încât era mereu cât pe ce să se frigă. Avea, într-adevăr, mirosul foarte puţin dezvoltat.

Nu voia ca servitoarele să intre în camera lui, astfel că uneori oala în care îşi făcea nevoile nefiind golită de mai multe zile, trăia într-o duhoare de care nu părea să-şi dea seama."

Inutil să transcriem aici alte cinci sau şase mărturii care o confirmă pe cea de mai sus.

Toate acestea ne explică de ce domnul Pierre Bastian putea să vină în fiecare zi să-şi citească ziarul în camera surorii lui, aşa cum ne spun mai mulţi martori, fără sa fie incomodat de mirosul de excremente, ci, dimpotrivă, aflând în el o anumită satisfacţie olfactivă. Nu ne vom mira, aşadar, nici de faptul că Pierre Bastian nu era mai indignat de o stare de lucruri cu care s-ar fi împăcat şi el destul de bine. Se ajunsese aici cu timpul, printr-o obişnuinţă treptată. Dar alte scrisori ale lui Pierre Bastian, dacă ne întoarcem mult în trecut, ne arată că la început acesta s-a străduit, plin de afecţiune, de câteva ori, s-o readucă pe sora lui la o existenţă măi normala, lata ce îi scria din Mont-de-Marsan, la 29 februarie 1876: „Micuţa mea Gertrude[18], ne învârtim astăzi printre măşti şi costume pitoreşti. Se dă în seara asta un mare bal la primărie. Timpul minunat e prielnic tuturor distracţiilor. Doresc să fie tot aşa şi la Poitiers, ca să poţi ieşi din chilia ta şi să faci o mică plimbare până la Blossac...” Iar la 5 august 1882, într-un post-scriptum la o scrisoare scrisă din Saint-Jean-de-Luz mamei sale: „Micuţa mea Gertrude, nu-i pot scrie lui Bounine fără să adaug şi câteva cuvinte pentru tine, ca să vezi că nu te uit. Nădăjduiesc ca acum nu eşti bolnava; îngrijeşte-te bine; îmbracă o rochie ca toată

lumea, şi când mă voi întoarce Ia Poitiers, iar asta se va întâmpla curând, vom merge să ne plimbăm împreună, dacă vrei. Va fi mai bine, în orice caz, decât sa stai mereu închisă în camera ta.“ Şi, de asemeni, la sfârşitul unei scrisori din 16 august 1883, adresată marnei sale, citim: „îmbrăţoşeaz-o pentru mine pe Gertrude şi spune-i că n-o uit şi că-i voi scrie data viitoare. Sa se îngrijească şi să se hotărască să iasă la aer ca toată lumea.”

Aceste fraze, aşa cum remarcă domnul Barbier, indică solicitudinea fratelui, şi totodată caracterul perfect voluntar al izolării domnişoarei Mélanie Bastian.

CAPITOLUL VII

„înclinaţia şi deprinderea domnişoarei Mélanie Bastian de-a se izola, izolare care curând va deveni absolută, spune domnul Barbier în lungul său raport, se vădeau, aşadar, încă din 1873, într-o vreme când forţele ei fizice şi morale nu erau încă foarte slăbite, în vremea când tatăl şi bunicul ei erau în viaţă, pentru a o ocroti şi, de asemeni, pentru a încerca s-o convingă să-şi schimbe felul de trai.”

Mélanie Bastian avea atunci douăzeci şi trei de ani. Diferiţi martori ne spun că în acea vreme era încă „foarte blândă şi foarte cumsecade”. Totuşi primele tulburări mintale par să se fi manifestat încă din 1871. Să-l ascultăm pe domnul Théodore Touchard, antreprenor de lucrări în ipsos:

„Fiind vecin cu familiile de Chartreux şi Bastian, i-am cunoscut bine pe copiii Monnier şi pe părinţii lor; fata, domnişoara Mélanie Bastian, fiind încă mică, venea adesea la ei; era foarte veselă şi foarte zăpăcită, şi o neastâmpărată fără pereche; relaţiile dintre noi au continuat mulţi ani în şir, în calitate de vecini.

Într-o vreme pe care n-o pot preciza, dar care corespunde cu momentul când domnişoara Mélanie avea cam douăzeci şi unu sau douăzeci şi doi de ani, atenţia mea, ca şi cea a vecinilor, a fost atrasă de purtările acestei domnişoare, care ieşea în Tovărăşia doamnei Fazy, slujnica ei, şi se ducea în strada unde, în acea vreme, locuia M.C... fiul; ceva mai târziu s-a zvonit că domnişoara Bastian se va mărita cu M. C... ceea ce m-a surprins, ca şi pe vecinii mei, pentru că între ei era o mare diferenţa de vârstă; apoi au trecut mai multe luni fără ca această căsătorie să se încheie, şi abia după aceea domnişoara Bastian n-a mai ieşit din casă, şi nimeni n-a mai văzut-o; am auzit spunându-se că doamna Bastian n-ar fi vrut ca fiica ei să se mărite cu M. C... pentru că-l găsea prea bătrân; repet: cu începere de atunci n-am mai văzut-o pe domnişoara Mélanie, şi ignor cu desăvârşire ce hotărâre s-a luat în familia Bastian în privinţa ei."

Informaţiile pe care le putem avea despre starea domnişoarei Mélanie înainte de 1880 sunt foarte puţin numeroase. Marie Fazy, care a rămas foarte multă vreme în serviciul doamnei Bastian, ne

spune ca domnişoara Bastian a dorit mai întâi să se mărite; ca apoi, mai târziu, a vrut să se călugărească, dar mama ei s-a opus cu încăpăţânate. „împotrivirile întâmpinate de domnişoara Mélanie, ne spune Marie Fazy, îi tulburaseră mintea, ceea ce n-o împiedica să judece cât se poate de sănătos în legătură cu multe lucruri.” Dar perioada nu e precizată. Nu posedăm, de asemeni, nicio dată pentru a situa în timp următoarea declaraţie a doamnei Honoré, născută David. Vedem totuşi că trebuie s-o situăm înainte de moartea domnului Bastian tatăl, adică înainte de 9 aprilie 1882.

„Se întâmplă uneori ca domnişoara Mélanie să coboare în sufragerie pentru a cânta acompaniindu-se la pian; pe dată doamna Bastian o izgonea în camera ei, certând-o cu asprime şi spunându-i „că era o ruşine pentru toţi „. Nu avea voie să intre în salon. Domnişoara Mélanie urca atunci în camera ei bombănind, dar îndată doamna Bastian îl trimitea pe soţul ei pentru a-i porunci să tacă.”

Se pare ca firea autoritara a doamnei Bastian a contribuit în mod foarte supărător la dezechilibrul mintal al fiicei sale. Abatele Montbron, care cunoştea familia Bastian de treizeci şi unu de ani, ne-o zugrăveşte pe doamna Bastian ca fiind, încă din acea vreme, „bizară, aspră şi poruncitoare, precum şi tiranică”. Relaţiile pe care acesta le avea cu familia au încetat brusc, şi fiindcă abatele Montbron era mirat că n-o mai vede nici pe doamna Bastian, nici pe fata ei, şi încerca să afle dacă şi-au schimbat parohia sau dacă sunt bolnave, i s-a spus ca aceste doamne nu mai ieşeau din casă nici măcar pentru a se duce la biserică. Abia în 1882 abatele Montbron, chemat să-i dea sfânta împărtăşanie pe patul de moarte domnului Bastian tatăl, a aflat de la el despre măsurile pe care, spunea acesta, va fi silit să le ia cu privire la fata lui. „Era în deplinătatea tuturor facultăţilor sale, ne spune abatele Monbron, şi a primit sfânta împărtăşanie fiind pe deplin conştient. Plângea amarnic, arătând parcă regretul fie de-a fi trebuit să cedeze pretenţiilor soţiei sale procedând atât de sever, fie de-a fi fost obligat să prevină un scandal, căci spunea, şi toată lumea ştia asta din auzite, că fata, isterică, se dezgolea din cap până-n picioare în faţa oricui, şi se arăta în această stare la ferestrele care dădeau spre stradă, ceea ce ar explica, după părerea mea, de ce aceste ferestre erau totdeauna bine închise.”

„Nu voia să se îmbrace, declară Marie Brunet, căsătorită Deshoulières, aflată în serviciul domnului de Chartreux în 1883; umbla prin casă având pe ea doar cămaşa şi un corsaj… în acea vreme nu era deloc nebună; ştia să judece foarte sănătos. Nu era rea decât cu mama ei, pe care nu părea s-o iubească. Atunci când vorbea cu aceasta, domnişoara Mélanie se înfuria adeseori peste măsură, şi s-ar fi putut deda la acte de brutalitate, dacă n-ar fi intervenit Marie Fazy. Cu ea şi cu mine era blândă.

Marie Fazy mi-a spus că doamna Bastian se împotrivise totdeauna dorinţelor fiicei sale şi că voise totdeauna, chiar când trăia soţul ei, s-o împiedice să iasă din casă; găsea totdeauna un pretext pentru a-l împiedica pe tată să-şi scoată la plimbare fata, şi, fiindcă ea nu ieşea, voia ca nici domnişoara Mélanie să nu se plimbe. “

în acea vreme (1882), se pare că Mélanie Bastian cobora încă în sufragerie unde, spune doamna Deshoulières, stătea de vorbă cu mama ei cu foarte mult bun-simţ“. Dar după ce se întorcea în cameră, era cuprinsă de spaimă şi „se speria până şi de umbra ei“. Crezând că vede nişte bărbaţi care vin după ea, striga: „Săriţi, mă omoară strigăt ce putea fi auzit din stradă.

„Dacă aţi fi venit mai devreme, spune femeia Blanchard, în aprilie 1882, aţi fi auzit-o pe domnişoara Bastian strigând foarte tare: «Oare nu mai există dreptate? O să vă bag pe toţi la închisoare, da, pe toţi.» Şi asta explică fără îndoială câlţii cu care au fost astupate toate crăpăturile de la ferestre. Acestea nu fuseseră totdeauna închise, ci numai obloanele, zăvorite cu un drug de fier cu lacăt; evident, pentru a împiedica exhibiţiile domnişoarei Mélanie. Dar atunci a început să strige. Mamă-sa îi spunea că, dacă va continua să strige astfel, o să vina comisarul de poliţie şi o s-o aresteze, far când ameninţările nu erau de ajuns, scoteam o mătură prin fereastră, cu care apăsam pe sonerie, ca s-o facem să creadă că sună comisarul.“ Dar a descoperit înşelăciunea, şi de atunci, se pare, s-a luat obiceiul ca ferestrele să rămână tot timpul închise, chiar şi vara.

„Câtva timp, ne spune Virginie Neveux, căsătorită Magault, domnişoara Bastian a cerut în fiecare zi hârtie şi creion pe care mama ei i le trimitea; atunci scria o scrisoare pe care o punea în plic şi pe care o adresa către diferite persoane al căror nume nu mi-l amintesc; apoi o strecura printre jaluzelele de la fereastra ei şi o laşa să cadă în curte; după aceea îi spunea bucătăresei Marie Fazy s-o ducă la poştă. Cum adesea mă trimitea şi pe mine, doamna Bastian îmi spunea să trec prin poarta cea mica şi să mă întorc prin cea mare, astfel încât fata credea cu adevărat că duceam scrisoarea la poştă. Dar după ce mă întorceam acasă, i-o dădeam doamnei Bastian, care îmi. Spunea că, atunci când va arunca şi altele, nu trebuia să le desfac, căci nu conţin nimic serios.

Domnişoara nevoia să-şi vadă mama, căreia. Îi spunea Boudinç,. Şau Bounine, şi; timp de-o săptămână, de fiecare. Dată când acea. Sta venea.. S-o. Vadă, a aruncat în ea cu şase oale de noapte care s-au spart pe scară. Doamna Bastiani a spus atunci că n-o să-i mai dea niciuna şi că o va lăsa să. Trăiască în murdărie; la care fata i-a răspuns că aşa şi trăieşte; i-a spus chiar adesea că nu s-ar fi putut – zice că e fiinţa cea mai iubită din casă."

Lectura acestor mărturii şi rapoarte ne permite să judecăm cu mai

puţină severitate atitudinea domnului Bastian; sechestrarea surorii sale ne pare în parte motivată, şi vedem, de altfel, că e mai puţin vorba de sechestrare decât de recluziune, în mare parte voluntară, în ciuda strigătelor, a apelurilor şi a extraordinarei inconsecvenţe a unui caracter dezechilibrat. Raportul Barbier a putut stabili, pe deasupra, că doamna Bastian nu era „nici măcar vinovată de a-şi fi impus ideile în această privinţă”.

„Domnul şi doamna Bastian par a fi rămas credincioşi, ca. Aproape toţi cei din generaţia, lor, unor idei. Acum învechite.

Domnul Bastian tatăl e cel care a hotărât că fata lui va fi îngrijită acasă de. Către părinţi, de vreme ce aşa s-a întâmplat timp de şase sau şapte ani pe vremea când trăia el…:

Ba chiar îşi exprima această hotărâre cu. O anume elocinţă paternă când îi spunea, în 1878, domnişoarei Kaenka: «Atâta vreme cât o. Voi putea îngriji cu ajutorul medicilor, o voi ţine acasă».

Credincioasă părerii soţului ei, doamna Bastian se arăta tot atât de hotărâtă ca şi el când îi răspundea domnişoarei Péroche, care-i spunea să-şi interneze fata într-un sanatoriu, că «jurase să rămână împreună cu fata ei până la moarte»."..

Ameliorarea stării domnişoarei Mélanie Bastian, care s-a produs îndată după internarea ei în spital, i-a putut face pe unii să spere într-o însănătoşire deplină a minţii. Medicii însă rămâneau sceptici: „Noi socotim, spuneau ei, că domnişoara Mélanie Bastian suferă de debilitate mintală şi că judecata ei, e cu mult inferioară faţă de cea normală”.

Domnul judecător de instrucţie a încercat în mai multe rânduri să-i ia interogatoriul. Dar niciodată n-a găsit-o ’ într-o stare care să-i permită să depună jurământul. Rezultatul ultimei sale tentative, din 6 august, atunci când, după două luni şi jumătate de îngrijiri la spital, starea mintală a domnişoarei Bastian ar fi trebuit să se amelioreze, dacă ar fi fost susceptibilă de ameliorare, a fost la fel de deplorabil ca şi cel constatat cu prilejul tentativelor precedente. Pe de altă parte, cei trei medici legişti consultaţi şi-au exprimat convingerea că domnişoara Bastian nu-şi va recăpăta niciodată judecata. Lata, de altfel, procesul-verbal al interogatoriului din 6 august:

I. — Spuneţi-ne numele şi prenumele dumneavoastră.

R. Domnişoara Bastian începe să ridă spunând: „Nimic, ’ nimic”.

I. — Nu vă numiţi Mélanie Bastian?

R. — Nu numai una e cu numele ăsta.

I. — Ce vârstă aveţi?

R. — Nu vreau să vă spun toate astea.

I. — Unde v-aţi născut?

Domnişoara Bastian rosteşte câteva cuvinte ininteligibile. Distingem totuşi această frază: „Nu putem totuşi rămâne mereu aici”.

I. — Nu aveţi un frate?
R. — Ba da.
I. — Vreţi să ne spuneţi numele fratelui dumneavoastră?
Domnişoara Bastian izbucneşte în râs şi nu răspunde.
I. — Nu vreţi sa ne spuneţi numele lui?
R. — Nu.
I. — Fratele dumneavoastră nu e căsătorit?
Răspunsul e ininteligibil.
I. — N-aţi fost la nunta fratelui dumneavoastră, la Mont-de-Marsan?
R. — Ba da.
I. — Aveţi o nepoata, şi puteţi să.ne spuneţi numele ei?
R. — Cu atât mai rău pentru ea.
I. — Când eraţi tânără, domnişoara Gilberte nu vă dădea lecţii de pian?
R. — N-o cunosc.
I. — în ce pension aţi fost educată?
R. — Pe… nu poţi spune totul.
I. — Tatăl dumneavoastră nu s-a ocupat de dumneavoastră şi nu v-a învăţat limba greaca?
R. — Nu.
I. — Nu v-a slujit multă vreme o servitoare numită Marie Fazy?
R. — Ba da.
I. — Ce s-a întâmplat cu această servitoare? n-a murit?
R. — Nu ştiu.
I. — Unde locuiţi la Poitiers?
R. — Nu vreau sa spun nimic. Nu eu trebuie să vorbesc.
I. — Nu locuiaţi în strada La Visitation, Ia numărul 21?
R. — Ba da, dar nu la numărul 21, ci la numărul 14.
I. — Nu era acolo şi o grădină frumoasă?
R. — Ba da, ba da, când o sa mă duceţi iar acolo, o sa sar în spinarea alteia.
I. — La ce etaj locuiaţi?
Domnişoara Bastian pare mânioasă şi rosteşte cuvinte pe care nu reuşim să le înţelegem.
— Camera dumneavoastră era mai frumoasă, decât asta?
R. — Când te afli la Chèr-Bori-Grand-Fond e mai bine decât aici, dar trebuie să mai aşteptăm până vor merge acolo.
I. — Vă amintiţi de tatăl dumneavoastră? Va iubea mult?
R. — Oh! da.
I. — Tatăl dumneavoastră a murit?
Domnişoara Bastian începe. Să râdă şi ne spune: „Nu ştiu toate astea”.
— Vă amintiţi de mama dumneavoastră? Vă iubea şi o iubeaţi? ’ ’
La această întrebare domnişoara Bastian se înfurie şi spune că nu

mai vrea să vorbească.

I.'— Aţi vrei s-o vedeţi pe mama dumneavoastră?

R. — Nu, e mai bine să rămână acolo.

I. — Dar atunci n-o iubiţi.pe mama dumneavoastră?

R. — Ba da, bă da, dar e măi bine să rămână acolo.

I.— Nu vi s-a spus că mama dumneavoastră a murit?

Domnişoara Bastian începe să râdă şi nu. Răspunde nimic. După câteva minute spune: „E tot la Cher-Bon-Grand-Fond".

I. — Fratele dumneavoastră venea să vă vadă des când locuiaţi în strada La Visitation?

R. — Da, da.

I. — Vă aducea bunătăţi?

R. —: Suntem destul de bogaţi la Cher-Bon-Grand-Fond ca să cumpărăm prăjituri. (Auzindu-ne dictând acest răspuns, domnişoara Bastian izbucneşte în râs.)

I. — în strada La Visitation dormeaţi într-un pat curat şi aveaţi cearşafuri albe?

R. — Ce-ar spune cei de la Cher-Bcm-Grand-Fbnd dacă ar auzi toate astea?

I. — De ce vă acopereaţi totdeauna faţa tu un văl sau cu o pătură?

Domnişoara Bastian rosteşte cu volubilitate cuvinte pe care nu le putem înţelege.

I. — Se îngrijeau de curăţenia dumneavoastră, vă pieptănau părul, când locui aţi în strada La Visitation?

R. — Nu eu aveam atâta păr, ci alta; mai sunt şi altele ca mine cu acelaşi nume.

(Urmează multe alte răspunsuri tot atât de lipsite de sens.)

CAPITOLUL VIII

Aproape toate informaţiile pe care le-am dat în legătură cu acest ciudat proces n-au fost puse în valoare decât în memoriul despre care am mai vorbit, alcătuit de domnul Barbier, avocatul lui Pierre Bastian, şi înfăţişat de el în faţa Camerei de punere sub urmărire, în urma opoziţiei făcute de către clientul său la hotărârea prin care judecătorul de instrucţie îl trimitea pe acesta în faţa jurisdicţiei competente pentru sechestrare criminală şi tortură, crimă pedepsită cu moartea de articolul 344 din Codul penal. Nu ne vom mira că Pierre Bastian a fost achitat în recurs după ce fusese condamnat de Tribunalul corecţional, ci mai curând de faptul că acea Cameră de punere sub urmărire care l-a trimis în faţa Tribunalului corecţional la 7 octombrie 1901 a putut să recunoască – nu se ştie cum:

1) Că dacă nu existau motive ca domnul Bastian să fie urmărit pentru sechestrare arbitrară, existau, dimpotrivă, „împotriva numitului domn Bastian dovezi suficiente că a săvârşit în mod voluntar... asupra persoanei surorii sale Mélanie, acte de violenţă de

natura celor prevăzute şi pedepsite de articolul 311 din Codul penal.

Sau, cel puţin, că s-a făcut complice la delictul de violenţă mai sus specificat, ajutându-l şi asistându-l, în deplină cunoştinţă de cauza, pe autorul numitelor acte de violenţă (?), în faptele prin care s-au săvârşit; delict prevăzut şi pedepsit de articolele 58 şi 60 din Codul penal".

Nimic mai puţin dovedit, am văzut. Socotim deci inutil să redăm aici cu totul insuficientele dezbateri şi pledoarii de la Curtea corecţională.

Iată hotărârea Curţii de apel:

„După ce s-a deliberat conform Legii:

Dat fiind că rezultă din anchetă şi din dezbateri ca internarea sau sechestrarea domnişoarei Bastian erau cerute de starea ei mintală;

Că în primii ani ai acestei internări nu i-au lipsit îngrijirile necesare, dar că, după moartea tatălui ei, şi deşi anumite documente, şi mai ales testamentul văduvei Bastian, dovedesc că aceasta avea pentru fiica ei o anumită afecţiune, de altfel intermitentă şi capricioasă, Mélanie Bastian a fost lăsată să trăiască, timp de ani îndelungaţi, într-o cameră neaerisită şi lipsită de lumină, pe un pat mizerabil şi într-o stare de murdărie cu neputinţă de descris;

Că dacă hrana abundenta şi chiar scumpă nu pare a-i fi lipsit vreodată, absenţa totală de supraveghere şi de îngrijiri au făcut ca această precauţie să fie inutilă, şi ca fără intervenţia oportună a magistraţilor, felul barbar în care a fost tratată ar fi dus curând la un sfârşit fatal;

Dat fiind că aceste fapte au provocat pe bună dreptate dezaprobarea publică şi că ele fac să apese pe memoria văduvei Bastian o responsabilitate morală de cea mai mare importanţă;

Dar dat fiind ca în ceea ce-l priveşte mai îndeaproape pe Pierre Bastian, faptele în cauză nu pot fi de resortul unei dispoziţii penale;

Că nu poate să existe, într-adevăr, un delict de violenţă sau de constrângere brutala fără violenţă, căci nu s-a stabilit împotriva domnului Bastian şi nici chiar împotriva mamei sale niciun act de acest gen, în afară de faptele de sechestrare al căror principiu a fost înlăturat de Camera de punere sub urmărire şi că, dacă anumiţi jurisconsulţi consideră că un delict de omisiune e uneori echivalent cu unul de violenţă, aceasta nu are loc decât în măsura în care omisiunea e legată de-o îndatorire ce incumbă juridic autorului ei;

Dat fiind că legea din 19 aprilie 1898 pedepseşte, e adevărat, fapta oricărui a lipsit pe un minor de cincisprezece ani de hrană sau de îngrijirile care-i erau datorate, până la a-i compromite sănătatea, dar că această nouă lege nu a fost extinsă la alienaţi;

Că ea presupune că minorul astfel lipsit de îngrijiri era încredinţat, măcar pentru a le primi, celui care i le-a refuzat;

Dat fiind că nu apare nici într-un fel că Bastian s-a aflat vreodată în această situaţie faţă de sora lui;

Că nici în ultimele săptămâni de viaţă şi nici înainte, văduva Bastian n-a îngăduit nicio încălcare a autorităţii ei absolute, mai ales din partea unui fiu care nu locuia împreună cu ea, pe care nu-l iubea şi pe care l-a dezmoştenit;

Că misiunea pe care i-o va fi încredinţat în această ultimă perioadă, de a veghea asupra surorii lui, nu implică niciun fel de renunţare la aceasta autoritate;

Că nu e, de altfel, stabilit că i-ar fi încredinţat o asemenea misiune, că Bastian a negat întotdeauna aceasta, şi că mărturiile categorice, ca şi faptele servitorilor care ar fi trebuit s-o pună în execuţie, exclud cu totul asemenea situaţie;

Că în orice caz nu e în niciun fel demonstrat că inculpatul ar fi participat în mod conştient şi deliberat fie în calitate de coautor, fie în calitate de complice, spre a fi presupus în mod legal criminal sau vinovat, la faptele de care mama sa pare a fi fost singură responsabilă;

Că, fără îndoială, în ciuda infirmităţilor sale, de altfel parţiale, nu e îngăduit să se creadă că Bastian a ignorat starea de plâns în care se afla sora lui, şi că roiul cu desăvârşire pasiv la care a crezut că trebuie să se resemneze, ca şi răceala şi indiferenţa care nu i-au inspirat nicio iniţiativă eficace, merită dezaprobarea cea mai severă;

Că purtarea lui nu se încadrează totuşi în prevederile Codului penal, pe care judecătorii trebuie să-l respecte ca atare, Curtea pronunţă achitarea.

DIN MOTIVELE URMĂTOARE:

Cu privire la sentinţa dată în 11 octombrie 1901, de către Tribunalul Corecţional din Poitiers,

Spune că a fost dată greşit şi că s-a făcut în mod întemeiat apel împotriva ei;

Schimbă, în consecinţă, numita sentinţă;

îndreptând-o şi făcând ceea ce primii judecători ar fi trebuit să facă, şi fără să existe motive de a proceda altfel faţă de concluziile depuse:

îl achită pe Bastian fără cheltuieli.

Judecat şi pronunţat în şedinţa publică a Curţii de Apel, Camera Corecţională, la Poitiers, în 20 noiembrie 1901.“

[1] A se vedea în această privinţă ancheta din Temps, numerele din 13 şi 14 octombrie, şi din Opinion, numerele din 18 şi din «25 octombrie 1912.
[2] Şi ieri am văzut apărând în faţa tribunalului un copil: o fetiţă aproape de aceeaşi vârstă cu cea de azi, şi tot însoţită de mama ei. Dar înfăţişarea lor pleda în favoarea acuzatului, şi a contribuit mult, presupun, la achitarea lui. Mama arăta ca o codoaşă, şi, în timp ce vinovatul plângea în hohote, de ruşine, în banca acuzaţilor, „victima" înainta cu multă hotărâre spre Curte. Fiindcă sta cu spatele la public, nu-i puteam vedea faţa, dar pri mele cuvinte pe care i le-a spus preşedintele după ce, pentru a o avea mai aproape de ureche, a pus să fie urcată pe un scaun; „De ce râzi, copila mea?" i-au lămurit îndeajuns pe juraţi. Apoi:

— Ai strigat?

— Nu, domnule.

— De ce, în faţa judecătorului de instrucţie, ai spus că ai strigat?

— M-am înşelat.

[3] Lege care prevede condamnarea cu suspendarea pedepsei (n.t.)
[4] Cred că această ultimă remarcă nu se aplică în mod egal tuturor juriurilor – şi mai ales nu celui de pe lângă tribunalul din departamentul Seine.
[5] Sunt cuvintele pe care le rosteşte avocatul apărării din drama lui John Galsworthy, Dreptate: „El poate fi salvat acum. Intemniţaţt-i ca pe-un criminal, şi vă încredinţez că va fi un om pierdut" (n.t.),
[6] Cât de interesant ar fi să cunoaştem rezultatul acestei neobişnuite experienţe!
[7] Dau aici doar datele care ne-au fost furnizate de Curte, Ei nu pe cele pe care le-am putut, la rândul meu, aduna după aceea.
[8] De îndată ce am avut o zi liberă, m-am dus la Le Havre şi am vizitat-o pe mama condamnatului. Am găsit-o cu oarecare greutate, căci biata femeie trebuise să se mute pentru a evita cuvintele şi privirile injurioase ale vecinilor. De îndată ce a înţeles de ce am venit, m-a dus într-o cămăruţă izolată, pentru ca lucrătoarele care o ajută să nu ne poată auzi.

Plânge în hohote şi abia poate vorbi; una dintre fetele ei, care o însoţeşte, completează vorbele mamei:

— Ah! Domnule, îmi spune, a fost o mare nenorocire pentru noi când celălalt băiat al meu (al doilea născut) a fost luat în armată. Era un băiat cu scaun la cap, Yves îl asculta totdeauna. Când a fugit din colonie, n-a mai îndrăznit sâ locuiască acasă, de teamă să nu-l ia îndărăt. Atunci, neavând. Unde sta, a început să aibă de-a face cu tot felul de oameni, care l-au dus la pierzanie.

Toate informaţiile pe care le-am căpătat apoi despre Yves Cordier –

de la mama, de la sora, de la ultimul său patron, de la fratele pe care m-am dus să-l văd la cazarmă – confirmă în întregime părerea care începuse să se formeze în mintea mea.

Yves Cordier e lipsit de judecată; e nehotărât şi nespus de Influenţabil. Toţi spun că e de-o bunătate fără margini: asta înseamnă şi: nu opune nicio rezistenţă. Dorinţa lui de a-i fi de folos altuia merge până la manie, până la prostie. Se pare că Yves Cordier a furat o pereche veche de pantofi, primul lui furt, pentru un prieten „care avea nevoie de ei“.

Când, dat fiind că regulamentul o îngăduia, mama îi aducea bunătăţi la colonia penitenciară, gardianul îi spunea acesteia de fiecare dată: „Dacă toate astea i le» aduceţi lui, doamnă, mai bine v-aţi lipsi; dă totul celorlalţi şi nu păstrează nimic pentru el”.

Pe când se afla internat în colonie, lasă, urmând sfatul unui prieten, să i se tatueze dosul mâinii stângi. Un alt prieten îl convinge, îndată după aceea, că s-ar putea ca acest tatuaj vizibil să-i aducă neplăceri toată viaţa, şi Yves, ascultând şi de acest nou sfat, aplică pe tatuaj o compresă cu sare şi cu vitriol care-i arde carnea până la os (iată de ce avea, în ziua delictului, mina bandajată).

— Băiatul ăsta avea nevoie de un singur lucru: să fie bine călăuzit, îmi spune şi unul dintre patronii lui, un cizmar, care îmi vorbeşte despre el în cuvinte pline de emoţie, şi nu doreşte decât să-l angajeze din nou…

[9] Juraţii judecaţi de ei înşişi.

[10] Unul dintre juraţi abia ştia să scrie şi să citească; pe buletinele lui de vot cuvintele da şi nu erau atât de greu descifrabile, încât nu o dată a trebuit să fie rugat să dea din nou răspunsul prin viu grai.

[11] Ziarele au insistat pe întrecute asupra diversităţii, dimensiunilor uriaşe şi aspectului hidos al viermilor care colcăiau în aşternutul domnişoarei Mélanie Bastian. S-ar fi putut crede că era vorba, în acest caz, de o surprinzătoare faună necunoscută. În realitate, domnul Léger, profesor la Şcoala de Medicină din Poitiers, director al Laboratorului de bacteriologie, a putut să-şi dea imediat seama că larvele adunate în borcanul cu formol aveau caracteristicile a numai două specii:

a) cei mai lungi, arătând ca nişte viermi galbeni: larve ale tenebreonului (insectă coleopteră), larvă mai bine cunoscută sub numele de „vierme de făină”;

b) larva moliei-slăninii, altă insectă coleopteră care trăieşte de obicei în bucătării, unde se hrăneşte cu rămăşiţe culinare de tot felul.

[12] Contele Kokovţov: Adevărul despre tragedia de la Ekaterinburg. (Revue des Deux Mondes, 1 octombrie 1929).

[13] Domnul preşedinte nu spune însă că Mélanie Bastian, când au venit s-o ducă la spital, striga de asemeni: „Faceţi cu mine tot ce vreţi,

dar nu mă luaţi din grota mea iubită”.
[14] Dintr-un alt interogatoriu vom afla că Pierre Bastian petrecea zilnic destul de multă vreme lângă sora lui.
[15] În sensul de: draga mea grotă, dragul meu cotlon (n.t.).
[16] TESTAMENTUL DOAMNEI BASTIAN

În testamentul său din 5 ianuarie 1885, doamna Bastian îşi dezmoşteneşte fiul atât cât îi îngăduie legea.

Dintr-o avere de cel mult 500.000 de franci, ea lasă unor străini 151.700 de franci (la care trebuie adăugate cheltuieli de aproximativ 25.000 de franci).

În afară de aceasta, în ceea ce o priveşte pe fiica ei, spune:

„Dau şi las moştenire fiicei mele… în timpul vieţii ei, uzufructul şi folosinţa camerei în care locuieşte acum, a celei în care I locuia înainte, a camerei din faţă şi a cabinetului tatălui meu…

Vreau ca fiica mea să rămână în continuare, după moartea mea, în partea de casă al cărei uzufruct i-l las moştenire.

Vreau ca toate veniturile fiicei mele, precum şi cele pe care le va avea după moartea mea, să fie exclusiv consacrate îngrijirilor care-i sunt necesare".

[17] Depoziţia doamnei Fort, negustoreasa de stridii: „Am vândut stridii timp de douăzeci şi cinci de ani familiei Bastian. Servitoarele veneau şi le cumpărau în fiecare zi sau la două zile. Doamna Bastian le cere pe cele mai frumoase şi mai proaspete pentru domnişoara Mélanie.”
[18] Nume pe care i-l dă surorii sale în intimitate. Domnişoara Mélanie îi spunea fratelui său „micuţul Pierre”. Amândoi îi spuneau mamei lor, doamnei Bastian: „Bounine”.

Table of Contents